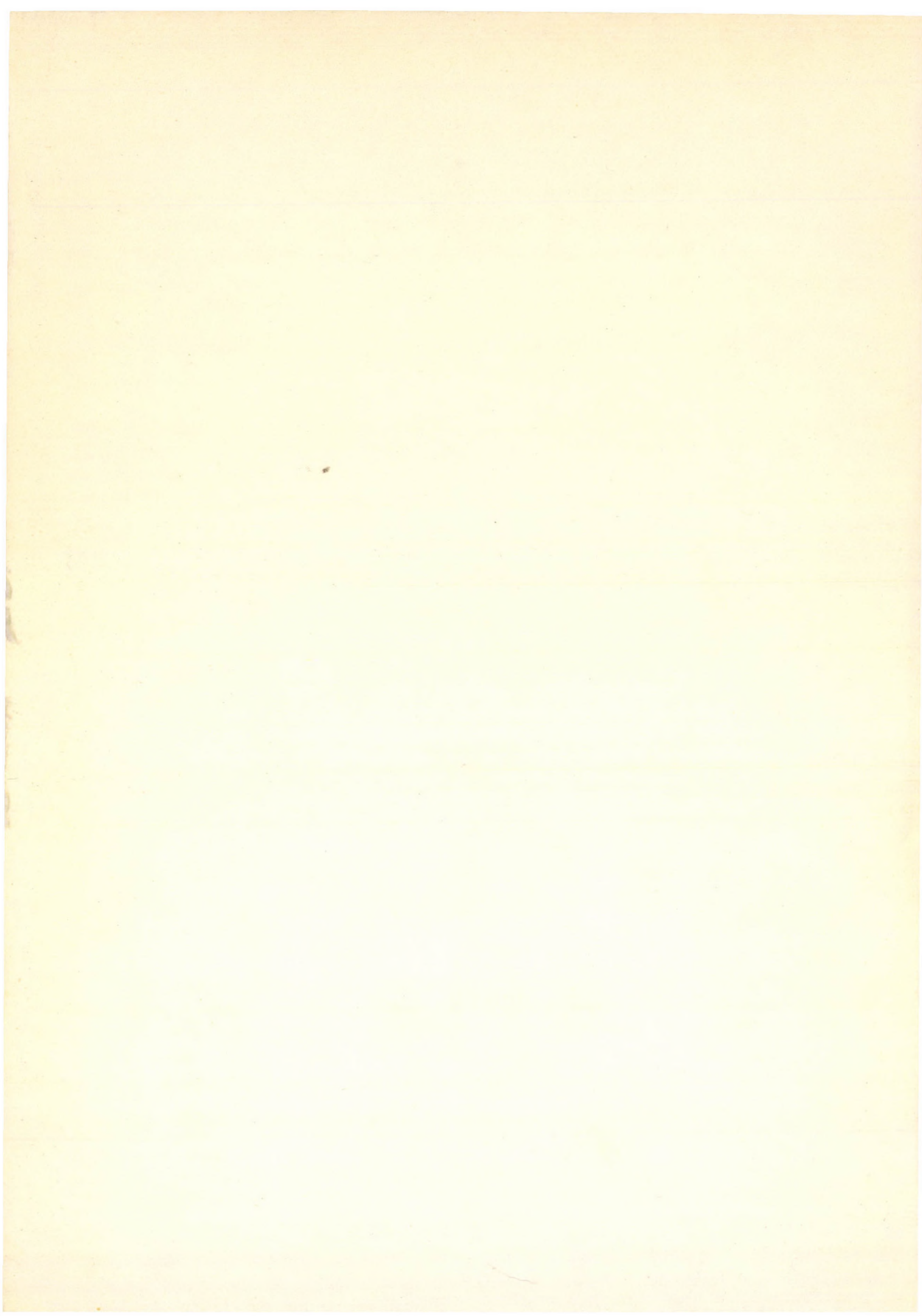

A
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEÉMIA VESZPRÉMI
AKADÉMIAI BIZOTTSÁGÁNAK KIADVÁNYA

NÉGY ÉVTIZED 1945–1985

VESZPRÉM
1986

NÉGY ÉVTIZED

1945 - 1985

TUDOMÁNYOS EMLÉKÜLÉS 1985. MÁJUS 22-ÉN VESZPRÉMBEN

V e s z p r é m

1986

Szerkesztette: Beszteri Béla

Lektorálta: Timár Ede

Kiadja: az MTA Veszprémi Akadémiai Bizottsága
Felelős: Salánki János a VEAB elnöke
Műszaki szerkesztő: Kovács István
Terjedelem: 9,5 A/5 iv
Engedélyszám: 43367
Készült: az OOK sokszorosítójában
Táskaszám: 860031 Példányszám: 200
Felelős vezető: Dr. Bernáth Jenő

TARTALOM

Oldal

Megnyitó /Dr.Nemecz Ernő/.....	5
REFERÁTUM:	
Dr.Timár Ede: A VEAB Társadalomtudományi Szakbizottság tevékenysége.....	7
KORREFERÁTUMOK:	
Fülöp József: Az MKP megalakulása, szervezeteinek kiépü- lése, tevékenysége Sopron megyében az 1945. november 4-i választásokig.....	13
Dr.Dancs József: A magyar iparpolitika és fejlesztési i- rányát befolyásoló objektív tényezők 1950-től az 1960-as évekig.....	20
Lászlóné Lővitusz Zsuzsa: Az MDP agrárpolitikájának né- hány fő vonása és gyakorlati tevékenysége, különös tekin- tettel Veszprém megyére.....	26
Beszteri Béla: Folyamatosság és megújulás az MSZMP poli- tikájában.....	33
Dr.Kövesdi László: Vas megye gazdasági kapcsolatai a szom- szédos országok tartományaival és a környező megyékkel...	38
Pete Imre: Győr-Sopron megye iparának 40 éves fejlődése..	43
Kovács Kálmánné: A nőpolitika gyakorlata Vas megyében....	52
Izsáki Mihály: az ideológiai és kulturális élet fejlődése Komárom megyében.....	60
Dr.Neiger Tibor: Komárom megye társadalmi strukturájának utalakulása.....	75
Dr.Kiss Géza: Munkásmozgalom-szocializmus-nemzet. A szo- cialista nemzettudat történelmi gyökerei.....	82
Dr.Farkasdi Sándor: Az életkörülmények alakulása Komárom megyében.....	90
Kelemen István: Mai negyvenévesek és szüleik életkörülmé- nyei hazánk 4 évtizedes fejlődésének tükrében.....	104

ELŐSZÓ

A Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi Akadémiai Bizottságának I.sz. Társadalomtudományi Szakbizottsága hazánk felszabadulásának 40. évfordulója tiszteletére 1985. május 22-én tudományos emlékülést rendezett Veszprémben, az MTA Veszprémi Akadémiai Bizottság székházában Négy évtized /1945-1985/ címmel.

A tudományos emlékülést dr.Nemecz Ernő, az MTA r. tagja, a VEAB elnöke nyitotta meg, dr.Timár Ede kandidátus, a szakbizottság elnöke mondott referátumot. A tanácskozás keretében Fejér, Győr-Sopron, Komárom, Vas és Veszprém megye társadalomtudományi oktatói és kutatói tartottak korreferátumot, összesen 13-an.

Kiadványunk a konferencia anyagát tartalmazza szerkesztett, kissé rövidített változatban.

Kötetünket ajánljuk a történeti, gazdasági, politikai, kulturális és ideológiai kérdések iránt érdeklődőknek.

A szerkesztő

MEGNYITÓ

NEMECZ ERNŐ

A Veszprémi Akadémiai Bizottság elnöksége nevében szeretettel köszöntöm az I. sz. Társadalomtudományi Szakbizottság és munkabizottságainak itt megjelent tagságát, meghívott vendégeit, hazánk felszabadulásának 40. évfordulója tiszteletére rendezett tudományos emlékülésen. Meggyőződésem, hogy tudományos tanácskozásunk nemcsak formális megemlékezés lesz e jelentős történelmi évfordulóról, hanem arra is fog ösztönözni, hogy a régió területén minél több kutató foglalkozzon legujabbkori történelmünk helyi eseményeinek feltárásával. Emlékülésünk és programja a biztosíték erre.

Ugy hiszem, hogy egyetértenek velem abban, hogy kevés olyan időszakunk volt történelmünknek, amely jelentősebb lenne az elmúlt negyven évnél. 1945-ben egy olyan korszak kezdődött el, amelynek eredményeként hazánk, népünk történeti fejlődésének valóságos pályamódosítására került sor. A szocialista átalakítás révén társadalmunkban, a gazdaságban és a politikában egyaránt rendkívüli lendületű fejlődés vette kezdetét. Ha csak cimszavakban is gondoljuk végig, meglepődünk e korszak gazdaságától: új államiság, népi demokratikus forradalom, föld-reform, a proletárdiktatura kivívása, iparosítás, kulturális forradalom, politikai válság, ellenforradalom, konszolidáció, a mezőgazdaság szocialista átszervezése, a termelők jelen-tős megerősödése, a szocialista kultúra kivirágzása, a szoci-alizmus magyar talajba való meggyökereztetése.

Tudományos emlékülésünk e gazdag történelmi változások egy szeletéről, a régiókban végbement szocialista fejlődés-ről kíván számot adni. Társadalmunkban ma egy tudományos fórum mással aligha szolgálhatja eredményesebben szocialista elveink és eszméink érvényesülését, mint a valóság - a múlt, a jelen és a köztük lévő kapcsolatok - magas színvonalu, felelős feltárásával, a tanulságok levonásával, a jövővel való szembesítésükkel. A marxista társadalomtudományok kitüntetett funkciója, hogy azon munkálkodik, hogyan lehet a változó kö-

körülmények között, a meglévő és létrehozandó feltételek alapján a szocialista elveket és eszményeket jobban szolgálni.

Ehhez a munkához sikereket kívánva, a hazánk felszabadulásának 40. évfordulója tiszteletére rendezett tudományos emlékülést megnyitom.

REFERÁTUM

TIMÁR EDE

A VEAB TÁRSADALOMTUDOMÁNYI SZAKBIZOTTSÁGÁNAK TEVÉKENYSÉGE

Szeretettel köszöntöm Önöket az MTA VEAB I.sz. Társadalomtudományi Szakbizottsága nevében. A szakbizottságunk elnevezéséhez hozzáragasztott római egyes tulajdonképpen hosszú ut jelentős állomását jelzi. A Társadalomtudományi Szakbizottság lényegében egyidős a Veszprémi Akadémiai Bizottsággal. Létrejött, majd a mai tudományos emlékülés között azonban a szakbizottság életében nagyon sok minden történt.

Akadémiai bizottságunk elnökének, Nemezc Ernő akadémikusnak a VEAB 1983. évi évváró teljes ülésén elhangzott beszédéből idézek:

"1983-ban a Társadalomtudományi Szakbizottság 9 munkabizottsága minden várakozást kielégítő módon tevékenykedett. A kutatási témák szerteágazó volta és a hatalmas tématerületek azonban lassan kizárják annak lehetőségét, hogy a szakbizottság vezetői az igen aktív munkabizottságok tevékenységét átfogják és irányítsák. Erről dicsérettel tesztek említést, mert a kialakult helyzet a jó munka és a nagy aktivitás eredménye. A szakbizottság elnökét felkértük, hogy a soronkövetkező VEAB ülésen egy neveléstudományi, pályaválasztási, nyelvészeti, alkalmazott nyelvészeti, könyvtártudományi munkabizottságokat magában foglaló új, társadalomtudományi szakbizottság II. létrehozására terjesszen elő javaslatot, s ennek megfelelően a mostani társadalomtudományi szakbizottság által koordinált terület szűkítésére. Bármennyire egyszerűsíteni szeretném a témát, nem mehet el szó nélkül a társadalomtudományi szakbizottság tagjainak dicséretesen aktív publicisztikai, irodalmi tevékenysége, külföldi konferenciákon eredményes közreműködése, társadalmi jelenlétük számos pozitív bizonyítéka mellett."

A Magyar Szocialista Munkáspárt XIII. kongresszusán a Központi Bizottság jelentésében, amikor tudományos életünk értékeléséről esett szó, elhangzott, miszerint 1983-ban a tudományos kutatók 18 %-a foglalkozott társadalomtudományokkal. Ez a magas arányítószám azt mutatja, hogy a társadalomtudományok fontos szerepet töltenek be életünkben. Ugy vélem, hogy szerény eszközeinkkel, igyekezetünkkel, jószándéku törekvéseinkkel társadalomtudományi szakbizottságunk és annak munkabizottságai, munkacsoportjai is hozzájárultak e fontos szerep betöltéséhez.

Szakbizottságunk, alapítása óta két átszervezést élt meg. Mindkettőt a továbblépés igényelte. 1976. március 1-től működő két jogtudományi munkabizottság önálló jogtudományi szakbizottságként folytatta tovább munkáját. Szakbizottságunk keretében aztán kialakult a filozófiai-szociológiai, munkásművelődés-történeti, marxista propaganda módszertani, neveléstudományi, nyelvtudományi, alkalmazott nyelvtudományi, könyvtártudományi, pszichológiai-pályaválasztási, és szocialista vállalat /közgazdasági/ munkabizottság. Az 1984-es átszervezés után, a VEAB jóváhagyásával, a társadalomtudományi szakbizottság I. a filozófia-szociológia, munkásművelődés-történet, marxista propaganda módszertani, könyvtártudományi és a szocialista vállalat munkabizottságokkal, illetve ezek munkacsoportjaival folytatja tovább tevékenységét. Természetesen, ha az élet úgy kívánja, a munkabizottságok és munkacsoportok létrehozását, illetve átszervezését továbbra is hajlékonyan kezeljük. Tudományos szakterületünk lényegének mondanánk ugyanis ellent, ha tevékenységünket mereven és megmásíthatatlanul bürokratikus szervezeti formákba zárnánk.

1972, a VEAB megalapítása óta társadalomtudományi szakbizottságunkhoz az évenként kiadott pályázati felhívások nyomán összesen mintegy 140 pályamunka érkezett. Ezeknek mintegy 12 %-a részesült díjazásban. Csupán a VEAB által megjelentetett kiadványokban, az 1982-ben közreadott bibliográfia szerint a munkabizottságainkban tevékenykedő kutatók tollából 98 publikáció jelent meg. Emellett természetesen kollégáink munkái megjelentek különféle országos, illetve helyi folyóiratokban, vagy alkalmi kiadványokban is. Ugy vélem, könyvtártudományi munkabizottságunknak szép, érdekes és helyénvaló feladatot jelentene, ha elkészítenék a Fejér, Győr, Komárom, Vas, Veszprém, Zala megyék területén élő, munkálkodó társadalomtudományi kutatók 1972-től megjelent publikációinak a bibliográfiáját, amit aztán a továbbiakban folyamatosan naprakészen vezethetnének. Mindjárt itt ragadom meg az alkalmat, hogy könyvtártudományi munkabizottságunk legfrissebb munkájáról beszéljek. Ez a munkabizottságunk, az északdunántúli régió megyei könyvtárainak a kezdeményezésére, a terület nagyobb könyvtáraiban található folyóiratok lelőhely katalógusának az elkészítéséhez látott. Ez a katalógus retrospektív, de egyúttal az "élő" magyar és külföldi folyóiratokat is számba veszi

a legfontosabb azonosító adatok, a könyvtárak kódjának jelölésével. A gyűjtőmunka 1982-ben kezdődött, s az anyag - mint egy 13 ezer cím - a kiadásra készen áll. Megjelentetéséhez - amely tartalmi értékénél fogva a VEAB valamennyi kutatója számára alapvető segédeszköz lehet - ezúton kérünk az akadémiai bizottságtól költségtámogatást.

A továbbiakban munkabizottságainknak csupán egy-egy nagyobb lélegzetű rendezvényéről, vagy kiadványáról ejtenék szót, hiszen, ha az elmúlt 13 esztendő valamennyi eseményénél, sikerénél, vagy kudarcánál akárcsak felsorolás erejéig is elidőznék, úgy nem jutna idő a lényeg, vagyis az emlékülés konferátumainak a megtartására.

Ami kivétel nélkül valamennyi munkabizottságunkra vonatkozik: annak idején Nemecz akadémikus volt - és az még ma is - a spiritus rectora az ötletnek, miszerint társadalomtudományi szakbizottságunk és munkabizottságaink tagjai a lehető legaktívabban vegyenek részt a régió közművelődési életében. Ugy érzem, hogy ezt a fontos feladatot a régió megyei, városi pártbizottságaival, tanácsi szerveivel, a TIT-tel, művelődési intézményekkel, könyvtárakkal együttműködésben sikeresen megoldottuk. Kutatóink rendszeresen vállalnak előadásokat, ankétokat, kerekasztal beszélgetéseket a régióban. Sőt, több alkalommal - munkásokkal együtt - tudományos üléseket, vitákat rendeztünk üzemekben. Így például a szocialista életmód kérdéseiről rendeztünk tudományos ülést Nagykanizsán a Dunántúli Kőolajipari Gépgyárban, valamint Szombathelyen, a MÁV Járműjavítóban. Sikereseknek bizonyultak a régió megyéiben a szakbizottságunk és a TIT által közösen szervezett társadalomtudományi akadémia előadás-sorozatok is.

Szakbizottságunk egyik legeredményesebben működő munkabizottsága a marxista-propaganda módszertani munkabizottság. Kutatásaik eredményeinek alkalmazása ma már elfogadott a régió pártoktatásának valamennyi fokozatában, s használják az általuk javasolt módszereket a főiskolák, egyetemek marxizmus-leninizmus oktatásában is. Emlékeztet rendezvényeik közé tartozik az 1977-es veszprémi, valamint a későbbi székesfehérvári tudományos ülésük, amelyek anyagából "A marxista-propaganda hatékonysága növelésének eszközei és módszerei" címmel kötetet is adtak ki.

Filozófiai és szociológiai munkabizottságunk sikeres, eredményes önálló kutatómunkája mellett arról nevezetes, s ez dicséretükre válik, - hogy kitűnő munkakapcsolatokat építettek ki a társ akadémiai bizottságok, tehát a PAB, SzAB, MAB, DAB filozófusaival és szociológusaival. Jó a munkakapcsolatuk a marxista-propaganda módszertani munkabizottságunkkal is. Több alkalommal rendeztek velük közösen tudományos üléseket. E kategóriában különösen kiemelkedő volt az 1983. március 25-én Veszprémben megtartott Marx emlékülés.

Szocialista Vállalat Munkabizottságunk napjaink égető és roppant izgalmas témáival foglalkozik. Engedjék meg, hogy minden kommentár nélkül felolvassam néhány előadás címét, amelyek a munkabizottság Tatabányán 1981. október 20-án tartott tudományos ülésén hangzottak el. "A műszaki fejlesztés lehetőségei és korlátai az állami erdő és fafeldolgozó gazdaságokban", "Az élőmunka hatékonysága és mérése a vállalatoknál", "A vállalati mechanizmus nyitltá válása."

A munkásművelődés-történeti munkabizottság tagjai folyamatos kutatómunkát végeznek a munkásművelődés, munkáskultúra történeti dokumentumainak felderítésében. A régió pártbizottságai határozatainak alapján végzik a visszaemlékezések koordinált gyűjtését.

Természetesen szólnom kell a szakbizottságunkból a múlt év folyamán kivált munkabizottságokról is, hiszen korábbi tevékenységünkől ők is megbízhatóan, odaadóan kivették részüket. A neveléstudományi munkabizottság egyebek között "Tanulmányok a tanügy történetéből" című 1979-es kiadványával országos elismerést aratott. A nyelvtudományi és az alkalmazott nyelvtudományi munkabizottságok tevékenysége iránti elismerést jelentette, hogy 1983-ban régióinkban Szombathelyen tartották meg a magyar nyelvészek IV. nemzetközi kongresszusát. E nagy jelentőségű esemény megrendezésében, lebonyolításában az MTA Nyelvtudományi Intézete és a Magyar Nyelvtudományi Társaság mellett mindkét munkabizottságunk aktívan részt vett. A kongresszuson összesen 11 munkabizottsági tagunk szerepelt előadással.

Pályaválasztási és pályaaorientációs munkabizottságunk az elmúlt évek folyamán főleg továbbtanulási esélyvizsgálatokkal, valamint a fiatal szakmunkások pályaadaptációjának a vizsgálatával foglalkozott.

Az elmúlt évek folyamán több kollégánk - 25 személy - tudományos fokozatot, egyetemi doktori, illetve kandidátusi címet szerzett. Kollégáink részvétele külföldi tanulmányutakon, tapasztalatcseréken, tudományos üléseken most már rendszeresnek mondható.

Ez alkalmat megragadva javasolom valamennyi munkabizottságunknak, egyrészt a jobb számvetések megkönnyítése végett, másrészt a jövőbeli munka sikeresebb megtervezéséért, hogy az idén szeptember 30-ig készítsenek összesítést eddigi munkájukról, amiben szerepeljenek rendezvényeik, munkacsoportjaik tevékenysége, tagjaik publikációinak jegyzéke, tudományos fokozatok megszerzése stb. Kérem a munkabizottságok elnökeit és titkárait, hogy ezt az összesítést az előbbieken említett határidőre nekem juttassák el.

Ami a jövőt illeti, feladatunk világos. Az MSzMP XIII. kongresszusának a határozatában ránk vonatkozólag ezt olvashatjuk: "A társadalomtudományok művelőinek elsőrendű feladata korunk legfontosabb kérdéseinek kellő színvonalu elméleti, ideológiai feldolgozása." E tömör megfogalmazás mögött én főleg azt látom, hogy régióinkban társadalomtudományi kutatóink elsőrendű feladata a különféle társadalmi csoportok közötti mozgás, az anyagi és kulturális javak megoszlása, az életmódok, életfelfogások társadalmi változatossága, s nem utolsósorban a mindezen csoportismérvek szerint differenciált ember kategóriáknak a társadalmi jóléthez és hatalomhoz való viszonyának a tanulmányozása. Nemcsak idősebb és középkorú nemzedékeink, hanem ifjúságunk jórésze is mélyreható társadalmi átalakulásokat élt át, közöttük a szocializmuskép és a demokráciaeszmény módosulását, hogy sok emberben tudatosan, s talán még több emberben valamiféle bizonytalan, önazonosítást kereső tájékozódásvággyal bukkan fel a kérdés: Tulajdonképpen milyen társadalomban élek én, és ebben a társadalomban hol van a helyem?

Az embereket személyiségük mivoltában, magatartásában, cselekvési motivációjában csak bizonyos korlátok között határozza meg a társadalmi struktúrában elfoglalt helyük és szerepük. Magánemberek is, akiknek társadalmi meghatározottságuk közepette megvan a maguk magánélete, magánérdeke, magánvéleménye - bizonyos emberi szuverenitása. Ebből következik, hogy konkrét társadalmi célokra még e magánminőségükben is meg kell nyerni őket, különben nem mennek jól a dolgok. Sok a panasza arra, hogy az egyes emberek szubjektív és önérdéküket keresik - ami egyébként elkerülhetetlenül egyik fő dolog az életben. Ám de ebből csak az következik, ha meg akarjuk nyerni őket arra, hogy szívvél-lélekkel közreműködjenek valamely konkrét társadalmi struktúra fejlesztésében, felépítésében vagy átalakításában, akkor ehhez nem elegendő ha csupán a megfelelő objektív létfeltételeket igyekszünk biztosítani számukra. Végeredményben arról van szó, hogy a közjó növekedésének valamiként konvergálnia kell a magánjó növekedésével, mégpedig nem túl nagy időbeni eltolódással. A szocializmus kívánalma nem az, hogy az emberek valami általános közérdekből legyenek szocialisták - magánérdekből legyenek azok, vagy váljanak azzá. Nem minden megfontolás nélkül tűzte ki Marx az emberi személyiség szabad fejlődését a társadalmi fejlődés kommunista végcéljának. Napjainkban persze nem valamiféle végcélról, hanem egy nagyon is időszerű kérdésről van szó. Fel-tűnő, hogy jelenlegi nehézségeink, s ezekkel kapcsolatos társadalmi és gazdasági reformtörekvéseink közepette milyen erős hangsúlyt kapnak olyan társadalmi értékek és követelmények, amelyek nem az össztársadalom, hanem csakis az emberek megfelelő egyéni és egyéni szubjektív beállítódása révén valósulhatnak meg. Napjainkban állandóan halljuk az olyan értékek és követelmények megfogalmazását, mint a "becsületes munka",

a "lelkiismeretes magatartás", a "felelősségérzet", a "kezdeményezőkézség", a "kockázatvállalás", a "tisztesség". De hát ezek egytől egyik egyedi emberi sajátosságok. Hiszen nincsenek becsületes, vagy becstelen, felelős, vagy felelőtlen "rétegek" vagy "strukturális csoportok". Csak egyedek, egyes emberi szubjektumok tehetnek szert ilyen tulajdonságokra. Mindent egybevetve tehát a sokat emlegetett "emberi tényező" az, amin társadalmunk sorsa ma mindennél jobban mulik. Társadalmi struktúráinkban emberek élete fonódik össze és az ő boldogulásukban realizálódik az egész társadalom élete, értelme és fennmaradásának célja. Ennek kutatása, elemzése, fejlődésének segítése a mi nagy és megtisztelő feladatunk.

Befejezésül engedjék meg, hogy mindenkinek köszönetet mondjak, aki az elmúlt 13 esztendő folyamán valami módon hozzájárult társadalomtudományi szakbizottságunk munkájához, szerény sikerünkhöz. Kérem további szives odaadásukat, lelkiismeretes munkájukat. Mielőtt azonban átadnám a szót a korreferátumok szerzőinek, egy perces néma felállással adózzunk azon VEAB tagok, tudós kollégáink emlékének, akiket az évek folyamán elragadott közülünk a halál.

FÜLÖP JÓZSEF

AZ MKP SZERVEZETI ÉLETÉNEK FEJLŐDÉSE A FELSZABADULÁSTÓL
AZ 1945. NOVEMBER 4-I NEMZETGYÜLÉSI VÁLASZTÁSOKIG SOPRON
MEGYÉBEN

Hazánk felszabadulása a Magyar Kommunista Párt szervezeti fejlődésében is új helyzetet teremtett. A szovjet Vörös Hadsereg felszabadító tette nyomán beértek annak a hősiek munkának a gyümölcsei, amelyet az illegálitás nehéz évei alatt a kommunisták végeztek. Sopron megye felszabadulásával egyidőben megkezdődött a forradalmi és demokratikus pártok újjászervezése.

A megye területén is a Magyar Kommunista Párt kezdte meg elsőnek szervező munkáját. A párt szervezésében komoly segítséget jelentett az MKP Központi Vezetőségének 1945. február 23-24-i ülésén hozott határozata, amely kimondta, hogy Budapestről a pártszervezési munkát ki kell terjeszteni a Dunántúlra. A határozat értelmében érkezett Vaskó Kálmán a Központi Vezetőség megbízásából 1945. április 6-án Sopronba /1/, illetve /Neubauer/ Varga Sándor Kapuvárra /2/. A megbízólevél szerint Varga Sándor elvtársnak jogában áll azokban a községekben, ahol még pártszervezet nem működik, megalakítani a pártszervezetet /3/. Munkájuk eredményes volt. 1945. április 7-én Sopronban megalakult a városi pártszervezet /4/. Ugyanazon a napon Kapuváron is sikerrel járt a szervező munka. Le-foglaltak a Rába palotában két lakást - herceg Eszterházy tulajdonát képezte - délután négy órára pártaktívák értekezletet hívtak össze, ahol Varga Sándor ismertette az MKP programját, majd megválasztották titkárnak Csendes József elvtársat /5/. Másnap, április 8-án Kapuváron a polgári iskola tornatermében nagygyűlést szervezett a kommunista párt. 1500-1800 ember hallgatta a párt elképzeléseit a felszabadulás utáni legfontosabb feladatokról /6/.

Ezt követően a csornai és kapuvári járás nagyobb községeiben 1945. április 7-e és 23-a között /7/, nem sokkal április 23-a után Csepregen és a hozzá tartozó járás egyes községeiben, valamint a soproni járás néhány községében került sor kommunista pártszervezetek létrehozására /8/.

Sopron megyében a kommunista pártba az első időszakban az illegális kommunista mozgalomban résztvevők léptek be, de nem volt kisebb jelentőségű a volt vöröskatonáknak, direktoriumi tagoknak az újbóli aktivizálódása sem. Sok helyen ők kezdeményezték a helyi szervezetek megalakítását. Továbbá a volt baloldali szociáldemokraták egy része, akik 1945-ben nem a szociáldemokrata pártba, hanem a kommunista pártba kérték a felvételüket. A tagság tulnyomó része az 1945 előtti időszakban nem volt tagja egyik pártnak sem, csak a kommunista párt programjának megismerése után döntöttek úgy, hogy a forradalmi párthoz csatlakoznak.

A Magyar Kommunista Párt Központi Vezetősége 1945. április 20-án hozott határozatában összefoglalta a párt szervezeti felépítésének elveit, s a pártépítés egész országra kiterjedő egységes formáit /9/. A határozat alapján szervezték meg az Északdunántúli Területi Pártbizottságot Győr székhellyel. Az ÉTB-hoz három vármegye: Győr-Moson, Sopron és Veszprém tartoztak. A területi pártbizottság titkára Molnár Ferenc /10/, május elejétől Szilágyi Béla /11/, június közepétől pedig Szántó Zoltán lett. Előírta a határozat, hogy a területi bizottságokon túl ki kell építeni a megyei bizottságokat és a járási titkárságokat is. A megyei bizottságoknak öt, a járási titkárságoknak pedig három tagja legyen /12/.

A határozat értelmében kezdődött meg Sopron megyében is a megyei, városi, járási titkárságok végleges formáinak kialakítása. Az első Sopron megyei titkár Vaskó Kálmán, de őt az 1945. április 16-án megalakuló Soproni Nemzeti Bizottság megválasztotta a vármegye alispánjának /13/. Ezért április 20-a után a Központi Vezetőség megbízásából jött Sopronba Horváth János 24 éves vasmunkás a megyei titkári teendők ellátására /14/. Sopron városi pártszervezet titkára május elseje után Galambos István /15/. A megye négy járásából háromban is megalakultak a járási titkárságok.

A soproni járást közvetlenül a megyebizottság irányította 1945 őszéig /16/. Megfigyelhető, hogy a járási titkárok rövid ideig funkcionáltak. Egyetlen járás sem volt a megyében, ahol legalább háromszor ne került volna sor titkárváltozásra 1945 őszéig. A gyakori titkárcsere összefüggésben volt a pünkösdi konferenciát követően a párt szervezeti megerősítését szolgáló területi, megyei, járási és helyi káderek felülvizsgálatával, a vezetőségek kiegészítésével. Ez az intézkedés egyrészt a színvonal emelkedését vonta maga után, másrészt hozzájárult a párt középkádereinek sorában fellelhető diktatórikus, parancsolgató módszerek, az elzárkózás és a korrupció veszélyének a leküzdéséhez. Több esetben is a járási titkári funkciót - Kapuvár kivételével - a Központi Vezetőség által küldött káderekkel próbálták megoldani, ami mutatja, hogy a megyében nagy volt a felkészült, képzett káderek hiánya. Sajnos,

a gyors kádercseréknek volt olyan hatása is, hogy rontotta a tömegek bizalmát a párt iránt, gyengítette a párt szervező munkáját is.

A párt fejlődését és egyben a pártszervezés nehézségeit mutatja, hogy 1945 májusában az Északdunántúli Területi Bizottsághoz mindössze 9163 párttag tartozott /17/. Ez messze elmaradt a tiszántúli területi bizottságoktól. A pártszervezés területén meglévő egyenetlenséget bizonyítja, hogy amikor a Központi Vezetőség Szervezési Osztálya 1945. június 13-án beszámoltatta a Győri Területi Bizottság titkárát, Szilágyi Bélát a pünkösdi konferencia határozatainak a végrehajtásáról /18/, ő a következőket jelentette a Sopron megyei szervezeti helyzetről: aktivitás szempontjából jelentősek Kapuvár és Sopron, a soproni és kapuvári járás komoly munkát végez, szemnariumot vezetnek, rendszeresen pártnapot tartanak, mezőgazdasági szövetkezetet hoztak létre a Földigénylő Bizottsággal együtt, amelynek igen komoly eredményei vannak. A legnagyobb hibák a csepregi és a csornai járásban találhatók. A csepregi járásban /33 község/ 5 pártszervezet van 130 taggal. A csornai járásban /29 község/ mindössze 14 pártszervezet működik 670 taggal, akik közül csak 60 tag van leigazolva /19/.

Arra a kérdésre is választ kell adnunk, hogy milyen sajátos tényezők akadályozták a pártszervező munka eredményességét, általában a Magyar Kommunista Párt tevékenységét a felszabadulást követő időszakban Sopron megyében. Olyan tényezőket emelek ki, amelyek más megyei, illetve területi bizottságok munkáját ilyen mélységben nem befolyásolták.

1. Sopron megyében viszonylag magas volt a felszabadulás előtt is a kis és középbirtokosok száma, akik elsősorban az FKGP falusi tömegbázisát képezték /20/.
2. A megyében a lakosság 71,3 %-a a mezőgazdaságban foglalkoztatott, agrárproletár csak 0,9 % /21/.
3. A megye mezőgazdasági jellege mellett a középrétegek száma is jelentős. Sopronban a tőkések a lakosság 9,4 %-át képezik, akik politikai képviselőtüket nem a kommunista pártra bízták /22/.
4. Magas volt a németajku, német nemzetiségi lakosok száma Sopronban és a Sopron környéki sváb falvakban, akik elleneségesen, legjobb esetben közömbösen tekintettek a népi demokratikus átalakulásra, legtöbbször a kitelepitéstől féltek /23/.
5. Rendkívül erős volt a katolikus egyház befolyása.
6. A nyilas rémuralom itt tartotta magát a leghosszabb ideig.

7. Ki kell emelni, hogy Sopron vármegyében a reakciós államgépezet nem hullott szét. A felszabadulás után a reakciós köztisztviselők, a falusi jegyzők, tanítók többsége az FKGP mellett agitált /24/.
8. A Kommunista Párt állandó káderhiánnyal küzdött, a járási, méginkább a községi párttitkárok gyakran cserélődtek, s a stabilitás hiánya a vezetésben rontotta a párt iránti bizalmat /25/.

Természetesen a felsorolt tényezők nem minden járásra hatottak egyformán, hiszen Kapuvárott már a felszabadulás előtt is jelentős illegális kommunista szervezkedés volt, másrészt, mint az Eszterházy birtok központja, ill. az agrárproletáriátus létszáma is magasabb, a kommunisták programja így objektíve nagyobb tömegekre volt pozitív hatással.

A pünkösdi konferencia után a párt fő feladatává vált, hogy minden erőt az ujjaépítésre összpontosítson. Ennek megfelelően a pártszervező munkában is előtérbe került a párt befolyásának erősítése a munkásosztály soraiban, a szakszervezetekben, általában az üzemi, különösen a vasuti, a postai pártszervezetek munkájának a javítása útján.

A pünkösdi konferencián kidolgozott politika kedvező hatást keltett, a párt jó munkájának eredményeként növekedett a kommunisták befolyása a tömegek között, ami kifejezésre jutott a taglétszám gyorsabb ütemű emelkedésében is. Ezt bizonyítja az 1945. július 5-én Kapuváron tartott megyei értekezőlet, ahol az eddig végzett munkáról számoltak be a járási titkárok, valamint Sopron város és Kapuvár községi titkár /26/. A kapuvári járási titkár, Áder János tájékoztatója szerint a járás területén már 25 községben van pártszervezet 1380 taggal, de a legtöbb helyen a pártszervezetek még kezdeti nehézségekkel küzdenek. A csornai járási titkár beszámolója szerint az elmúlt hónapban gombamódra alakultak meg a pártszervezetek. A járás területén 29 községből már 24 községben alakult pártszervezet, a párttagok száma 1728, ebből leigazolt 483. A járásban Csorna község után Farád 202 taggal a legerősebb. Erre az időszakra már három üzemi pártszervezet is van a járásban, két malomi és egy téglagyári.

A soproni járásban a megyei titkár tájékoztatója szerint 12 községben van pártszervezet. Sopron városban 400 kommunistát igazoltak addig. A csekély igazolt párttag azzal magyarázható, hogy Sopronban sok a volt volksbundista és nyilas, ezért az igazolási eljárások elhúzódtak. Sopron után a legerősebb a brennbergbányai bányász pártalapszervezet, illetve a GYSEV üzemi pártszervezete, amelynek 140 tagja van. Egyedül a csepregi járási titkár, Kaluk József nem tudott semmiféle haladásról beszámolni a pártszervezés terén. A já-

rásban továbbra is csak 5 pártszervezet van alakulóban. Leigazolt tagok száma 177. Üzemi pártszervezet a téglagyárban és a bőrgyárban alakult meg.

1945 júniusában tehát fordulat következett be a pártszervezetek létrehozása terén. A megye 110 községéből már 67 faluban működött a kommunista pártszervezet. 1945. július 1-én legalább 3658 tagja volt a pártnak. /Hiányzott Kapuvár nagyközség és a soproni járási létszám jelentése./ A növekedésben döntő szerepe volt a pütkösdi konferencián kidolgozott politika kedvező hatásának, a pártnak a földreform végrehajtásában játszott vezető szerepének, a nemzeti bizottságokban, igazoló bizottságokban vállalt határozott fellépésének. A pártszervezetek létrehozása így is éles politikai küzdelemmel járt. Le kellett számolni a különböző téves nézetekkel, a rémhírekkel, az ellenséges suttogó propagandával. Ebben az időszakban a pártszervezetek megalakításának egyik hasznos módszere volt a háziagitáció. Résztvettek ebben a városi üzemi pártszervezetek tagjai is. A járási titkárok, a központi szervezők kerékpáron járták a falvakat, szervezték a pártot. Az áldozatos munka hatására javult a szervezeti élet, rendszeressé váltak a pártnapok, a nagygyűlések, a heti politikai szemináriumok, erősítve a tagság politikai műveltségét. A helyi káderek képzése is megindult. 1945. júliusában 2 hetes vándorpartiskolát szerveztek Kapuváron 30 fő részvételével. A tanulmányi hallgatói az iskola elvégzése után azonnal helyi vagy járási vezető funkcióba kerültek /27/.

A Központi Vezetőség azonban ezt a növekedést nem tartotta elegendőnek, és ezért 1945. augusztusában lényegesen megváltoztatta a tagfelvétel módját, elhatározta a párt taglétszámának szinte korlátlan növelését. A párt nem csak szélesre tárta kapuit, hanem tagtoborozásra is felhívta tagjait. Fokozatosan megszüntettek minden eddigi korlátot, ami nehezítette a tagfelvételt, pl. önéletrajz írás, 2 tag ajánlása.

A tagtoborzás meghirdetése összefügg az 1945 őszi választásokra való felkészüléssel, s a többi politikai párt szervezeti megerősödésével. A koalíciós viszonyok között a funkciók elosztásánál nagy sulyal esett latba a pártok taglétszáma. Feltételezhető volt az is, hogy a párthoz való tartozás döntően befolyásolja majd a választási eredményeket. A taglétszám növelése tehát elsőrendű hatalmi, politikai kérdéssé vált /28/. Ezt a nézetet erősítette Rákosi Mátyás Sopronban a szeptember 2-án a Petőfi téren elmondott beszédében, amikor kijelentette, hogy a "demokrácia erejének fokmérője az lesz, hogy mennyi szavazat esik a kommunista pártra".

A Magyar Kommunista Párt az 1945. november 4-i választások előtt már szervezetileg és politikailag átfogta a megye egészét, hiszen a 7326 kommunista már 100 pártszervezetbe tömörült. Ezzel a szervezettséggel a demokratikus pártok közül

az FKGP után a második helyre került, jóval megelőzve a másik munkáspártot és a Nemzeti Parasztpártot is.

A Magyar Kommunista Párt illegális pártból viszonylag rövid idő alatt legális tömegpárttá fejlődött, amely a dolgozók ezreit vonta be soraiba, s még nagyobb tömegeket nyert meg a népi demokratikus forradalom ügyének.

Jegyzetek:

1. Dr. Takáts Kálmán: Sopron város és megye felszabadulása. = Soproni Szemle 1956. évf. 2. p.
2. Dr. Faragó Sándor: Kapuvár munkásmozgalma 1919. augusztus 1-1945. Széchenyi Nyomda, Győr, 1981.
3. Ugyanott.
4. Új Sopron, 1945. április 22.
5. Dr. Faragó Sándor: i.m.
6. Ugyanott.
7. GYSML: 2. A csornai járási főszolgabíró 1945. április 23-i jelentése. Főispáni iratok 1945. 7. szám. A kapuvári járási főszolgabíró jelentése 1945-1191. sz.
8. Dr. Lengyel Alfréd, Sárly István, Tirnitz József: Az élet megindulása. Győr-Sopron megyei Tanács VB. 1970.
9. Szabó Éva: Adalékok a Magyar Kommunista Párt szervezetének létrejöttéhez. = Párttörténeti Közlemények 1960. 1-2. sz.
10. Győr-Sopron megye forradalmi harcainak életrajzgyűjteménye. = MSZMP Győr-Sopron megyei Bizottság 1975. 145. old.
11. A Magyar Kommunista Párt első országos értekezlete határozatainak végrehajtásáról. = Párttörténeti Közlemények 1960. 1-2. sz.
12. Szabó Éva: i.m. 108. old.
13. GYSML: 2. Soproni Nemzeti Bizottság 1945. április 16-i ülésének jegyzőkönyve /a továbbiakban SNB/.
14. Új Sopron 1945. május 3.

15. Ugyanott: 1945. május 5.
16. Gy.S.m. Arch. 11. fond 1945. 1. öe.
17. Szabó Éva: i.m. 109. old.
18. Párttörténeti Közlemények 1960. 1-2.
19. Ugyanott: 238. old.
20. Párttörténeti Intézet Arch. 283. fond 38/18.
21. Ugyanott.
22. Ugyanott.
23. Ugyanott.
24. Ugyanott.
25. MSzMP Győr-Sopron megyei Arch. 11. fond 1. öe.
26. MSzMP Győr-Sopron megyei Arch. MKP 19. fond 1945. 1-5.öe.
27. Ugyanott.
28. Legyőzhetetlen erő: Szerkesztette: Erényi Tibor és Rákosi Sándor.
29. Uj Sopron 1945. szeptember 4.
30. MSzMP Győr-Sopron megyei Arch. MKP 11. fond 1945. 1. öe.

DANCS JÓZSEF

A MAGYAR IPARPOLITIKA ÉS IPARFEJLESZTÉS IRÁNYÁT BEFOLYÁSOLÓ
FŐBB OBJEKTIV TÉNYEZŐK 1950-TŐL AZ 1960-AS ÉVEK VÉGÉIG

A történelmi időben távolodva az eseményektől, erősen kísért a cimben jelzett korszak egyoldalú, csak a jelen kritériumrendszerébe ágyazott értékelése. Az előremutató tanulságok érdekében ugyan szükség van az olyan nézőpontra is, amely a mai tapasztalataink és értékrendünk alapján értékeli a múltat, de ez nem helyettesítheti az akkori feltételek determináló rendszerébe épülő objektív tényfeltárást.

Tapasztalunk azonban olyan szemléletet is, amely a kezdeti építés akkor számtalan feltételtől befolyásolt cselekvéseit a körülményekből kiragadva utalja a szubjektív hibák egyébként is nehezen meghatározható és ellenőrizhető szférájába.

Ez az egyoldalúság különösen szembetűnő a szocialista iparosítás - különösen az első ötéves terv - gyakorlatának megítélésében. Messze vezetne e leegyszerűsített megközelítés eredőinek feltárása, ám az okok között mindenképpen fellelhetők propagandamunkánk fogyatékoságai is, hisz az ötvenes évek iparpolitikájának elemzésekor gyakran megragadunk az egyébként valós hibák és tévedések bemutatásánál. A hangsúlyeltolódást motiválja az a körülmény, hogy a gazdaságpolitika akkori hibái jelentős mértékben járultak hozzá a későbbi tragikus eseményekhez. Ez azonban nem járhat olyan következménnyel, hogy figyelmen kívül maradnak azok a kényszerpályák, amelyekben szükségszerűen haladnunk kellett a szocializmus anyagi-műszaki bázisa kiépítésének kezdetén.

Bár teljeskörű elemzésre e korreferátum nem vállalkozhat, arra azonban igen, hogy szerény ösztönzést adjon a propagandának a szocialista iparosítás első két évtizedének sokoldalubb értékeléséhez.

Az 1900-as évek elején a magyar iparról azt írta Nádas László "A kartellek és trust-ök kérdései" című könyvében:

"De még megszegyenítőbb a helyzetünk azon iparágakban, amelyekben alig, vagy igen keveset termelünk. Ipari termelésünk átlagosan legfeljebb fogyasztásunk felét fedezi és azon cikkekben, amelyek tömegárut képeznek, csak 10-12 %-ra emelkedik belföldi termelésünk fogyasztásunkhoz képest és ki vagyunk szolgáltatva egy külföldi állam monopolosainak, kik az árakat mértéktelenül felcsigázzák." /1/ Még az 1941. évi népszámlálás adatai szerint is - amikor pedig már a gazdaság hádivágányra állítása teljes gőzzel folyt - a lakosság 60,3 %-a volt östermelő, 5 %-a napszámos és házicseléd, 2,6 %-a az akkori megjelölés szerint "egyéb ismeretlen". /2/

E súlyos örökség felszámolása önmagában is nehéz próbátétel elé állította a nemzetet és kényszerítő erővel meghatározta a gazdasági szerkezet átalakításának lehetséges fő irányait.

A helyzetet tovább súlyosbitotta, hogy - mint közismert - a háború folyamán bekövetkezett károk összege 4-5-szöröse volt az 1938. évi nemzeti jövedelmünknek /3/.

Tehát rendkívül nehéz és kritikus helyzetben bontakozott ki a felszabadulás után a helyreállítás, amely ilyen körülmények között is - a szebb és jobb jövő reményében - igen nagy anyagi-, szellemi- és fizikai erőket aktivizált. Ennek köszönhető alapvetően, hogy a magyar ipar 1949-ben már 28 %-kal termelt többet, mint 1938-ban. Ugyanakkor az is tény, hogy könnyebb a régi termelési színvonalat rekonstruálni, mint magasabb színvonalat elérni. A helyreállítás során olyan egyszerű tényezők is hatottak a növekedés gyorsulására, amelyek legüknél fogva nem terjeszthetők ki hosszabb korszakokra. Ezek közül három emelhető ki: Sok esetben viszonylag hatalmas termelőkapacitások kisebb hibák, károk miatt bénultak meg a háború alatt. Ezek kiküszöbölése illetve felszámolása, a kisebb akadályokelhárítása egyszerre nagy termelőkapacitásokat aktivizált. A magyar ipar államosítása is igen nagy erőforrásokat nyitott meg a népgazdaság számára. Miután a tőkések az államosítás előtt - ismert okokból - kapacitásaik és készleteik egy részét eltitkolták, ezek az egyszeri erőforrások a vártnál nagyobbak voltak. Mindezekhez járult az, hogy a második világháborút követő infláció idején a magyar lakosság fogyasztási színvonala rendkívül alacsony volt. Ezért a rekonstrukció idején a magas felhalmozási hányad és az életszínvonal emelése egyidejűleg volt megvalósítható. Ezek a tényezők azonban az ötvenes évek elején már kifulladtak, így nem járulhattak hozzá a felemelt tervcélok kívánta teljesítménytöbbletéhez.

Első ötéves tervünk, szemben a helyreállítást célzó első hároméves tervvel, már céljaiban is kifejezett strukturális átalakítást hirdetett meg, amelyben megkülönböztetett

fontosságot kapott az ipar távlati céloktól vezérelt fejlesztése, valamint egyéb - a későbbiekben érintendő körülmények nyomására.

Mindenekelőtt azt, a mai szemmel is pozitívan értékelhető fejlesztési elvet érvényesítették, amelyben az fejeződött ki, hogy fejlettségi szintjében és szerkezetében elmaradott iparra nem lehetett alapozni a szocialista nemzeti felemelkedés programját. Hiszen korszerű gépipar, vegyipar nélkül nem lehet létrehozni modern mezőgazdaságot, modern közlekedést, urbanizált lakókörnyezetet és nem lehet megalapozni az életszínvonal tartós növekedését. Iparunk fejlesztésében és szerkezetének alakításában elsősorban a Szovjetunió segítségével támaszkodhattunk mind a termelési eszközök behozatalában, mind pedig a szakértelem megszerzésében. A szovjet termékszállítások összetételét azonban a politikai motívumokon túl az is meghatározta, hogy e hatalmas gazdaság feldolgozó kapacitását jelentősen tönkretette és szétzilálta a háború, így zömében csak nyerstermékeket tudott biztosítani a magyar ipar számára, amelyek akkor még viszonylag bőségesen álltak rendelkezésre az európai területen. 1950-ben a Szovjetunióból történő behozatalunkban 80,4 %-kal szerepeltek az energiahordozók, anyagok, félkésztermékek és alkatrészek /4/. Ebből viszont az következik, hogy iparfejlesztésünkénél, a technológiai sorok kiépítésénél nem választhattunk tetszőleges irányt, hisz az alapanyagfeldolgozástól a késztermékig terjedő valamennyi vertikum kiépítését vállalnunk kellett.

Más egyéb okok mellett ez a körülmény is a nehézipar elsődleges fejlesztésének irányába hatott, háttérbe szorítva a magyar gazdaság termelési és gazdaságföldrajzi adottságait. Az 1950-es évek gyors struktúraátalakítást célzó növekedési üteme a behozatal fokozását igényelte, amely viszont élesen vetette fel az export-ellentételezés szükségességét. A felszabadulás előtti magyar export közel 67 %-a a mezőgazdaságból került ki. Az export növeléséhez tehát elsősorban mezőgazdasági árukra lett volna szükség. A magas ipari felhalmozási ráta és ezzel összefüggésben a mezőgazdaság fejlesztésének háttérbe szorítása következtében azonban a mezőgazdaság bruttó termelésének exportált hányada radikálisan csökkent, az 1938. évi 14 %-ról 5,5 %-ra. A fogyasztási cikkek behozatalának csökkentése sem jelentett olyan többletet, amellyel a termelési eszközök szükséges importja kiegyenlíthető lett volna. A növekvő import ellensúlyozására tehát új vezető export-szektorra kellett ebben a helyzetben létrehozni. Ez az adott körülmények között a nehézipar lett. Végeredményben tehát a nehézipar fejlesztése egyszerre három egymással összefüggő követelmény illetve feltétel érvényesítése mellett fogalmazódott meg: a növekvő belső szükségletek magasabb szintű és korszerűbb kielégítése, az adott importlehetőségek, valamint az exportkényszer.

A magyar nehézipar olyan időpontban vált vezető export-szektorrá, amikor a termékek nemzetközi cseréjében a minőség és a korszerűség áralakító hatása nem volt meghatározó, emellett a nyers- és alapanyag-ellátás kedvező feltételek mellett növekvő mértékben biztosított volt. Ennek következményei a mai napig érezhetők. Mégis mindennek, valamint a nem tárgyalt szubjektív hibák ellenére, a nehéz kezdés éveiben alapoztuk meg a további dinamikus növekedés feltételeit, e bázison jutottunk gyors ütemben a gazdasági fejlettség egyre magasabb szintjére. A felszabadulás utáni évtized erőfeszítései tették lehetővé, hogy a legfejlettebb tőkés országhoz, az Egyesült Államokhoz viszonyított egy főre jutó bruttó hazai termékünk az 1950. évi 23 %-ról 1960-ra 34 %-ra emelkedett, 1970-ben pedig már 45 %-ot ért el /5/.

Az 1957-től kezdődő második hároméves terv során kialakított új gazdaságpolitika /6/ a korábban kialakult objektív feltételekből kiindulva és okulva az elkövetett szubjektív hibákból, alapvető céljának az életszínvonal emelését tekintette. A gyors életszínvonalnövekedés megvalósítása érdekében elengedhetetlennek tartotta a nemzeti jövedelem és az ehhez elsősorban hozzájáruló ipari termelés továbbra is dinamikus növekedését.

Az MSZMP gazdaságpolitikája a korábbi, elsősorban mennyiségi növekedésre törekvő felfogással szemben nagy súlyt helyezett a hatékonyság fokozására, amely magában foglalta a munka termelékenységének növelését, a minőség javítását, a műszaki kultúra emelését, a kereslethez jobban igazodó áruválaszték kialakítását, a gazdaságtalan termelés visszaszorítását, a fajlagos anyag- és energia-felhasználás csökkentését. Ezek voltak az iparstruktúra azon céljai, amelyek döntően befolyásolták a hatvanas évtized fejlesztési elgondolásait. A külgazdasági egyensúly problémáinak enyhítése céljából pedig megfogalmazódott az import hazai termeléssel történő gazdaságos helyettesítésének igénye. A szocialista országokkal való kapcsolatban előtérbe került a nemzetközi szakosodás, valamint hangsúlyt kapott a tőkés országokkal való gazdasági kapcsolatok fejlesztésének igénye is.

A hatvanas évtized iparpolitikai célkitűzéseinek megvalósítására kedvező külső és belső feltételek mellett került sor. A külső tényezők közül kiemelkedik a világ gazdaság viszonylagos stabilitása, a világkereskedelem gyors növekedése, a nyersanyagok viszonylag alacsony ára és kínálati bőisége. A belső feltételek közül kiemelkedő a mezőgazdaság szocialista átalakítása főként azért, mert az itt felszabadult létszám pótlólagos munkaerőforrást jelentett az ipar extenzív fejlesztése számára. A kedvező külső és belső feltételek lehetővé tették, hogy az iparpolitika az egyébként is jelen-

tős felhalmozási eszközöket elsősorban a feldolgozó fázisok fejlesztésére koncentrálnia. Gyorsan növekedett a viszonylag kis anyagigényű, a korábbinál magasabb technikai színvonalat képviselő termékek termelése. Ezt elsősorban a gépiparon belüli struktúraátalakulás mutatja, ahol kiemelkedően fejlődött a hűtés és vákuumtechnikai, valamint a műszeripar. A vegyiparban hasonló tendencia érvényesült, amit a gyógyszeripar kiemelkedő fejlődése jelez. A könnyűiparban a papíripar és nyomdaipar, az élelmiszeriparban a baromfi- és a tartósítóiipar ért el rendkívül gyors növekedést. A vaskohászatban az összességében rekonstrukciós jellegű fejlesztések mellett előtérbe került a meleg- és hideghengerművek fejlesztése. Az alumíniumkohászatban a magyar-lengyel, majd a magyar-szovjet timföld-alumínium egyezmény megkötésével elkerülhetővé vált az energiaigényes alumíniumkohászat fejlesztése. Ezzel együtt csökkent a termelés eszközigényessége is az iparban, az 1957-1967 közötti időszakban közel 15 %-kal.

A hatvanas évek iparpolitikája és annak gyakorlata lehetővé tette a lakosság életszínvonalának jelentős növelését. 1957 és 1967 között a lakosság egy főre jutó fogyasztása évi 4,2, az egy keresőre jutó reálbér évi 3 %-os ütemben növekedett és ekkor kezdődött el a különböző tartós fogyasztási cikkek szinte robbanásszerű elterjedése is.

E rohamos ipari fejlődés azonban számos feszültséget is felhalmozott, amelyek különösen éles megvilágításba kerültek a külső feltételek romlásával és azzal, hogy a hatvanas évek második felére az ipari fejlődés belső feltételei is ismert módon megváltoztak. A hatvanas évek gazdasági problémáinak megoldását, a növekedés extenzív tényezőinek kimerüléséhez való alkalmazkodást kívánta elősegíteni a gazdaságirányítás 1968-ban végrehajtott reformja. Ennek elemzése azonban már nem tartozik a tanulmány témakörébe.

Jegyzetek:

1. Dr. Nádas László: A kartellek és a trust-ök kérdései. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata Budapest, 1905. 404-405. old.
2. Magyarország történeti kronológiája III. Akadémiai Kiadó Budapest, 1982. 979. old.
3. Magyar-szovjet gazdasági kapcsolatok. MSZBT Budapest, 1976. 24. old.
4. Uo. 37. old.

5. Drechsler-Szarvas: Magyarország és 119 ország bruttó hazai termékének és főbb összetevőinek összehasonlítása 1950-1977. Országos Tervhivatal Tervgazdasági Intézete 1980. Kézirat.
6. Az 1960-as évtized iparpolitikájának áttekintésekor a következő munkára támaszkodtam: Az ipárszerkezet alakulása és az azt befolyásoló tényezők a hetvenes évtizedben. Országos Tervhivatal Távlati Tervezési Főosztály. 1980. Kézirat.

LÁSZLÓNÉ LÖVITUSZ ZSUZSA

AZ MDP AGRÁRPOLITIKÁJÁNAK NÉHÁNY FŐ VONÁSA ÉS GYAKORLATI ÉRVÉNYESÜLÉSE, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL VESZPRÉM MEGYÉRE

Az agrárpolitika kérdései 1948-tól 1953 júniusáig.

A felszabadulást követő években szinte alig volt párt, amelynek programjában illetve elképzeléseiben nem szerepelt a szövetkezés gondolata. Az MKP III. kongresszusa önálló napirendként tárgyalta a parasztpolitikát, fontosnak tekintette a biztonságot, a rendet és nyugalmat. A meghirdetett gazdaságpolitika a kötelező beszolgáltatást olyan átmeneti jelenséggént kezelte, melyet a reakciós fasiszta kormányok vezettek be a háboru idején. A kongresszus a parasztságnak védelmet ígért, telekkönyvezést az újbirtokosok számára, megfelelő hitelellátást, a malmok államosítását, nem utolsósorban a parasztság szövetkezeti mozgalmának hatékony állami támogatását.

A kommunista párt 1948 februárjában és áprilisban is foglalkozott a mezőgazdasággal kapcsolatos elképzeléseivel. A szövetkezetpolitikai irányelvek már a mezőgazdaság szocializmusba való átvezetésének átfogó kommunista tervét tartalmazták. Ebben a továbbfejlesztés bázisává a földművesszövetkezetet tették. A kommunista párt reálishan ítélte meg a mezőgazdaság átszervezésének feladatait. Ez a felfogás tükröződik az MDP programnyilatkozatában is. 1948. június 12-én az MDP állást foglalt a magántulajdonnal kapcsolatban, mely szerint "a párt védi a paraszti magántulajdont, ezért ellenzi a kisbirtokok további elaprózását" /1/. Sikraszállt a tervszerű állami birtokpolitika keretében a föld adás-vételével kapcsolatban az állam elővételi joga gyakorlásáért a dolgozó parasztság javára. Ez a felfogás érvényesült a júliusban megtartott Országos Szövetkezeti Értekezleten is. A szövetkezeti irányelvek megvalósításának megkezdése előtt azonban minőségi változás következett be az MDP agrárpolitikájában. A változásban döntő szerepe volt a Tájékoztató Iroda 1948 júniusi határozatának, melyben hangsúlyozottan felhívta a népi

demokratikus országok figyelmét a mezőgazdaság kollektivizálásának szükségességére. A párt vezetői szerint ez figyelmeztetés volt a szocialista építés meggyorsítására falun is. Rákosi Mátyás a Központi Vezetőség 1948 júniusi ülésén a parasztpolitikában lényeges változásokat irányzott elő, amely nem maradt hatás nélkül a párt általános irányvonalára sem. Az augusztus 20-án megtartott kecskeméti nagygyűlésen elhangzott Rákosi-beszéd tekinthető az ötvenes évek elején súlyos politikai hibákkal terhelt agrárpolitika nyitányának. Ezt követően az 1948. november 27-i központi vezetőségi ülésen megváltoztatták a párt általános stratégiáját. A beszámoló azt tartalmazta, hogy 3-4 esztendő alatt be kell fejezni a szocializmus alapjainak lerakását, meg kell gyorsítani a szövetkezést. Ugy ítélték meg, hogy az átszervezés felfokozott üteme elkerülhetetlenül tovább élezi az osztályharcot, ezért felvetették a gazdag parasztság teljes felszámolásának szükségességét is, miközben megállapították, hogy a középparasztság megnyerése a szövetkezés számára döntő kérdés. Az MDP vezetése azonban a gyakorlatban a kulákság elleni harcot felnaggyította, úgy, hogy ezzel a középparasztság jelentős részét is sujtotta. A lenini elvekkel ellentétben gazdasági és adminisztratív eszközökkel kívánta a középparasztságot a szövetkezés útjára kényszeríteni. A novemberi határozatnak megfelelően különböző termelési társulások illetve szövetkezeti csoportok jöttek létre. 1948 végén, 1949 elején már mintegy 500 termelőszövetkezeti csoport volt, tulnyomórészt kulákoktól elvett bérleményeken.

Megyénkben az első 5 bérelőszövetkezet Zalaszántón, Nagyalásonyban, Felsőörsön, Bakonypéterden és Pápa-báróc-hegyen alakult, munkájukban 84 tag vett részt, 887 kh földön gazdálkodtak. A tagság többségénél nem a közös gazdálkodás öntudatos vállalása játszotta a meghatározó szerepet, hanem tarthatatlan helyzetükből való kilábalás szociális kényszere, tagjaik elsősorban agrárproletárok és ujonnan földhöz juttatottak voltak.

1949 elején a központi utasításoknak megfelelően a földművesszövetkezetekből kivált termelőszövetkezeti csoportokat politikailag felülvizsgálták, majd fejlettségi fokuk szerint rangsorolták. Kulák illetve kapitalista vezetés gyanúja miatt a szövetkezeti társulások 13 %-át feloszlatták. Sor került a gazdagparasztok számbavételére, melynek célja a fokozott adó- és beszolgáltatási terhek kirovása, illetve annak meghatározása, hogy kik nem léphetnek be tagként a termelőszövetkezetekbe. A gyakorlatban a kulákok számbavétele társadalmi megbélyegzés, az állampolgárok ellen elkövetett törvénysértések eszközévé vált. Kővágóörsön például összesen 90 gazdaság volt, melynek mintegy 10 %-át kuláknak minősítették, mert földterületük meghaladta a 25 kh-at.

A gazdaságpolitika torzulásai később is rányomták bélyegüket a termelőszövetkezetek szervezésére. Az ujonnan létrejövő szövetkezetek munkájában gondot jelentett, hogy az érvényben lévő rendeletek nem tették lehetővé a mezőgazdasági termeléshez szükséges ún. nagygépek vásárlását, így a kiépülőben lévő állami, gépállomási hálózat a géppark monopolistájává vált. A szövetkezetek munkáját jelentős mértékben befolyásolta a parasztság előtt ellenszenves, állandóan változó beszolgáltatás, valamint a kialakított tagosítás rendszere. A szövetkezeti tagok a közös termelésben még kevés tapasztalattal, szakismerettel rendelkeztek, jövedelmi viszonyaik kedvezőtlenek voltak. Az 1949. április 3-án nyilvánosságra került első ötéves terv a falu elmaradottságának felszámolását hirdette meg, megszabta a kollektivizálás időbeni kereteit, ezzel együtt azonban politikai, gazdaságpolitikai hibák láncolatának forrásává vált. Ezt felerősítette az, hogy az 1950-es év kimagaslóan jó gazdasági eredményeire alapozva 1951-ben a mezőgazdasági termelés évi növekedési ütemét 7,3 %-ról 9,1 %-ra emelték. Az, hogy a nemzeti jövedelem jelentős részét az iparosítás céljaira használták fel, ez mindenekelőtt a mezőgazdaság súlyos megsarcolásával járt.

Az MDP II. kongresszusán Gerő Ernő azt fejtette ki, hogy a parasztság életszínvonala növekedett, amit az egy családra jutó megtakarítás nagyságára alapozott. Ténylegesen azonban a parasztság életkörülményei rosszabbak voltak a munkások és alkalmazottak életkörülményeinél. A termelőszövetkezeti parasztok egy főre jutó jövedelme pedig nem érte el az egyéni gazdálkodók szintjét. 1951-53 között elkeseredetté vált a hangulat a parasztság körében, főként az iparosodott megyékben nőtt meg jelentősen a termelőszövetkezeteket önkényesen elhagyó tagok száma. A megélhetést nem biztosító, eladósodott termelőszövetkezetekben a felbomlás jelei mutatkoztak. Az egyéni parasztok által az államnak felajánlott földet az állami gazdaságok és a termelőszövetkezetek illetve földművelőszövetkezetek kapták meg hasznosításra. A tartalékföldek megművelése azonban nehézségekbe ütközött, ebből adódóan rövid időn belül a termelőszövetkezetek is a földfelajánlók soraiba léptek. Megyénkben a Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága minden héten kiemelten foglalkozott a beszolgáltatás és a mezőgazdaság helyzetével. 1953. január 7-én azt állapították meg, hogy a tanácsok teljesen elhanyagolják a tojás-, baromfi- és tejbegyűjtést. Az élelmiszerhiány miatt nagyarányú lett a feketézés, amely főként a tejellátás terén volt tapasztalható.

Az agrárpolitika következtetlenségei és hibái 1953-1955 között

1953 tavaszán feszült légkör alakult ki. Ezt a helyzetet az MDP KV június 27-28-i ülésén elemezték. Többek között rámutattak arra, hogy a párt vezetése elhanyagolta a mezőgazdasági termelést, túl gyors ütemben folytatta a szövetkezetesítést, a beszolgáltatás bonyolult, állandóan változó rendszere

pedig bizonytalanságot keltett a dolgozó parasztnak körében. A KV állást foglalt ugyan abban, hogy "a termelőszövetkezet marad a falu szocialista építésének útja" /2/, de a soron következő feladatot nem a számszerű fejlesztésben, hanem a meglévő szövetkezetek gazdasági megerősítésében határozta meg. Lehetővé tette a szövetkezetek feloszlását is, amennyiben a többség ezt kívánta, 1954-től új beszolgáltatási rendszert terveztek, és megszüntették a kulák-listát.

A juniusi határozat értelmezésében azonban a pártvezetés nem volt egységes, aminek káros gyakorlati következményei lettek. Megkezdődött a termelőszövetkezetek bomlási folyamata, amely nemcsak az életképtelen és gyenge kollektív gazdaságokat érintette, hanem a jó és közepes szövetkezeteket is.

A KV 1953. október 31-i ülésén már alapvetően eltávolodtak a juniusi kritikus hangvételtől. Ezt tükrözi a decemberben a Központi Vezetőség és a Minisztertanács által hozott közös határozat a mezőgazdaság 3 éves tervéről. Az ezt követő intézkedések, továbbá a megindult folyamatok az egyénileg dolgozó parasztnak helyzetének könnyítésére irányultak, bár az új beszolgáltatási rendszer életbe lépésének ellenére a termékek jelentős részét továbbra is kedvezőtlen áron kellett értékesíteni. A beszolgáltatási rendszer fenntartása fékezte a mezőgazdasági termelés specializálódását, mert a fő termények és termékek termelését az ország valamennyi vidékén és gazdaságában kötelezően előírták. Megyénkben így például nem fordítottak kellő figyelmet a szőlő- gyümölcsös terület növelésére, melynek a természeti feltételei adottak voltak. Az MDP III. kongresszusán Rákosi a parasztpolitikával foglalkozva azt hangsúlyozta, hogy a mezőgazdasági termelés emeléséhez még csak a kezdeti feltételeket sikerült megteremteni. Szót emelt az ellen, hogy a kulákosodás jelentős veszély lenne, és állást foglalt, hogy mindent meg kell tenni a kisárutermelő gazdaság termelésének ösztönzéséért. Hangsúlyozta a szegényparasztsággal való törődés fontosságát és a középparasztsággal való szövetkezés szükségességét. A mezőgazdaság szocialista szektorának helyzetét elemezve mindenekelőtt a termelőszövetkezetek megszilárdításáról szólt, továbbá a hozamok növeléséről, a szövetkezeti tagok jövedelmének emeléséről. A következő ötéves terv "kulcskérdésének" nyilvánították a mezőgazdasági termelés "nagyértékű és gyorsabb ütemű fellendítését" /3/. Az intézkedések hatására 1954-ben a mezőgazdasági termelés 1953-hoz viszonyítva 2 %-kal emelkedett, a parasztság az egy főre jutó reáljövedelme 10 %-kal haladta meg az 1949. évi értéket.

Az MDP Központi Vezetőségén belül azonban ellentétek voltak az agrárpolitikát illetően, amelyek az 1954. október 20-án a Szabad Népben megjelent Nagy Imre cikk alapján váltak széles körben ismertté. Nagy Imre a "Központi Vezetőség ülése

után" címmel megjelent írásában megállapította, hogy "sem a hibás gazdaságpolitikát nem számoltuk fel gyökeresen, sem az újat nem valószínűsítettük meg következetesen" /4/. Az első ötéves terv fő hibájának tekintette, hogy a mezőgazdaságot elhanyagolták, sőt sok esetben közvetett úton visszafejlesztették. Az az elv érvényesült, hogy a mezőgazdaság többet termeljen, de ne akkumuláljon. Felhalmozás nélkül azonban nem lehetséges a termelés fokozása.

A politikai irányvonal újabb módosítása az 1956-os ellenforradalomig.

1955 márciusában az egyéni parasztgazdaságok támogatását a kapitalizmus felé való visszalépésnek minősítették, annak ellenére, hogy egy évvel korábban úgy foglaltak állást, hogy a kisárutermelés "hosszu esztendőig ... nélkülözhetetlen és döntő fontosságú lesz" /5/. 1955. április 14-én az MDP Központi Vezetősége Nagy Imrét leváltotta a Minisztertanács éléről és később kizárta a pártból is. 1955. júniusában pedig újabb határozatot fogadott el a mezőgazdasági termelés fejlesztéséről. Ebben újra megfogalmazódott, hogy a "mezőgazdaság szocialista átszervezése éles és egyre erősödő osztályharcban megy végbe" /6/. A termelészövetkezettől való kilépés feltételei megváltoztak, a beszolgáltatási rendszert pedig gazdasági rendszerünk állandó és jellegzetes vonásának tekintették. Engedélyezték a tagosítást és felülről irányított szövetkezetszervezési kampány kezdődött az ország számos megyéjében.

A régi módszerek bizonyos mértékű feléledése tovább rombolta a párt tekintélyét falun, ami a párttagság körében is nyugtalanságot keltett. Az alkalmazott politikai módszerekre Rákosi 1955 őszén az MDP Pártfőiskolán tartott előadásában igyekezett magyarázatot adni: "csak vízben lehet megtanulni uszni..." /7/. Az 1956. július 18-21-i MDP Központi Vezetőségének ülése viszont megállapította, hogy az eddiginél nagyobb támogatást kell adni az alacsonyabb típusú termelészövetkezeti csoportok megalakításához, illetőleg továbbfejlesztéséhez, de az egyéni dolgozó parasztokat is segíteni kell, hogy növekedjék termelésük. A gazdasági célkitűzések megvalósítása érdekében megfogalmazást nyert, hogy "A mezőgazdaság szocialista átszervezésének egyik fő feltétele, hogy a már meglévő működő tsz-ek gazdaságilag szilárd bázist képezzenek termelési eredményeikkel, az egyénileg dolgozó parasztok felé vonzó hatást gyakoroljanak." /8/

1956 szeptemberében a megjelent minisztertanácsi rendelet alapján foglalkozott a Veszprém megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága megyénkben a TSz mozgalom helyzetével, fejlődésével. Megállapították, hogy a mezőgazdaságban a vezetés színvonalja alacsony, továbbá a munkaszervezés nem kielégítő, felvetették a megye munkaerő ellátottságának kérdését is. A prob-

lémák ellenére Veszprém megye a meghirdetett begyűjtési versenyben a feladatoknak 91,7 %-ban tett eleget. A megye területén volt olyan tapasztalat, hogy a tagok nem kívánnak a termelőszövetkezetben dolgozni, például Várkeszőn hetvenen irták alá a kilépési nyilatkozatot. Nem ilyen mértékben, de tapasztalható volt a kilépési szándék Gógánfán és Ukkon is. A keszthelyi és sümegi járásban pedig mind gyakrabban elhangzott, hogy visszajön Nagy Imre, utána nem lesz termelőszövetkezet-fejlesztés, sőt beadás sem. Az 1956. szeptemberi határozat segíteni kívánta az agrárpolitikában elkövetett hibák kijavítását, gyakorlati megvalósításra azonban már nem kerülhetett sor, mert október 23-án kirobbant az ellenforradalom. A dolgozó parasztság a súlyos sérelmek ellenére sem lépett fel a népi hatalom ellen, elvégezték az esedékes őszi munkákat. A szocialista termelőszövetkezeti mozgalom - bár veszteséget szenvedett - a magyar parasztság körében kitéphetetlen gyökereket eresztett. Megyénkben a tapolcai, veszprémi, sümegi járásban oszlott fel a legkevesebb tsz, a pápai járásban viszont 32 tsz-ből mindössze hat maradt. Ebben fontos szerepe volt a beszolgáltatás során alkalmazott adminisztratív módszereknek, továbbá a felfokozott ellenforradalmi propagandának.

A helyes agrárpolitika kidolgozása és megvalósítása az ellenforradalom leverése után a Magyar Szocialista Munkáspártra várt. Első feladatának tekintette, hogy feltárja az 1956 előtti hibákat, levonja a szükséges következtetéseket. Megszüntette a beszolgáltatási rendszert, a parasztság számára megfelelő anyagi érdekeltséget tudott kialakítani. Helyesen alkalmazta az önkéntesség, fokozatosság, állami támogatás lenini elvét, melynek eredményeként hazánkban 1959-től 1961-ig megvalósult a mezőgazdaság tömeges kollektivizálása.

Jegyzetek:

1. Az MDP programnyilatkozatát lásd: MKP-SzDP hat. 1944-1948. 599. old.
2. Szabó Bálint: Az új szakasz politikájának kezdetei. Az MDP KV 1953. júniusi ülésétől az októberi plénumig. Párttörténeti Közlemények 1983/2. 102. old.
3. A magyar forradalmi munkásmozgalom története. Kossuth Könyvkiadó 1974. 555. old.
4. Szabad Nép 1954. október 20.

5. Kommunista Párt szövetségi politikája 1936-1962. Kossuth Könyvkiadó 1966. 190. old.
6. A magyar népi demokrácia története 1944-1962. Kossuth Könyvkiadó 1978. 255. old.
7. A magyar népi demokrácia története 1944-1962. Kossuth Könyvkiadó 1978. 257. old.
8. Veszprém megyei Tanács VB. jkv. 1956. szeptember 5. Levéltár, Veszprém.

BESZTERI BÉLA

FOLYAMATOSSÁG ÉS MEGUJULÁS AZ MSZMP POLITIKÁJÁBAN

Eszmei-politikai munkánk fontos feladata a szocializmus eszméihez és valóságához való viszonyunk tisztázása. E sokirányú problémakör egyik lényeges területe felszabadulás utáni történeti fejlődésünk fordulópontjainak értelmezése és értékelése, szocialista fejlődésünk folytonosságának, megszakíttottságának és megújulásának problémája.

A mához szólva fogalmazódnak meg a mult tanulságai. Ismerni és megbecsülni azt, ami érték és eredmény, ugyanakkor bátor és kritikus szembenézés multunkkal és jelenünkkel, feltetele volt és ma is alapja a helyes irányu továbblépésnek.

A folytonosságot és megújulást tagadó elenyésző számu kritikai alapállást leszámítva, a politikai kérdésekben egy kicsit is járatos emberek számára nyilvánvaló, hogy folytonosság és a megújulás dialektikája jellemzi az MSZMP 29 éves politikáját.

A megújulás szükségessége azonban nem csak az MDP politikája következtében kialakult 1953-56-os válság leküzdése idején vetődött fel pártunk történetében. Ilyen megújulásra szükség volt 1919-ben, 1944-45-ben, amikor a fasizmus leverése után a történelmi utválasztás kérdésében kellett és tudott helyesen dönteni pártunk. A szocializmus építésének megkezdésekor, 1948-ban az új társadalom építésének koncepcióját kellett kidolgoznia. Elvileg helyes válasz született erre, de a gyakorlatban csődöt mondott mind a hatalmon lévő szektás-dogmatikus, mind a pártellenzék részéről fellépő revizionista politika.

1956 novemberében-decemberében történelmi kényszer, az ellenforradalmi támadás leküzdése követelte meg a problémákkal való radikális szembenézést. Az MSZMP a szocialista konszolidáció lehetséges alternatívái közül nem a konzervatív-dogmatikus megoldást választotta; hanem a nehezebbet, a hosszabb távon eredményt hozót, a progresszív, a megújulás utját és irányát eredményezőt.

A folytonosság és a megújulás dialektikája úgy ment végbe, hogy a párt szakított minden régebbi módszerrel és dogmatikus elvi értelmezéssel, amely ellentétes volt a szocialista építés marx-lenini koncepciójával és a pártélet lenini normáival. Ugyanakkor a folytonosság gyakorlatát is érvényesítette a kommunista párt egész történetére visszamenően. A felszabadulás óta addig megtett 12 év politikai gyakorlatának bevált módszereit fenntartotta, a szocializmus építésének eredményeit elismerte, és önmagát a jó módszerek és megoldások folytatójának és védelmezőjének tekintette.

A megszakítottság és a folytonosság dialektikáját pontosan érzékelteti az MSZMP politikáját először körvonalázó, 29 év távlatából is zseniálisan elemző 1956. december 5-i határozat, amely megállapítja: az MSZMP "Visszavonhatatlanul szakít mindazzal, ami a multban rossz és helytelen volt." /Az MDP vezetésének bűnös, dogmatikus hibáival, a leninizmus eltorzításával. A szerző./ "Ugyanakkor ápolja és továbbfejleszti mindazokat a nagy értékeket, amelyek megvoltak a magyar kommunista mozgalom 38 éves történelmi harcában." /1/

Majd arról szól, hogy "Védi és továbbfejleszti a szocializmus építésének mindazokat a történelmi vívmányait, amelyeket népünk az elmúlt 12 év alatt... az MDP vezetésével ért el." /2/ Ez a megfogalmazás már a folytonosság és a megújulás dialektikáját érzékelteti. A párt úgy kívánja a válságból népünket kivezetni, hogy eközben a szocialista építés gyakorlatát a szocializmus - alapvető vonásainak megőrzése és folytonossága mellett ujuljon meg.

A párt - szakítva a szocializmustól idegen eszmékkel és módszerekkel, - vállalta velük szemben a diszkontinuitást és megkezdte a szocialista építés gyakorlatának minden területre kiterjedő megújítását. A megújulás koncepcióját a következő néhány sor tömören tartalmazza: "Az MSZMP a marxizmust-leninizmust alkotó módon alkalmazva, a szocializmust a magyar sajátosságoknak és a jelen történelmi követelményeknek megfelelően kívánja megvalósítani... a hazai adottságok alapján, a szocializmus építésének sajátos, magyar útján akar haladni." /3/

Ez a politikai felismerés elméletileg azt jelenti, hogy az MSZMP vezetése elhatározta, hogy politikájában dialektikus egységben kívánja érvényesíteni a szocializmus építésének általános törvényszerűségeit és nemzeti sajátosságait.

A kontinuitás és a diszkontinuitás érvényesülése a történelmi fejlődés objektív követelménye. Ez azonban nem automatikus folyamat. Ehhez az kell, hogy a politikai vezetés felismerje a konkrét helyzet követelményeit. Az MSZMP 1956 végén felismerte ezt az objektív szükségletet, szakítani tudott az MDP vezetésének politikai torzulásaival, véget tudott

vetni a törvénytelenységnek. Mindezt azzal érte el, hogy a marxizmus-leninizmus eszméit helyesen alkalmazta, új vezetési és munkastilust alakított ki.

A problémákkal való radikális szembenézés a párt megújulásához vezetett, új politika született, amely lehetővé tette, hogy a szocialista társadalmi fejlődés kibontakozzon.

A szocialista építés céljai és elvei azonban változatlanok maradtak. Az állandóság és a változás dialektikája azáltal érvényesült, hogy a párt politikája az elvégzendő feladatokat realista, józan és alkotó módon közelítette meg, a valóságot állandóan kritikusan vizsgálta. A lenini elvekhez való visszatérés azt jelentette és jelenti ma is, hogy pártunk társadalomirányító szerepét nem uralkodásnak, hanem a nép és a haza szolgálatának tekintette. A tömegekhez való viszonyát a bizalom, a nyíltság és őszinteség jellemezte. A vezető szerep gyakorlásának alapja a népünk, nemzetünk érdekeit kifejező és szolgáló, a társadalom valós helyzetét kifejező marxista-leninista politika.

Kedves Hallgatóim!

Ez a politika az elmúlt 29 évben nagy sikereket hozott. Gyorsan bekövetkezett a szocializmus konszolidációja. A megszüllárdult munkáshatalom sorozatosan napirendre tűzte és megvalósította a mezőgazdaság szocialista átszervezését, a gazdaságirányítási rendszer reformját, az általános és szakmai műveltség fejlődését, az emberek életkörülményeinek és életmódjának átalakítását.

Az MSZMP politikáját közel 30 éve a folyamatosság és a megújulás érvényesüléseként jellemezhetjük. A folyamatosság kifejezésre jut szocialista céljaink változatlanosságában, a munkásosztály és a párt vezető szerepének érvényesülésében; a lenini elvek és munkastilus a meghatározó a párt politikájában; szövetségi politikánk és külpolitikánk alapvető feladatai is stabil pilléreken nyugszanak.

A megújulás abban jut kifejezésre, hogy a párt a konkrét tapasztalatok és változások, valamint a tudományos megismerés hatására tesz erőfeszítéseket és alakítja ki a maga gondolkodási és cselekvési rendszerét.

A gyakorlat természetesen előbb vagy utóbb visszaigazolja, hogy a politika időben felismerte-e a változás szükségességét, és ha ezt megtette, helyes választ adott-e a tennivalókra.

A társadalmi fejlődés sokkal bonyolultabb folyamat annál, hogy a politika képes lenne mindig a történelmi követelmények-

kel adekvát módon cselekedni. Az elmúlt 29 évben is voltak megtorpanások, szubjektív vagy külső okok következtében. 1972-73 fordulóján pl. megtört a reformlendület és azt a centralizáció időleges felerősödése követte. A világgazdasági változások tartós jellegét későn ismerte fel a gazdaságpolitika, s ebből adódóan egyoldalúan előtérbe állította a vállalati stabilitást, fenntartotta a magas növekedési ütemet. Az ország adósságai ezért éveken át jelentősen meghaladták a bevételeket. A hiányt csak hitelek felvételével lehetett pótolni. A cserearány-romlás mellett ez is hozzájárult az adósságállomány nagy mérvű növekedéséhez.

A radikális, átfogó megújulás és továbbhaladás programja volt az a helyes felismerés, amikor 1978 decemberében a KB meghirdette az adottságainknak megfelelő, az új világhelyzethez igazodó gazdaságpolitikai programot.

A gazdasági munka fő feladatát a népgazdasági egyensúly megszilárdítására helyezte, s célul tűzte az életszínvonal megőrzését. A termelést, a fejlesztést és az elosztást az említett feladatok megoldásának rendelte alá.

Az elmúlt 6 esztendő gazdálkodását az a küzdelem jellemezte, melyet az ország külgazdasági egyensúlyának javításáért, fizetőképességünk megőrzéséért folytatott a vezetés és a dolgozó nép. Ha minden nehézségen nem is jutottunk túl, az erőfeszítések nem kevés eredményt hoztak.

De jelzés is ez újra, hogy minden helyes vagy hibás társadalmi cselekvés hosszú időre nyomot hagy valóságunkon. A szocialista építés történelmi folyamata az irányító, döntéshozó intézmények s a benne közreműködők legjobb szándéka, legkörültekintőbb eljárása mellett sem fogható fel mindenkor helyes döntések sorozataként.

Az is igaz, hogy egy dinamikus, nagy változásokat megélt és megélni társadalomban is keletkeznek konfliktusok, s nemcsak hibás döntések következtében. Történelmi tanulságaink közé tartozik, hogy az elmúlt közel 29 évben a konfliktusok feltárása a politika tudatos törekvésévé vált, hiszen egy önmagát meghaladni kívánó, szocializmust építő társadalom objektív szükséglete és ezáltal természetes igénye az elemző, kritikai magatartás akkor is, ha ez ma még nem mindenkinél általános, és tapasztalható az ellentmondások feltárásától és önkorrekciós módszerektől való idegenkedés is.

Tudjuk és tapasztaljuk, hogy a legpozitívabb változások sem ígérnek gondtalan, harmónikus fejlődést. Az ellentmondások felismerése és leküzdése viszi előre a társadalmat. Ezek is megrázkódtatásokkal járnak, hiszen nem feltétlenül esnek egybe rövid távon az egyes emberek közvetlen érdekeivel, s emellett tudati-erkölcsi megrázkódtatásokat is eredményezhet-

nek. A helyes alapállás azonban csak az lehet, hogy vállaljuk a fejlődéssel, az előrehaladást szolgáló döntésekkel járó ellentmondásokat és konfliktusokat is.

Történelmi utunk tapasztalatainak állandó és kritikus értékelése, a szükséges korrekciók elvégzése tehát elkerülhetetlen feladat. Ez jutott hangsúlyozottan kifejezésre az MSZMP XIII. kongresszusán. Az alapvető irányvonal folytonossága és a szüntelen készség a megújulásra - politikánknek ez a két alappillére a XIII. kongresszuson ismételten megerősítést kapott, mert az eredményes munkának e kettő dialektikus egysége volt és lesz a jövőben is az egyik legfőbb biztosítéka.

Jegyzetek:

1. Az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának 1956. decemberi határozata. = A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1956-1962. Kossuth Könyvkiadó. Bp. 1973. 19. old.
2. Uo. 19-20. old.
3. Uo. 20. old.

KÖVESDI LÁSZLÓ

VAS MEGYE GAZDASÁGI KAPCSOLATAI A SZOMSZÉDOS ORSZÁGOK
TARTOMÁNYAIVAL ÉS A KÖRNYEZŐ MEGYÉKKEL

Vas megye felszabadulás utáni gazdasági fejlődésének történelmi tényeként lehet regisztrálni, hogy a gazdasági átalakulás feloldotta a gazdálkodás korábbi társadalmi zárt-ságát, kitágította annak kapcsolódási területét, azáltal, hogy létrejöttek azok a gazdasági egységek, amelyek szorosab-ban kapcsolják be megyénket a nemzeti munkamegosztás rendsze-rébe és azon keresztül a nemzetközi gazdasági folyamatokba is, de az emberek közötti kapcsolati formák is megváltoztak és bővültek, a területi közeledés folyamata is megkezdődött. A területközi kapcsolatok előtérbe kerülését és jelentőségét Vasban az általánosan tekinthető összefüggéseken kívül né-hány sajátosság hangsúlyozza. Ezek a földrajzi helyzetből, történelmi örökségből, a nemzetiségi összetételből, gazdasá-gi és forgalmi adottságokból fakadnak.

A mai viszonyok között kettős feladat jelölhető meg:

1. A nemzeti munkamegosztás rendszerében erősíteni kell a me-gye gazdasági pozícióit.
2. A környező területekkel szorosabb gazdasági együttműködés-re kell törekedni.

Legintenzívebb gazdasági kötődésünk gazdaságföldrajzi adottságokból és strukturális hasonlóságból eredően Győr-Sop-ron megyével alakult ki. Megyénk iparosításában részt vettek vállalatai és a hetvenes években kezdődő ipari struktúra kor-szerűsítésében a Rába-Gépgyár volt az egyik főszereplő. Az infrastrukturális ellátásban, a kereskedelemben a két megyé-ben tevékenykedő vállalatok is erősítik a gazdasági összefo-nódást. A szakember - ellátásban a soproni erdészeti egyetem, a győri műszaki főiskola is nélkülözhetetlen funkciókat tel-jesít. A Marcal-medence meliorációs programja is együttműkö-dést igényel.

Veszprém megye gazdaságföldrajzi adottságai különböznek megyénkétől, gazdasági strukturája is eltérő. Gazdaságföldrajzi azonosság csak Celldömölk és Pápa térségében mutatható ki. A két város gyorsabb léptékű fejlesztése gazdaságilag is indokolható kapcsolatfejlesztést igényel. Veszprém megye nehézipari bázisa és szakemberképzési potenciálja megyénk jövőbeni fejlődésében számbaveendő tényező. A kapcsolatok erősítését az is szükségessé teszi, hogy Veszprémben kezdődik az ország fő ipari tengelye; az ahhoz való kapcsolódás Celldömölk, Sárvár és Szombathely iparának jelentőségét is emeli.

Zala megyével a bővülő gazdasági kapcsolatokat számos tény mutatja. E megye élelmiszeripari vállalatai nagyobb részt vállalnak a mezőgazdasági termékek felvásárlásában /Tejipari Vállalat, Hűtőház/, a déli településeink áruellátásában és munkaerőink foglalkoztatásában is érdekeltek. A zalai erdők faállománya értékes nyersanyagul szolgál a fagazdasági kombinátnak, de az itt készült forgácslapot sem nélkülözhetik a zalai bútorgyárok. A kapcsolatok alakulásában számolni kell azzal, hogy a területi szerkezet átalakulása sajátos érdekeket alakít ki és bonyolult érdekviszonyokat hoz létre. Az érdekek érvényesítése során a megyék szembe kerülnek egymással.

A több megyét érintő vállalatok közötti kapcsolatok sem gondtalanok, ezért korlátozottan érvényesül integráló szerepük. Ezekből adódóan túlságosan erős a megyei szemlélet, ami helyett inkább a térségi szemléletet kellene erősíteni, annak gazdasági alapját megszilárdítani. Ennek már mutatkoznak jelei. A mezőgazdasági termelési rendszerek a területközi integrációnak jó eszközei. Az iparban és a szolgáltatásokban is nyílnak lehetőségek a nagyobb intenzitású együttműködésre a környező megyékkel.

Fejlesztési lehetőségként csak az utóbbi időben kezdtünk számolni a szomszédos országok tartományai gazdasági viszonyaival. Az ottani erőforrások, piaci lehetőségek nem lehettek korábban fejlődést erősítő adottságok. A földrajzi közelséget, a gazdaságföldrajzi azonosságot, a történelmi multban időnként mutakozó egymásrautaltságot semlegesítették a társadalmi, politikai rendszerbeli különbségek. A térségek gazdasági fejletlensége volt azonban a fő ok, amely akadályozta a kapcsolatokat.

A politikai viszonyok rendezése az 1960-as évektől kezdődően a közvetlen kapcsolattartást is lehetővé tette. A kibontakozó idegenforgalom révén a határszéli lakosság mind gyakrabban kereste fel egymás településeit és a hivatalos kapcsolatok is intézményesültek. A kapcsolatok közelítésében figyelembe kell venni a társadalmi rendszer különbözőségéből eredő akadályokat, a másféle gazdasági szisztémából fakadó különbségeket.

Napjainkban erősödik az a törekvés, hogy a gazdasági kapcsolatokat mélyítsék mind az áruforgalom, mind a termelési szférában. Ehhez a politikai viszonyok is lehetőséget adnak. A gazdasági kapcsolatok fejlesztésének két alapvető feltétele van. Rendelkeznek e ezek a térségek olyan termelési tényezőkkel, amelyekre kölcsönösen igényt tartanak; az adott terület termékstruktúrája alkalmas-e a másik terület szükségletei kielégítésére.

Az osztrák tartományokkal való kapcsolatainkat a földrajzi közelségen kívül egyes termelési tényezőink felhasználása is indokolja. A toronyi lignit iránti osztrák érdeklődés és érdekeltség ismert. Érdeklődésük a megyei hévizek hasznosítása iránt is megnyilvánul. Gondolnunk kell arra is, hogy Burgenland város- és iparhiányos térség, amelynek fogyasztási és infrastrukturális szükségletei kielégítésében is szerepet vállalhatunk. A termékstruktúra alakításában az osztrák lakosság szükségleteit és a vállalatok együttműködési hajlandóságát is mérlegelni kell.

Lehetőség mutatkozik néhány stájer vállalattal való együttműködésre kazánalkatrészek gyártásában, játékautomaták készítésében, hulladék komposztáló gépsorok gyártásában. A bükki gyógyvízpalackozó üzem építésében is részt vettek, és a sárvári gyógyszálloda létesítése is egy osztrák cég munkájához kapcsolódik.

A kereskedelemben már szilárdabb formák alakultak ki. A szombathelyi Kertész TSz rendszeresen árusít virágot Bécsben és Burgenlandban. A kereskedelmi árucserre keretében több olyan termék értékesítésére került sor, amiket országosan nem lehetett konvertibilis valutáért eladni. Néhány területen a kapcsolatok már az együttműködés szintjén állnak /vizgazdálkodás, időjárás előrejelzés/. 1985. május 13-án megkötött idegenforgalmi megállapodás is a bővülő lehetőségekre utal. Alkalom adódhat állategészségügyi és növényvédelmi együttműködésre is.

A szomszédos Szlovéniával a gazdasági kapcsolatok fejlesztésének lehetőségei jórészt még feltáratlanok. A politikai viszonyok rendezése, a gazdasági fejlődés felgyorsulása, a határmenti nemzetiségek gondjainak felkarolása lehetővé és elkerülhetetlenné tette az egymással szomszédos területek politikai, kulturális, majd gazdasági közeledését is. Az első adatokat, amelyek a kapcsolatok felvételére utalnak, az 1967-ben keletkezett dokumentumokban találjuk. A gazdasági együttműködés lehetőségei a 70-es évtized elejére értek meg. 1973. júliusában a Szombathelyen tartózkodó szlovén küldöttség tagjai és magyar partnereik tüzetesebben tárgyaltak a két terület gazdasági viszonyairól, az együttműködés formáiról és a nemzetiségek gondjairól. Az első gazdasági kapcsolatot reálizáló megállapodás 1976-ban született a Borostyánkő Áruház fel-

építésére. Az áruház intézményesítette a korábban is szorgalmazott árucserét, amely 1,5 millió dollár értékű keretben szabta meg a kölcsönös forgalom mértékét. A szilárdnak bizonyuló, de ingadozásokkal működő árucserével mellett szükséges a termelési szférák közötti kapcsolatok erősítése is. Szlovénia sokrétű iparral és fejlett mezőgazdasággal rendelkezik. Adottságai kívánatosak teszik az ipar vállalataival való kooperációt. Az élelmiszergazdasági együttműködés is gyümölcsöző lehet a tejiparban, a húsfeldolgozásban, az állattenyésztésben. A Vas megyében található természeti kincsek közül a gyógyviz-hasznosításban mutatkozik jugoszláv érdeklődés. A két területi egység közötti közeledés hatással lehet az Őrségre is. A kapcsolatok fejlesztésének egyik akadály a közlekedési utvonalak kiépítetlensége. Vasutvonal nem vezet át Szlovéniába. Célszerű lenne az Őrségen átvezető közut I. osztályu forgalmi uttá való átépítése. A jó és nagyobb teherbírásu ut elősegítené a két terület közötti forgalmat, és az Őrség idegenforgalmát is javítaná.

Az idegenforgalmi adottságok értékesítése megbecsülendő eredményeket hozott az elmúlt két évtizedben. A már meglévő, megőrzött és felnyitott értékek mellett olyan adottságaink is vannak, amelyek hasznosításával még nagyobb vendégáramlás érhető el. E tájon bőségesen található jó minőségű gyógy- és termálviz. A bükki máris országos és nemzetközi hírű. Minősége és a határhoz való közelsége miatt évente több tízezer külföldi, főleg osztrák keresi fel /a látogatók 40 %-a külföldi/. Nemzetközi közreműködéssel megkezdődött a sárvári gyógyviz hasznosítása is. A város gyógyszállóját osztrák hitelfedezettel burgenlandi vállalat építi fel. A bükki új gyógyszálló svéd részvétellel épül.

A megyében lakó nemzetiségek is fontos szerepet játszanak az idegenforgalomban. Nyelvtudásuk, nemzetiségi szokásaik, kulturájuk, rokoni kapcsolataik értékek és embereket vonzó tulajdonságok. A határszélen lakó osztrák állampolgárok nemcsak üdülni, szórakozni, hanem árukat és szolgáltatásokat vásárolni is átjárnak.

Lényegesen gyarapodott idegenforgalmi kapacitásunk. Bővítésére 400 millió forintot fordítottak, amelyből szállodákat, éttermeket, kulturális intézményeket építettek, de az infrastrukturális ellátás színvonala nem tudott lépést tartani a növekvő igényekkel. A lakosság fogadóképessége sem javult kellőképpen. Kevés az idegen nyelvet beszélő kereskedelmi és vendéglátó ipari dolgozó is, de a lakosság érzelmileg sem alkalmazkodott megfelelően. A látogatókban a konkurrensta gyanítja, ellenszenvét is gyakran kimutatja az érkezővel szemben, és az idegen "költekezése" kellemetlen és téves asszociációkat ébreszt saját társadalmi helyzetének és életkörülményeinek értékelésében. Az ellenséges beállítódás azonban nemcsak értelmetlen, hanem önmagunk érdekeit is sértő és perspektívátlan.

Helyette olyan magatartást kellene kialakítanunk magunkban, amelynek egyik összetevője a kapcsolattartás képessége, az, hogy jóban tudunk lenni a világgal. A másik pedig a szembenállás képessége, amely azt tükrözi, hogy nemet is tudunk mondani arra, ami ellen értékrendünk tiltakozik.

Hozzászólásomban, azt akartam hangsúlyozni, hogy a jelenlegi tendenciákból kiolvasható a regionális kapcsolatok erősödése. Földrajzi helyzetünk, forgalmi adottságaink és talán gazdasági fejlettségünk is indokolja, hogy keressük az együttműködési formákat és kezdeményezők legyünk azok alakításában.

PETE IMRE

GYŐR-SOPRON MEGYE IPARFEJLŐDÉSÉNEK FŐBB VONÁSAI

/Az ipar mennyiségi és minőségi változásai az elmúlt 40 esztendőben; várható tendenciái a középtávu jövőben/

Az anyag egy nagyobb tanulmány része, ezért csak három gondolatot lehet belőle felvillantani. A téma rövid kifejtése ugyan magában hordozza az elemzés nélküliség, illetve a leegyszerűsítés veszélyét, mégis megkísérlem, ha nagy vonalakban is, megyénk legfőbb jellemzőit bemutatni.

1. A téma kiindulópontja: a megye helyzete országos összehasonlításban, az ipar fejlődését motiváló tényezők.

Győr-Sopron megye hazánk legnyugatibb megyéje. Északon a Duna vonalában Csehszlovákiával, Nyugaton Ausztriával, belföldön Vas, Veszprém és Komárom megyékkel határos. Nagyrészen a Kisalföldön helyezkedik el. E földrajzi fekvése nem kis mértékben befolyásolja a gazdasági adottságait, fejlődési tendenciáit, s nem utolsósorban politikai helyzetét, társadalompolitikai feladatait /megyénkben 430.000 lakos él/.

Megyénk helyét jól példázza, hogy - az általánosan elfogadott színvonalmutató, az iparnak a nemzeti jövedelem létrehozásához való hozzájárulása és a hozzá csatlakozó több paraméter alapján a megye iparilag a fejlettebb megyék közé tartozik.

A téma primátusaként idetartozónak tekinthetjük, hogy az ipar ma vezetőágazat a megyében - társadalmilag, politikailag, gazdaságilag meghatározó tényező -, ugyanakkor jelentős országos súllyal is rendelkezik. Itt dolgozik az ország iparában foglalkoztatottak 4,6 %-a, ami az 1975-ös állapothoz képest 0,4 %-os csökkenés. Ez annak a következménye, hogy a gazdálkodás a hatékonyság javára tolódott el, ugyanakkor mutatja, hogy a fejlődés döntő forrását megyénkben is az intenzív módszerek alkotják. Az ipar kiemelkedő szerepét mutatja az

alábbi táblázat:

	1970	1982
Ipari termelés	100	189
Munka-termelés- kenység	100	205
Létszám	100	92

Az egy főre jutó termelés meghaladja az országos átlagot, ami mindenekelőtt annak a következménye, hogy a megye politikai, gazdasági, társadalmi vezetése helyesen ismerte fel, hogy miután munkaerőforrás nincs, valóságos munkaerőgazdálkodást kell folytatni, másrészt pedig a figyelmet egyre erőteljesebben a termelés minőségi mutatóinak fejlesztésére kell koncentrálni.

Iparunk helyét és szerepét jól példázza a nemzeti jövedelem termelésében való átlag fölötti részesedése. A megyében állítják elő a nemzeti jövedelem 8 %-át, ami hozzávetőlegesen 64 mrd. Ft-ot tesz ki. Az ipar ebből 70 % fölött részesedik, mintegy 43 mrd Ft. Az ország ipari bruttó termelésének 6 %-át adja a megye ipara.

Ebben természetesen szerepet játszik a megye ún. "vívó" iparága, illetve vállalata a RÁBA MVG. a maga megközelítőleg 22 mrd. Ft-os termelési értékével. Ide kívánczik még egy szám: a megye iparában létrehozott bruttó termelési érték a megyében előállított bruttó termelési értéknek 54 %-a.

A jövedelem termelőképesége is jelentősen fejlődött az iparnak, ma tudniillik a megyében előállított társadalmi tiszta jövedelem 58 %-át produkálja.

Az ipar jelentősége megmutatkozik abban is, hogy a termelés növekedési üteme rendszeresen meghaladja az országos átlagot, és ha nem is zökkenőmentes, de viszonylag kiegyensúlyozott.

Az elmúlt 40 év során mindössze 3 ízben fordult elő, hogy elmaradt az országos átlagos növekedési ütemtől és saját célkitűzéseitől. Ebben tulajdonképpen kifejeződik a megye sajátosságainak figyelembe vétele.

Nem kis büszkeséggel írjuk le a tényt, hogy vállalataink országos ellátó bázissá fejlődtek. A sort hosszan lehetne sorolni, de közülük megemlítjük a RÁBA MVG-t, a Mosonmagyaróvári Fémszerelvénygyárat, a Graboplast Műbörgyártó Vállalatot és a Sotexet. E vállalatok kibírják a nemzetközi összehasonlítást is, miután széria nagyságban, a termékek minőségi paramétere tekintetében s ennek alapján versenyképességben az optimum körül mozognak.

Az eddig elhangzottakat összegezve egyrészt Győr-Sopron megye iparának fejlődése része és következménye a magyar ipar általános fejlődésének, de az is tény, hogy iparunk jelentős szerepet vállalt az ország termelőerőinek fejlesztésében, a szocializmus anyagi-technikai bázisának kiépítésében, a nemzetközi gazdasági kapcsolatok fejlesztésében, mindkét relációban.

Melyek azok a tényezők, amelyek a 40 éves fejlődést motiválták?

a/ Mindenekelőtt meg kell említenünk, hogy Győr-Sopron megye 1945 előtt is jelentős ipari bázissal rendelkezett, bár e bázis a felszabadulás előtt mindenekelőtt a mezőgazdaságra támaszkodó ipari struktúrában fejeződött ki, mégis a fejlesztés során feltétlenül számolni kellett vele. A megye adottságai:

- természeti kincsekben szegény, tulajdonképpen nehézipara összességében nem számottevő. Lényegében csak egy nehézipari vállalatunk van, a Mosónmagyaróvári Timföldgyár, amely belső struktúráját tekintve szintén jelentős fejlődésen ment keresztül.
- a szomszédos megyék nyersanyagokban ill. energiahordozókban gazdagoknak mondhatók,
- a megye ipari fejlődését jelentősen befolyásolta 1945 előtt, hogy nagyfoku volt a gyorsan megtérülő tőke behatolása a fejlett nyugati országokból,
- fontos jelenség a kvalifikált munkaerő jelenléte,
- a megye földrajzi fekvése közlekedési viszonyai kielégítőek. Országos közuti és vasuti fővonalak hálózák be. Korábban jelentős szerepet játszottak a víziutak is,
- a megye mezőgazdasági adottságai többségében kiválóak.

A fentiek alapján tényként mondhatjuk el, hogy a megye iparát a feldolgozó ipar kifejlődése jellemezte. Még az 1950-es évek elején is a megye ipari struktúráját az élelmiszeripar, a könnyűipar és a gépipar alkotta. Ehhez még megjegyezhetjük, hogy a foglalkoztatott munkaerő szempontjából még 1949-ben is a mezőgazdaság dominált.

A fejlődés 40 esztendeje alatt a helyzet alapvetően változott meg, és a megye iparának struktúrájában a következő sorrend alakult ki:

1. a gépipar,
2. a könnyűipar,
3. az élelmiszeripar.

A dolgok logikájából következően ez a struktúra megfelelő bázisát képezi a különböző népgazdasági ágak fejlődésének is.

b/ Az ipar fejlődését motiváló tényezők második csoportja a makroökonómiai döntések, a hozzájuk való megfelelő alkalmazkodás. A makró döntések figyelembe vétele mind a fejlődés extenzív korszakában, mind az intenzív szakaszban megfigyelhető. Természetesen nemcsak pozitív hatásai voltak ennek, hanem találoztunk negatív jelenségekkel is. A megyében is elhibázottnak lehet tekinteni, hogy pl. a textilipari rekonstrukció /ennek azért van jelentősége, mert a textilipar részaránya megyénkben nagy/ nem terjed ki a textilipari termelés egész vertikumára. Az egyes textilipari vállalatokban csak a termelési folyamatok egyes szakaszaiban valósult meg a viszonylagos rekonstrukció. /Emellett talán szépségtapaszt, hogy a textilipari rekonstrukciót nagyobb részben vállalataink saját erőiből finanszírozták./ A gépipar vezető szerepét az mutatja, hogy arányaiban és abszolút mértékben is kevesebb létszámmal több nemzeti jövedelmet produkál mint más ágazatok.

c/ A harmadik motivációs tényező a nemzetközi munkamegosztásba való intenzív bekapcsolódás. Ezen belül főként a szocialista integráció hatását kell kiemelnünk, nem lebecsülve, hogy az utóbbi évtizedben fokozott erőfeszítéseket tetünk a tőkés piacokon versenyképességünk növeléséért.

d/ A negyedik tényezőcsoport a termelés szubjektív tényezőivel kapcsolatos. A megyei párt és állami vezetés időben és helyesen ismerte fel a megyével szemben támasztott reális feladatokat, a szükségleteket, a megye lehetőségeit, és ennek megfelelő követelményeket támasztott a gazdasági vezetés irányába. Az 1970-es évek végétől a vezetők tevékenységének mércéjévé a termelés minőségi tényezőinek alakulását állította.

2. Az ipar mennyiségi és minőségi változása a 40 év során néhány tényező ill. jelenség tükrében.

a/ az ágazatok egymáshoz való viszonya: mint már említettük, Győr-Sopron megyében 1949-ben még az agrárjelleg dominált. Az aktív keresőknek ekkor több mint 50 %-a a mezőgazdaságban dolgozott, és csak valamennyivel több mint egyötöde az iparban, ill. építőiparban. Ma a foglalkoztatottak több mint 46 %-a iparban ill. építőiparban dolgozik, a mezőgazdasági keresők aránya alatta van a 20 %-nak. Az ipari foglalkoztatottak tekintetében a csúcsot 1979-ben jegyezhattük föl, amikor az ipari termelésben hozzávetőlegesen 80.000 fő dolgozott. A technikai fejlődés és az ésszerű munkaerőgazdálkodás hatására ez a szám nem éri el a 69.000-et.

b/ Az ipari termelés az 1950-es évek közepén gyorsult fel. 1954-től-1973-ig az ipari termelés több mint 250 %-al emelkedett. Az ipar bruttó termelése /folyóáron/ az 1963-as 10,5 milliárd Ft-ról 1984-re több mint 60 milliárd Ft-ra emelkedett.

Még imponálóbb az eredmény, ha az ipar fejlődését az egy főre jutó termelési érték függvényében vizsgáljuk. Ezt az alábbi adatsor mutatja:

1 főre jutó termelési érték:

	1949	1970	1984
kb.	85.000 Ft	350.000	800.000

Mint látható, ez több mint nyolcszoros fejlődést jelent, amelyben - az árváltozások és a létszámalakulás mellett - a legnagyobb szerepet a munkatermelékenység emelkedése játszotta.

c/ Az 1970-es években a termelés, a gazdálkodás belső és külső feltételrendszerében bekövetkezett változások a megye ipari fejlődésében is hatnak. Az egyensúly és más gazdasági prioritások úgy jelennek meg a megye gazdálkodásában, hogy egyre fokozottabban, erőteljesebben kerülnek előtérbe a minőségi tényezők. A megye ipara tudomásul vette, hogy fokozottabban kell hozzájárulnia az egyensúly javításához, emiatt fokozottabban kell alkalmazkodnia a nehezedő külgazdasági körülményekhez.

- Ennek érvényesítése érdekében a megye ipara az elmúlt 5 esztendőben 30 %-al növelte az ipar befizetéseit, ugyanakkor csökkent a termelés támogatástartalma olyannyira, hogy az mindössze az országos átlagnak 30 %-át éri el.

Pozitív változások történtek a termelés szerkezetében. Ugy vélem, hogy ez többek között annak az eredménye, hogy az ipar vezetői és dolgozói többségében helyesen értelmezték a termelési szerkezet fogalmát, és helyes intézkedéseket tettek a belső struktúra átalakításában.

- A megye munkaerő szerkezete is komoly változásokon ment keresztül. Csak egy megjegyzendő adatot: a megye gépiparának vezető szerepét tükrözi, hogy az ott foglalkoztatott munkaerő a 80-as évek elején 46,6 %-ot tett ki.

A kvalifikáltság szempontjából is számottevő a fejlődés.

Szakmunkások aránya:

1949	1969	1980	1984
36 %	43 %	48 %	52 %

Ezt a folyamatot erősíti, hogy viszonylag magas a műszakiak és a közgazdasági végzettségűek foglalkoztatása az iparban /egyetemet és főiskolát végzettekéről van szó/: 5.000 körüli a magas kvalifikáltságuknak az iparban.

d/ A termelőerők anyagi tényezőinek fejlődése:

- A megye területén 1949 óta 1984-ig mintegy 90 milliárd Ft-ot ruháztunk be. Ennek túlnyomó többségét 10 év alatt, 1971 és 1980 között: 57,7 milliárd Ft-ot. Ebből az összegből az ipar összesen 40 milliárdban részesedett, amelyből 1975 és 1984 között közel 26 milliárd Ft-ot fordítottunk az ipar anyagi eszközeinek fejlesztésére.

Örvendetes, hogy az elmúlt 18 esztendőben a befektetett pénzeszközök 70 %-a gépi beruházás volt. Ez természetszerűen felfokozta az ipar értékteremtő-képességét, másrészt megnövelte a megye iparában az állóeszköz-értéket. Az állóeszközök értékének nagysága 1963-ban mintegy 8 milliárd Ft volt, 1983-ban 32,9 milliárd Ft. Ennek megfelelően növekedett az 1 főre jutó állóeszköz érték is.

Egy főre jutó állóeszköz érték /1000,- Ft-ban/:

1963	1971	1976	1980	1984
111	185	264	419	478

- A technikai fejlődés hatására javult a munka technikai felszereltsége is. Jelenleg az alap és segítő gépek automatizáltsága 63,5 %-os. Ezzel ugyan majdnem 1 %-al alatta vagyunk az országos átlagnak, de a további fejlődés szempontjából megfelelő alapnak látszik. Emellett nem elhanyagolható a korszerű programozható számjegy vezérlésű automatizált gépek aránya sem, ami a megye iparában 32,6 %-os.
- Pontos mutatója az ipar fejlődésének, hogy a megye ipara milyen központi programok végrehajtásában vesz részt.

a/ A legfontosabb a közuti-járműiparban való részvételünk. Meg kell jegyezni, hogy a RÁBA MVG belső struktúrája szinte teljes egészében átalakult. Tevékenységével pozitívan illeszkedik a szocialista nemzetközi munkamegosztás rendszerébe, de jelentős szerepet vállal és teljesít a tőkés és a harmadik világgal folytatott külkereskedelmi kapcsolatokban is.

b/ Ugyancsak a Rábához kapcsolódik néhány mezőgazdasági programban való részvétel. A mezőgazdasági erőgépek és munkagépek gyártásával jelentősen hozzájárul az ipar a mezőgazdasági terméseredmények javításához.

c/ A Graboplast kiemelkedő szerepet játszik a műanyag-termelés korszerűsítésében, a lakossági igények kielégítésében. Jelentős részt vállal a TTF kiteljesedésében azáltal, hogy egyre fokozottabban alkalmazza gazdálkodásában a kémiai eredményeket.

d/ Végül meg kell említeni a lakásprogramban való részvételt, amelyben a Sotex és a megye építőipari vállalatai vesznek részt.

A fentieken túlmenően hosszan lehetne sorolni azoknak a vállalatoknak a nevét, melyek technikai bázisuk és belső struktúrájuk továbbfejlesztése révén kiemelkedő szerepet játszanak az országos és megyei szükségletek kielégítésében, külkereskedelmi kapcsolataink fejlesztésében, a külkereskedelmi egyensúly javításában.

3. A megye iparának főbb fejlődési tendenciái a középtávolsági jövőben.

a/ A megye ágazati struktúrájában várhatóan alapvető változás nem szükséges.

b/ A jelenlegi bázisra támaszkodva - előtérbe kerül a belső tartalmi változás.

- A legfontosabb, hogy a vállalati tevékenység minőségi paraméterei fejlesztésének belső és külső feltételrendszerét a vállalatoknak saját maguknak kell megteremteniük /fejlesztési eszközök, piac, ésszerű munkaerőszerkezet, foglalkoztatottak optimális száma stb./.
- A vállalat irányítási szempontból valamelyest változhat a struktúra. Mindenekelőtt abban a vonatkozásban, hogy az irányítási formák segítsék elő a szocialista tulajdon tartalmi fejlődését, azáltal, hogy erősödik a közvetlen tulajdonosi jelleg, a tulajdonosi jog gyakorlása közben folyamatosan és fokozatosan érvényre juttatják a döntésekben az össz-társadalmi érdekeket.
- A világgazdasági változások következményeihez is igazodó termelési szerkezet átalakítása felgyorsul.
- Fokozatosabban előtérbe kerül a vállalati tevékenységben a termékek minőségének javítása, a termékek műszaki és közgazdasági paramétereinek a nemzetközi színvonalhoz való igazítása.

- A megye társadalmi, gazdasági fejlődésében hosszabb távon továbbra is az iparnak kell meghatározó szerepet játszania.
- A belső tartalmi fejlődést tovább folytatva, vállalataink fokozottabban vegyenek részt az új érték képzésben és a központi programok, ezzel együtt a lakossági szükségletek jobb kielégítése érdekében. Ennek érdekében magasabb színvonalra kell emelkednie a vállalatok közötti kooperációnak.
- Megyénkben ma még nemzetközi összehasonlításban alacsony a hulladékok és másodlagos nyersanyagok felhasználása. Ezt növelni szükséges.
- A megye iparának termelékenységét jelentősen korlátozza a termelés nagy anyagigényessége. Nagy jelentősége van annak, hogy az ipar a következő években a fejlesztés során rátérjen az anyagtakarékossági technológiára.
- Előtérbe kerül az energia racionalizálási kormány-programban való tevőleges részvétel. E tevékenységben a megye vállalatainak többsége részt vehet. Pl.: Motim, Szeszgyár, Cukorgyár és így tovább.
- A fejlődés tendenciájának középpontjába kell állítani az élelmiszergazdaság ipari hátterének erősítését. A komplex mezőgazdasági géprendszer, a biotechnika, a mezőgazdasági melléktermékek feldolgozásának kialakítása ill. felgyorsítása.
- Az ipar fejlődésének alapvető kérdése lesz a jövőben az elektronikai ipar fejlesztési lehetőségeinek a megteremtése. Ha nem is önálló ágazatként, de mindenképpen meg kell valósítani az elektronika, benne a mikroelektronika fokozottabb felhasználását. Mindenekelőtt a számítástechnika alkalmazása kerül előtérbe a vállalatok és intézmények vezetési és irányítási, termelői és szervezési munkájának fejlesztése érdekében. Ez kulcskérdése az ipari termelékenység továbbfejlesztésének.
- Fokozottabban előtérbe kerül a jövőben az ipari robotok gyártása, ill. azok kifejlesztése. Ennek már kezd kialakulni megyénkben a bázisa. A MOFÉM-ben és a REKARD gyárban első sorban saját használatra már készítettek ipari robotokat.
- Nagyon fontos a jövő években és évtizedekben a termelés személyi tényezőinek továbbfejlesztése, részben a politikai intézményrendszer, részben a dolgozók tudati színvonalainak fejlesztése útján. Minden lehetőség meg van arra, hogy a meglévő munkaerő kvalifikáltsági színvonala fokozódjék, erősödjék a közösségi szellem, javuljon a vezetettek

és vezetők közötti koordináció a tulajdonosi jog gyakorlása tekintetében. Mindezeket a megyei pártbizottság különböző határozatai megjelölték.

Összefoglalva megállapíthatjuk: a megyének van múltja, nehéz, mégis eredményes jelene és biztató perspektívája.

KOVÁCS KÁLMÁNNÉ

A NŐPOLITIKA GYAKORLATA VAS MEGYÉBEN

"A magyar nők egyenjogúsága a társadalom fejlődésével kölcsönhatásban ment végbe. Egyenjogúságuk értelmezése és gyakorlása olyan mértékben fejlődött, amilyen mértékben a párt, a munkáosztály, a dolgozó nép előrenyomult a politikai, a gazdasági, a kulturális élet területén."

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága 1970. februári határozatából kiemelt idézet hűen bizonyítja: a társadalom fejlődésének adott állapota nemcsak befolyásolja, hanem alapvetően meghatározza a nőpolitikai munkát. Ez megyénkben is így volt, hiszen 1945. augusztusában a megyeszékhelyen, Szombathelyen már él a nőmozgalom. A többi városban és nagyobb községekben sorra alakulnak az MNDSZ szervezetek, pedig még nincs területi titkárságuk, közvetlen kapcsolatot Budapesttel tartanak.

A kommunista párt támogatja munkájukat, igaz a párttagok közül többen nehezen ismerték fel, hogy a nőkérdés társadalompolitikai kérdés, amelyet össze kell kapcsolni a gyakorlati politikai munkával, az osztályharccal.

Az alakulóban lévő nőszervezetek - a párt támogatásával - azon munkálkodtak, hogy egyenjogúságuk első, de nagyon fontos részét, a politikai jogokat megkapják. Széles körű felvilágosító munkához fogtak, tudatosították, hogy a nők közötti politikai munka a pártmunka szerves része, együtt kell dolgozni a kommunista nőknek a más pártokban tevékenykedő asszonyokkal. Keresték a kapcsolatot az értelmiségi nőkkel, közülük is a tanítónőkkel, a parasztasszonyokkal, az egészségügyi hálózatban dolgozókkal.

Munkájuk nem volt könnyű, hiszen a demokratikus átalakulás első éveiben jelen voltak az egyenjogúság-ellenes politikai erők, az egyházi reakció is. De e folyamat jogi aktusait

nem tudták feltartóztatni. Régen óhajtott vágyuk teljesült: általános választójogot kaptak a nők.

Amíg az 1945-ös választásokon a mélyen vallásos paraszt-asszonyok a kisgazdapárt fölényes győzelmét segítették, az 1947-es választásokon a mérleg pozitív előjelű serpenyője bizonyult súlyosabbnak. A megyében a szavazatok 50-52 %-át a női szavazatok adták. Szombathelyen 1/3-a, Kőszegen 50 %-a a kommunista párt programjának szólt.

Közben elkezdődik a nők politikai képzése. Agitátorképző tanfolyamok indultak. 2948 nőnevelő tevékenykedett, akik az agitációs munkában jeleskedtek. Egyre többen tanultak a megyei pártiskolán. Közel 1000 helyen szerveztek politikai oktatást, ahol a hallgatók 25 %-a nő volt.

Politikai munka eredménye, hogy soha nem tapasztalt fordulat következett be a Nemzetközi Nőnapok megünneplésében. Érzelmileg nagyon közel kerültek a Szovjetunióhoz, fokozódott tiszteletük a szovjet hadsereg iránt. Megkoszorúzták a szovjet hősi emlékműveket, rendbehozták az elesett katonák sírjait még olyan községekben is, ahol a nők nagyrésze mélyen vallásos volt, vagy a község az osztrák határ közelében feküdt.

Politikai érdeklődésüket mutatja, hogy több lett a nők között a párttagok száma. 1947 augusztusában a megye 17.000 nyilvántartott párttagjából 3.600, az 1948-50-es években a két párt egyesülésekor és utána 4.092-en tagjai a pártnak.

Tisztelt Emlékkülés!

Az MNDSZ szervezetek programjában egyre nagyobb szerepet kapott a termelőmunka, az abban való részvétel. A megyeszékhelyen sokan voltak munka nélkül. Ezen úgy próbáltak enyhíteni, hogy egy konfekcióüzem létrehozásán fáradoztak. Kapcsolatot teremtettek dr. Pethő Ernő akkori kórház-igazgató főorvossal, aki több mint 3.000 köpenyt rendelt az üzemtől.

Az üzemekben a munkaversenyt nemcsak szervezik, hanem maguk is aktívan részt vesznek. A Kőszegi Ágyterítőgyárban a résztvevők 70 %, a Szombathelyi Bőrgyárban ugyancsak 70 %, a Sárvári Selyemgyárban 60 % nő, többségük MNDSZ tag volt.

A két párt egyesülése után felgyorsult az MNDSZ szervezetek alakulása. Az 1950-es évek elején a megye valamennyi községében működött nőszervezet, közel 18.000 taggal. Kiépült a szülői munkaközösségek hálózata, amely a nőmozgalom egyik leghálásabb, leghasznosabb és eredményes tevékenységének bizonyult. A személyi kultusz ezt a pozitív folyamatot szakította meg, hiszen a nőmunkában is jelen voltak következményei.

Több hiányosságra hívta fel a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének Szervező Bizottsága a megyei pártbizottság figyelmét:

- Nem tartotta kielégítőnek a pártirányítást a nőszervezetekben.
- Ugy értékelte, hogy a nők szűk körében folyik politikai munka, amelyből kimaradtak az egyénileg dolgozó parasztság asszonyok, a középparaszt asszonyok és általában az értelmiségi nők.
- Külön kritizálta a nemzetiségi községekben a politikai munka gyengeségét.

Igaz a sokszínű - sokrétű munkát végző nőszervezetek sem ismerték fel igazi feladatukat: a párt politikájának népszerűsítését, az alkotmányban rögzített jogaik érvényesítését. Tevékenységük középpontjába a békekölcsönök jegyzése, a kötelező terménybeszolgáltatás, a termelőszövetkezeti mozgalom erőltetése, a megmagyarázhatatlan törvénysértések helyeslő magyarázása került, amely alaposan megtépázta a nőszervezetek tekintélyét.

Az 1954-es országos nőtalálkozón jól érzékelték: vissza kell térni a speciális női problémákhoz, az érdekvédelemhez. Felismerték, hogy széles körű politikai tömegszervezetté kell fejleszteni a nőszervezeteket.

Új szervezeti formát hoztak létre, a megyei és járási elnökségeket. Ide olyan nőket is beválasztottak, akik addig az MNDSZ-ek munkájában keveset vagy egyáltalán nem dolgoztak. A tenniakarást, ha rövid időre is, de mindig befolyásolta, hogy a nőmozgalmat többször át akarták szervezni. Végül 1956. nyarán mégis beolvasztották a Hazafias Népfrontba, így az ellenforradalom idején nem volt önálló nőszervezet.

A nőmozgalom igazi megújodásához az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsága 1957. április 13-i határozata adott irányt. A határozat nyomán a megyei pártbizottság foglalkozik az ellenforradalom utáni tennivalókkal. Létrejön a megyei nőtanács, megalakulnak a járási nőtanácsok.

A szervezés sok gonddal járt, hiszen nem zárt szervezetként, hanem tagság nélküli tömegmozgalomként szervezték újjá. A legfontosabb tennivalók közé tartozott a politikai munka végzése, és a nőtanácsok szervezése a kommunista asszonyok közreműködésével. Az ellenforradalom után két évvel ismét örömmel jelenthette a megyei nőtanács: "Újra él a mozgalom". A járási nőtanácsok mellett ott voltak a kommunista csoportok, a kommunista nők 60 %-a a nőmozgalomban végezte pártmegbízását. Megalakultak a kommunista csoportok a szülői munka-

közösségekben, segítették a pedagógusokat a szocialista szellemű nevelésben.

Tisztelt Emlékezés!

Amikor egy negyedszázad eredményeit, gondjait értékelte 1970. február 18-19-i ülésén a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága, jogosan állapította meg, hogy a munkáshatalom térhódításával párhuzamosan bővültek a női jogok. A női egyenjoguságnak sem jogi, sem politikai gátja nem lehet. Amiben gond jelentkezik: a szemlélet és a tudatban meglévő fékek. Szemléletbeni eltérésekkel ma is találkozunk, de úgy gondolom, hogy az egyenjoguság kiteljesedése nem a férfiak és nők harca, hanem a régi és az új harca. A régi és az új ütközik össze, amelyből konfliktusok adódnak. Az egyenjoguság elérése hosszantartó folyamat, küzdelem, amelyet sem adminisztratív módon, sem határozatokkal megváltoztatni nem lehet. Ez úgy oldódik meg, ha a nők a gazdasági, a társadalmi életben elfoglalják az őket megillető helyet, és politikai tudatuk folyamatosan fejlődik.

Jogosan vethetjük fel a kérdést, vajon elfoglalták-e az őket megillető helyet? Igen! Jó uton haladunk a teljes egyenjoguság kiteljesedése irányába.

Politikai elkötelezettségüket bizonyítja, hogy egyre többen válnak alkalmassá a párttagságra. 1970-ben a párttagok 20,2 %-a volt nő, jelenleg 27,6 %. Az újonnan felvettek között is mindig magas arányt képviselnek, az elmúlt évben 37,8 %-ot. Párt- és tömegszervezeti oktatásban évente közel 24-25 000 nő tanul. A káderképző tanfolyamok hallgatói között 1970-ben 18 %, az 1970-es évek közepén már 30-31 %, jelenleg 35,6 % a hallgatók közötti jelenlétük. 1970-hez viszonyítva megkétszereződött a női propagandisták száma. Megmaradt érdeklődésük a kötetlenebb oktatási formák iránt. Évente közel 100 szakkörben tanulták és tanulják a szabás-varrás, sütés-főzés és a népi diszitő művészet tudományát. A téli tanfolyamok látogatóinak 50 %-a nő.

A párt különböző szintű testületeiben általában 7-8 %-kal emelkedett részvételük. Ennél jóval magasabb a szakszervezetben, a KISZ-ben, a Hazafias Népfrontban, a Vöröskeresztben a választott testületi tagok száma. A gondot inkább az jelenti, hogy a testületi tagok többsége a 30-40 éves korosztályhoz tartozik, kevés a 20-30 év körüliek aránya. Társadalmi, közéleti aktivitásuk növekedése ellenére ma is magas a politikailag közömbös és passzív nők száma. Gyakran von el korábban aktív nőket a közélettől a házasság és a gyermekgondozási segély három, illetve hat, vagy több éves időtartama.

Felkészültségük - vezetőkészségük - a párt szándékának ellenére - sem tükröződik a vezetők közötti arányukban. A megyében kevés a női vezetők száma.

Az 1970-es évek elején többen kerültek vezető tisztségekbe, mint amilyen számban jelenleg vannak. A pályák egy része ugyanakkor elnőiesedett. Talán a pedagógusok között lehet a legtöbb vezetőt találni.

Társadalmi szerepükről, hivatásukról alkotott maradi nézetek még mindig hatnak a családban, a munkahelyen, a kiválasztóknál és a jelölteknél. A káderutánpótlási és képzési tervek is csak kezdeti eredményeket hoztak. Ma is tartja magát az a szemlélet, hogy a gyermekneveléssel összefüggő gondok miatt nem tudják feladatukat ellátni. Igaz, belőlünk is gyakran hiányzik az önbizalom és önbecsülés. A családon belül is még sok teher hárul a nőkre, ami a képzésükben jelent gondot.

Az elmúlt években a család funkciói tovább módosultak, szocialista jellemzői erősödtek. Az anyai hivatás megbecsülése, a gyermeknevelés intézményes támogatása jelentős mértékben fejlődött. Az országban hozzávetőleg másfél millió anya van gyermekgondozási segélyen, ott lehet gyermekének első lépésénél, első szavánál. A megyében a szülések számának csökkenése miatt, csupán 5875 fiatalasszony él ezzel a lehetőséggel. Kétezerrel kevesebb, mint 1975-ben. Aggodalommal kell megemlíteni, hogy a társadalmi segítség ellenére is a megye népesedési helyzete az elmúlt években kedvezőtlenül alakult. Bizony emelni kell az anyai hivatás társadalmi rangját, erősíteni kell a női egyenjoguságban elért eredményeket. Kivánatos volna, ha nem emelkedne a válások száma, kevesebb lenne a "csonka" családban élő gyermek. Megítélésem szerint a válások számának csökkenését nem a jogi eljárások szigorításában, hanem a kiváltó okok megelőzésében, a családalapításra - az együttélésre való felkészítésben kell keresni, ahogyan erről a párt XIII. kongresszusán szó esett. Elgondolkodtató, hogy amíg 1921-ben 1000 házasságra 66,3 válás jutott, 1979-ben már 316,7, amelyből az esetek 63,9 %-ában a nők kérték a házasság felbontását. A megyében sem jobb a helyzet, hiszen az elmúlt évben az 1822 megkötött házasságból 436-ot felbontottak.

A számok bizonyítják, amíg a multban a családot legerősebben a gazdasági-gazdálkodási kötelék fűzte össze, korunkban ezt a sokkal sérülékenyebb érzelmi kapcsolat váltja fel.

Tisztelt Emléklés!

Az ipar fejlődésével, a kereskedelmi hálózat bővülésével, a szolgáltatások szélesítésével, a termelőszövetkezetek üzemszerű termelésével megteremtődött a teljes foglalkoztatottság. Jelenleg a munkaképes kora nők foglalkoztatási aránya a GYES-en lévőkkel együtt eléri a 85 %-ot. 1969-ben 66 %, 1972-ben 68 % volt.

A gyors munkábaállás magával hozta - ma is - az egyik legjelentősebb gondunkat, a szakképzetlen munkaerő ugrásszerű növekedését. A megyei pártbizottság állásfoglalásaiban mindig nagy hangsúlyt kapott a szakképzés emelése. A munkahelyek többsége nagy erőfeszítéseket tett a szakmai felkészültség növeléséért. Így értük el, hogy jelenleg 24 % szakmunkás. Ez azonban a lehetségesnél és a társadalmilag szükségesnél jóval kevesebb. Bizony ma is időszerű Lenin figyelemztetése: "Aki ma nem tud tanulni a munkától, holnap nem tud dolgozni a tudatlanságtól."

Az 1970-es évekhez viszonyítva jelentősen javultak munkakörülményeik. A hagyományos foglalkozási ártalmak többsége visszavonulóban van. Sajnos a technika fejlődése új egészségügyi ártalmakat rejt magában: a szalagszerű munkát, amelynek káros hatását érzik. A monotonitást, az egyoldalú izommunkát, a gyorsabb idegi kifáradást.

Leterheltségük mellett azért arra is jut idejük, hogy részt vegyenek termelési mozgalmakban, szocialista brigádokban. A szocialista brigádok tagjainak közel 40 %-a nő. Ugyancsak közel 40 %-uk részesült "kiváló dolgozó" kitüntetésben, vagy egyéb elismerésben.

Munkavállalásukhoz szorosan kapcsolódik a bér- és jövedelemhelyzetük.

Fejlődésről adhatunk számot még akkor is, ha az elmúlt 15 évben a relatív bérhátrányokat megszüntettük, az abszolút forint különbségek viszont több helyen változatlanok maradtak. A különbségek okai között megtaláljuk az alacsonyabb képzettséget, a rövidebb szakmai gyakorlatot, s azt a körülményt, hogy többségük könnyűiparban dolgozik. De vannak szemléletbeni gondok is.

Lenin, amikor a nők valóságos egyenjogúságáról szólt, a következőket mondta: "Hiába való minden erőfeszítés, ha nem változik meg alapvetően a szemlélet. Azzal, hogy leromboljuk a régi jogi építményeket, megtisztítjuk a talajt, még nem húzták fel az új épületet". Mi kell az új épülethez? Két dolog:

- a családon belüli terheket csökkenteni,
- a háztartás és a gyermeknevelés maximális társadalmatisítása.

Nincs másról szó, mint bővíteni a gyermekintézmények hálózatát és a szolgáltatásokat.

Elismeréssel kell szólni a megyei-, városi pártbizottságok és tanácsok vezetőinek gondoskodásáról, ahogyan a megyében a bölcsődei és óvodai férőhelyek számát növelték. Igaz,

magas létszámú csoportokkal dolgoznak az óvodák, de amíg 1972-ben az óvodáskorú gyermekek 47 %-át tudták felvenni, jelenleg szinte minden gyermeknek van hely, mivel több mint 10 000 férőhellyel rendelkezünk.

Tudom, hogy a szolgáltatások igénybevétele nagyobb gondot jelent, de más gondot mint a korábbi években. A gondok inkább az árak emelkedésével függenek össze. Szerencsére a háztartások többsége rendelkezik azokkal a gépekkel, amelyek könnyebbé teszik a munkánkat.

Tisztelt Emlékezés!

Megyénk asszonyai tudják, hogy a nőpolitikai törekvések kiteljesedése érdekében mindenütt bőven vannak tennivalók. Azt is tudják, hogy a tennivalók mindjobban beépülnek a pártmunka egészébe. A párt nőfelelősei a nőbizottságok segítségével több figyelmet szentelnek a szemléletformálásra, arra, hogy a párt-szervek és szervezetek munkájában a gyakorlatban érvényesüljön az elv: az egyenjogúság társadalmunk, közéletünk sérthetetlen normájává váljék.

JEGYZETEK:

1. MSZMP KB 1970. február 18-19. határozata. Kossuth 1970. 120. o.
2. Szombathelyi Területi Bizottság jelentése Vas és Zala megye politikai munkájáról, 1945. szeptemberében. = MSZMP Vas megyei Bizottság Archivuma 26/1/1945./
3. MDP KV Nőtítkárság levele az MDP Vas megyei Bizottságához. MSZMP Vas megyei Bizottság Archivuma 35/305/1948./
4. Mit kell tudni a nőmozgalomról? Kossuth 1982. 107. o.
5. Nőmozgalom feladatairól a szovjet köztársaságban. = Lenin Művei 30. kötet, 24. o.
6. MSZMP Vas megyei Bizottság Archivuma 35/2/7/1953.
7. Mit kell tudni a nőmozgalomról? Kossuth 1982. 112. o.
8. MSZMP Vas megyei Bizottság 1957. december 21. ülésének anyaga /Archivum 1957./.
9. MSZMP Vas megyei Bizottság 1961. június 23-i ülésének anyaga /MSZMP Vas megyei Bizottság Archivuma 1961./.
10. MSZMP Vas megyei Bizottság Végrehajtó Bizottságának 1975. szeptember 9-i határozata.

11. Vas megyei Statisztikai évkönyv, 1983.
12. MSZMP KB Politikai Bizottság 1984. augusztus 28-i állásfoglalása a népesedéspolitikáról.
13. III. Országos Nőkonferencia 1982. október 30-31. Kossuth, 1982. 55. o.
14. Lenin: Nagy kezdeményezés. Lenin Művei 29. kötet 437-438. o.

IZSÁKI MIHÁLY

AZ IDEOLÓGIAI ÉS KULTURÁLIS ÉLET FEJLŐDÉSE KOMÁROM
MEGYÉBEN

Komárom megye gazdasági-, politikai-, társadalmi-, kulturális- és ideológiai fejlődése az ország helyzetével, változásával és fejlődésével egyező módon ment végbe.

A történelmi sorsforduló idején, 1945-ben messziről indultunk el és magasra szabtuk a mércét. Történelmi korszakokat kellett és kell behoznunk egyenként is, közösen is.

Az egymással szövetkezett nemzetközi és hazai reakció megpróbálta útját állni a felszabadult nép felemelkedésének. Azt jósolták, hogy egy emberöltő alatt sem áll talpra az ország. Nagyot tévedtek. Nem számoltak a nép tehetségével, szorgalmával, áldozatvállalásával, hazaszeretetével és azzal a ténnyel, hogy barátokra, szövetségesekre leltünk. Létrejött az új termelési mód. Városon és falun győzött a szocializmus. Megszületett a néphatalom. Az ország térképei elavultak.

A legnagyobb változás mégis az emberekben, életmódjukban, körülményeikben ment végbe. A szocializmus gazdag érzelmi, emberi tényezőket szabadított fel, bontakoztatott ki. Biztonságérzetben, műveltségben, emberi magatartásban mérhetetlenül gazdagok lettünk. Lassan megtanultunk emelt fővel járni itthon is, a nagyvilágban is.

Nem is olyan régen a MÁK részvénytársaság bányászainak megalázott helyzete csakugy hozzátartozott az előző Magyarországhoz, mint a családlakásokban élő, látástól vakulásig dolgozó parasztemberek kiszolgáltatottsága, vagy a diplomás emberek várakozása azért, hogy kegyelem-kenyérhez jussanak. Ma pedig a munka megbecsülése, az egyes ember és a közösség viszonya, az egyéni és társadalmi érdekek összhangjára támaszkodó közösségi szellem, a társadalom ügyéért, a haladásért, a népért érzett felelősség, áldozatvállalás, amely összhangban van más emberek megbecsülésével és közvetlen segítségével,

mind olyan tulajdonság, amely csak a szocializmusban bontakozhatott ki.

Nem üres jelszó nálunk az egységbe tömörítő nemzeti összefogás.

Pedig az nem volt mindig így. A politika, amelyet nem régen az emberek uri huncutságnak tartottak, ma a beavatottak széles körévé vált. Nemrégén még az embereket és az országokat egymás ellen kijátszó cselszövések áltudományának tartottak, ma logikusan követhető, nyílt, tudományos ismeretek rendszerévé vált.

A marxizmus-leninizmus birtokában felvázolt világkép rendszerezhetővé és áttekinthetővé tette a politikai erővonalakat. "A világot nem csak magyarázni, hanem megváltoztatni kell" - mondja Marx.

A valóság folyamataiban való részvétel azonban függ az egyes embertől, az egyéntől. S ez napjainkban nem csupán akarat tényező, vagy szándék, hanem felkészültség, tudatosság, műveltség magas színvonalú eredményeként valósítható meg.

Az elmúlt négy évtized során nagy történelmi eredményeket értünk el a lenini kulturális forradalom megvalósításában.

A Horthy rendszer önző és népellenes politikáját megtestesítő uralkodó osztály egyes képviselői nyíltan és cinikusan bevallották, hogy nincs szándékukban magasabb képesítést nyújtani az "alacsonyabb" néprétegek gyermekeinek. Nyíltan hirdették, hogy egy nemzet kulturális színvonalának biztosításához elegendő három-négyezer "kiművelt emberfő", és gondoskodtak arról, hogy ezek az uralkodó osztályok gyermekeiből kerüljenek ki.

Az egykori krónikás azt írta: "abban az országban terem a legpirosabb alma és itt a legsápadtabbak a gyerekek. Itt a legtöbb kastély és itt a legtöbb családlakás." ... "A gyerekek sápadtan, pincevirágként nőttek fel, arcukon ott égett a tudóvész lázrózsája. Szórakozásuk a mozi, a ponyvaregény, a kártya, s ha nagyobbak lettek, a kocsma volt."

Közismert, hogy a hatosztályos elemi iskola sohasem vált igazán általánossá, és bár sok évtized eltelt Eötvös reformtervezetének törvénybe iktatása és a felszabadulás között, mégis egy alapjaiban széteső, egyenetlen, színvonalában pedig elmaradott alapiskolai szerkezetet örököltünk 1945-ben. Ekkor több mint egymillió ember nem tudott írni-olvasni hazánkban.

Mit jelentett a művelődésügy, a kultúra számára a felszabadulás? A Magyar Kommunista Párt 1944. november 30-án

közzétett programjában ezt írta: "Mohács óta nem volt ilyen súlyos helyzetben az ország." Mindezek ellenére a párt azt is közzétette és hirdette, amit a négy évtized egyértelműen igazolt: "Lesz magyar újjászületés!"

Ami a művelődés ügyét illeti nem véletlen, hogy a debreceni ideiglenes kormány már 1945 őszén elfogadott egy átfogó iskolai reformtervezetet, s azonnal hozzáláttak a nyolcosztályos általános iskola megvalósításához. Az 1940-ben született gyermekek már ebben az új iskolatípusban kezdhették meg tanulmányaikat 1946 őszén. Az azóta bejárt út azt jelenti, hogy a nyolc osztályt végzettek a legkülönbözőbb foglalkozási ágakban felnőtteként saját gyermekeik tanulását egyengetik.

Komárom megye kulturális életét, a lakosság művelődését számos fontos tényező alakította, formálta. Mindenekelőtt a megye gazdasági, társadalmi viszonyai, s azok a politikai célkitűzések, amelyeket a történelem a napi feladatok és távlati célkitűzések során előírt számunkra.

A dolgozó osztályok a történelmi igazságtalanságot 1945-ben gyors ütemben kezdték felszámolni. Amíg 1949-ben a 15 év-nél idősebb népességnek csupán 18,7 %-a végezte el az általános iskolát, 4,2 %-a a középiskolát, s a 25 év felettiek 1,3 %-ának volt diplomája, addig a 80-as évek elejére ugyanezen korosztályoknál 57,4 %, 21,5 % és 5 % az arány az előbbi sorrendben.

Az iskolázottság emelkedése mellett jelentősen fejlődött a termelési kultúra, a műveltség iránti igény és új minőségben változott meg az életmód. A megye gazdasági szerkezetének változásai hatást gyakoroltak az oktatás szerkezetére, a középfokú oktatás és a szakemberképzés alakulására. A nők foglalkoztatása következtében megnőtt az igény az óvodai elhelyezés és a napköziotthonos ellátottság iránt. A közigazgatás korszerűsítése meggyorsította az általános iskolák összevonását, a körzetesítéseket.

Komárom megyében az iskolázottság viszonylag magas. A megye gazdasági-, társadalmi struktúrája a műveltségi, kulturális viszonyban is viszonylag magas szintet hozott létre, hiszen a 35 év alatti életkorúak több mint 90 %-a rendelkezik az alapműveltséget biztosító nyolc osztállyal. Gondjaink ma nem az elmaradottság, a szegénység talaján, hanem új, minőségi követelményekben jelennek meg, mint napközis ellátottság, körzetesítés, szakrendszerű oktatás, az új követelményekhez igazított tanterv és tankönyvek biztosítása, stb.

Megyénkben ma a fiatalok 84-85 %-a 14 éves, 91-92 %-a 16 éves koráig befejezi az általános iskolát. Sajnos a cigánytanulók még mindig alatta maradnak a megyei átlagnak.

Megyénkben az általános iskolát végzettek 47-50 %-a szakmunkásképző intézetekben folytatja tanulmányait. A középiskolába iratkozottak 30-33 %-a szakközépiskolában, 20-22 %-a gimnáziumban folytatja tanulmányait.

A középiskolai hálózat kiépítésében mind mennyiségi, mind minőségi fejlődését tekintve imponáló sikereket értünk el. 1945 előtt Komárom megyében 8 középiskola működött, ebből 5 a 17 ezer lakosu Esztergomban. A 28 ezer lakosu Tatabányán egy sem. Az uralkodó osztály állásfoglalására jellemző Kénling Konrádnak, a szénbányák akkori vezetőjének a tatabányaiak gimnáziumot kérő petíciójára adott válasza: "Tatabányára nem gimnazisták, hanem bányászok kellenek."

Ma Komárom megyében 21 középiskola működik. A város vezetői most dolgoznak egy második gimnázium megvalósításának előkészítésén. Tatabányán működik az ország szénbányászatának középkádérképző intézete. Jelentős szellemi központ az Esztergomi Tanítóképző Főiskola is. Mindezek mellett kiépültek a felnőttképzők, a dolgozók iskolái is.

Mit jelentett a felszabadulás az új ember nevelésében? Jelentette a munka és a nevelés, a tudás és a munka egységének felismerését az új társadalom építésében. Makarenkó pedagógiai munkássága termékenyen hatott a szocialista nevelésügy kibontakozására. Az új ember kovácsa úgy robbant be a magyar pedagógiai életbe, mint a szocialista pedagógia sóvároga várt követé. Azóta nem ajándékozott pedagógiai mű oly felkavaró élményt nevelőinknek, mint ez a regény. Szenvedélyes lelkesedés és vitakedv serkent nyomában.

Egy-egy nevelési gyakorlatát lehet, hogy túlnőtte az idő, mégis milyen kár, hogy a fürdővizzel kiöntöttük a gyereket, hiszen életművét mindenekelőtt átfogó nevelésszemlélete, a nevelési folyamatok dialektikájának mesteri felfedezése, a személyiség és társadalom bonyolult összefüggéseinek vizsgálata, a közösségi elv és az egyéniség kibontakozásának együttlétezése nála éppúgy megfér a maga ellentmondásos egységében, mint ahogyan az emberrel szemben támasztott nagy követelmények szigora az emberi személyiség tiszteletével.

Pedagógiai koncepciójának magva és tartópillére a közösségi önkormányzat marxista elvének érvényesítése. Így válhat nála az ifjúsági önkormányzat elvére épülő közösségi élet a szocialista társadalmi demokratizmus és önigazgatás előiskolájává.

Mindmáig ő valósította meg a legteltjesebben a marxizmus-leninizmus tanítását: a nevelés és a fizikai munka összekapcsolását. Tudta, hogy a munka önmagában nem személyiségformáló erő, csak akkor, ha megszervezése során érvényesülnek a

szükséges politikai, pedagógiai és pszichológiai megfontolások.

Amint mind világosabban felismerjük a szocialista társadalmi nevelés, tudatformálás bonyolult folyamatait, ellentmondásait, Makarenkó életművének mondanivalója mind aktuálisabban csendül fel. Mai feladatainkat, nehézségeinket, gondjainkat ismerve újra- és újra vissza kellene térnünk hozzá. Érdemes lenne újra felfedezni őt; hiszen ahol nevelési folyamat érvényesül, legyen az a szocialista brigádok tevékenysége, iskolai nevelés, pártmunka, hadsereg, üzemszervezés, felnőttek művelődése ott, amint Lenin mondja, ... "a forradalmi munkáspárt tevékenységében mindig megvan és meg lesz a pedagógia bizonyos eleme."

Mit jelentett továbbá a felszabadulás? A közoktatás mellett kiépült a közművelődési hálózata, amely ma is jól ápolja a munkásmozgalmi hagyományokat, épít a nemzetiségi hagyományokra, művelődési és kultúrtörténeti emlékekre. Kiemelt szerepet kap ma is a munkásművelődés, a termelési kultúra fejlesztése, a nemzetiségi folklór és hagyományok ápolása. Állandó kiállítások és gyűjtések szervezésével meghatározó a megyei Munkásmozgalmi és Ipartörténeti Múzeum jelenléte.

A kiépült művelődési otthonok rendszeres programjával jól szolgálják a hagyományok őrzése mellett az új igények kielégítését is. Bár az öntevékeny művészeti csoportok létszáma jelentősen csökkent, művészi tevékenységük ma is említésre méltó, elsősorban zenei, énekkari és nemzetiségi területen.

Szerves része megyénk közművelődésének a kiépült könyvtárhálózat, amely ma 500 kölcsönző-ellátó helyével átfogja egész megyénket. A megye lakossága 29 %-a beiratkozott olvasóként évi 1,5 millió könyvet kölcsönöz. Az olvasási kultúra emeléséhez kapcsolódik a házi könyvtárak, gyűjtemények gyarapítása. Megyénk lakossága 1982-ben 85,1 millió Ft értékben vásárolt könyvet.

A muzeumi szervezet 16 muzeumi intézmény munkáját irányítja. Kiemelkedik mindebből a tatai, az esztergomi és a tatabányai múzeum. Figyelemre méltó a komáromi Dobi István, az aszári Jászai Mari és a dunaalmási /ma Almásneszmély/ Lilla és az esztergomi Babics emlékházak.

A TIT 20 szakosztálya előadások, tanfolyamok, továbbképzők szervezésével és bonyolításával vivta ki tekintélyét. Munkájából is kiemelkedik a Duna-kanyar nyári művészeti szabadegyetem. Immár közel husz éve szervezett zenei tagozat sokszáz külföldi érdeklődőt vonz a világ minden tájáról Esztergomba.

Információt, tájékoztatást közvetít a "Dolgozók Lapja" naponta 40.000 példányban. A rádiókészülékek száma meghaladja a családok számát. 1000 lakosra számítva a TV előfizetők száma 278. Ez a megyék rangsorában az előkelő 2. helyet jelentí.

A megye művészeti, tudományos és irodalmi élete évszázadokon át Esztergom városához kapcsolódott. Majd a XVIII. század első felében fellendült Tata szellemi élete is. Komárom város is jeles irodalmi és kulturális életről tanuskodik. Bármennyire jelentős történelmi, irodalmi, képzőművészeti és építészeti remekműveket adtak a korábbi századok, amelyekre ma is büszkéek vagyunk, a szellem napvilága tömeges méretekben igazán 1945 után indult el hódító útjára Komárom megyében is.

Esztergom mellé Tatabánya is felsorakozott, s mint megyeszékhely, jelentős kulturális központtá fejlődött. Ma már hat városban sajátos jegyek alapján mindenütt rendszeres irodalmi-, képzőművészeti, öntevékeny művészeti élet folyik. Ezen belül is kiemelkedik a tatabányai Bányász Művészegyüttes irodalmi, ének-, zene- és tánckara. A fuvószené és az énekkultúra hagyományainak méltó folytatói a tatabányai, esztergomi, a dorogi, az oroszlányi, az almásfüzitői és a csolnoki együttesek. A hangversenyélet, a színházi bemutatók, a kiállítások ma már megyénk városainak és nagyközségeinek természetes szellemi táplálékai.

Komárom megyéből az ország mindig követelt - joggal - s ennek igyekezett megfelelni, sajnos keveset kapott érte vizszonzásul. Egyetemet, főiskolát nem kapott. /A tanítóképző 1842-ben kezdte meg a tanítóképzést, s ebből lett főiskola 1976-ban. /

Ennek ellenére a műszaki és mezőgazdasági tudományok területén jelentős eredmények születtek. A tudományos élet szorosán kapcsolódik a Veszprémi Akadémiai Bizottság munkájához. A 60 szak- és munkabizottságból 44-nek tagja Komárom megye. A tudományos konferenciák, kerekasztal beszélgetések, tanácskozások, vitaülések jelzik eredményességét. A Műszaki és Természettudományos Egyesületek Szövetségének megyei szervezete 29 tagegyesületében 18 szakterületen több, mint 4000 ember tevékenykedik.

A társadalomtudományok művelésében az Esztergomi Tanítóképző Főiskola az MSZMP Oktatási Igazgatósága és a József Attila megyei könyvtár fejt ki figyelemre méltó tevékenységet, amelyet az évente megjelenő kiadványok jeleznek. A muzeumok és a levéltár gazdag anyaga és műhelymunkája tudományos és helytörténeti eredményekkel büszkélkedhet.

A műszaki és természettudományok, valamint a mezőgazdasági kutatások a Szénbányáknál, a Központi Bányászati Fejlesztési Robbanástechnikai Intézetben, az Almásfüzitői Timföldgyárban, a dorogi Gyógyszerárugyárban, a Viscosagyárban, a Tatabányai Alumíniumkohóban, a SZIM Marógépgyárban, a Bábolnai, a Komáromi Mezőgazdasági Kombinátban folynak.

Összefoglalva, mit is jelentett a felszabadulás?

Jelentette a művészet, a szellem felszabadulását és a világ remekműveinek megismerését. Életreszóló élményt jelentett meggyénkben Richter zongorajátéka, Ojsztrach hegedűjátéka, Rajkin szatirikus műsora, Obracov bábszínháza, a Mojszejev együttes műsora. Megismerhettük a világ, benne a szocialista világ kimagasló értékeit az irodalom, a film, a színház, a zeneművészet kiválóságait. Ennek hatása nyomán meggyénkben az öntevékeny művészeti mozgalom soha eddig el nem képzelt magas művészi teljesítményeket ért el. Elég csak utalnunk a színművészet, az ének- és táncművelés, a zenekari muzsika, a nemzetiségi együttesek maradandó élményt nyújtó előadásaira.

A kultúra és a politikai műveltség egymást feltételező kategóriák, amely nem egyszerűen ismereteket jelent, hanem a személyiség kibontakozását, az ember képességeinek, szocialista értékrendjének kimunkálását, érvényesülését jelenti.

Napjainkban már nem elsősorban az anyagi és tárgyi feltételek hiánya gátolja az ember magas igényű önmegvalósítását. Az anyagi javak tekintetében időnként már-már tulzásba is esünk, de a műveltség, a kultúra presztízset, a magas szintű anyagi-, munkakultúra, és a szellemi kultúra igényét jórészt még ezután kell megteremtünk, megérdemelt rangjára emelnünk mindenki számára.

Az máris tapasztalható: nem elég a kultúra értékeit hozzáférhetővé tennünk, a belső szükséglet igényét, mint a szellemi az érzelmi szükségletet is fel kell ébreszteni, más szóval a kielégítési éhséget is meg kell teremteni mindenkinben. Tehát, hogy kié legyen a kultúra, a tudomány, végleg eldőlt, a népé. Kérdés, hogy mennyire él vele? Igényli-e? Ővé-e már? Nos sokat tettünk, sokat léptünk e téren, de nem eleget.

A megszokottság, a konzervativizmus, a felszíni jelenséghez való ragaszkodás, az előítélet még visszahúzó erő. A gyakorlati élet azt is mutatja, nem biztos, hogy akinek több pénze van, aki az anyagi javak bővülő választékával rendelkezik, szellemileg, érzelmileg gazdagabb, műveltebb ember.

Soha sem válik igazán művelt, kulturált emberré az, aki kizárólag azt nézi, hogy mi haszna van abból, amit csinál,

aki úgy teszi fel a kérdést, miért olvassak verset, regényt, politikai művet, vagy miért hallgassak zenét, amikor nélküle is jól megvagyok. Mint ahogyan az sem fogadható el, akinek a kultúra menekülés, aki azért igényli, hogy messzebb kerüljön a társadalomtól, a valóságtól.

A valóságnak nincs szüksége hasznossági elméletre, esztétizálásra, de az embernek szüksége van a valóság megismerésére, annak sokoldalú feltárására, mert csak így tudjuk alapvető szándékaink szerint befolyásolni és megváltoztatni a körülöttünk lévő világot, benne önmagunkat.

A megnövekedett szabadidő lehetőség, de ennek tartalma annak is függvénye, hogy ki mennyire sajátította el a különböző művelődési eszközök használatát, s mennyiben igényli mindezeket.

Mivel számolhatunk a jövőben? Mindenekelőtt azzal, hogy az emberek művelődési szintje fokozatosan kiegyenlítődik, közelebb kerül egymáshoz. Iskolarendszerünk nyitottsága, minősége tovább fejlődik, és a tanulás feltételei is tovább javulnak mindenki számára. Tovább bővül és gazdagodik az önképzés lehetősége. A társadalmi mobilitás a pályamódosítások révén hozzájárul az emberi személyiség szabadabb kibontakozásához. Intézményrendszerünk erősödése biztosítja a marxista alapozottságu tudomány és kultúra szervezettebb terjesztését.

Számolunk ugyanakkor néhány gátló tényezővel. Ilyenek a kulturális javak egyenlőtlen felhasználási lehetősége, a lakóhelyek /falu-város/ és a munkahelyek különbözősége, a szubjektív igényszintek eltérő volta, a jövedelembeli különbségek, stb. Ezek a tényezők természetesen befolyásolhatják előrehaladásunkat.

Milyen is volt ez a négy évtized megyénkben a politika, az ideológia tükrében? A pártkonferenciák, pártértekezletek jelzik a különböző állomásokat. A dokumentumok önmagukért beszélnek, önmagukban agitálnak. Ezek a pártkonferenciák utjelzők. Olvasásuk közben szembetűnő a haladás, a fejlődés, a dialektikus egymásra épülés történeti jellege. A negyvenes, ötvenes évek egyes témái már végleg lekerültek a napirendről, ma már csak történelmi hagyományok. Más teendők viszont újra jelentkeznek más-más megközelítésben. Jellemző minden időszakra, hogy a párt általános irányvonalát, országos politikáját alkalmazzák a sajátos megyei körülményekre.

Alig egy esztendő telt el a felszabadulás után, amikor összeült a Magyar Kommunista Párt Komárom-Esztergom vármegyei szervezeteinek első konferenciája. A konferencia beszámolóját Rajk László tartotta. Nyomatékosan hangsúlyozta a munkás ellenőrzés, az üzemi bizottságok tevékenységének erősítését.

1948. a 11. megyei konferencia már a fordulat évének légkörét tükrözi.

1950. a munkaverseny, a termelékenység hős korszakát adja vissza. Itt már tapasztalható az osztályharc, az adminisztratív intézkedések indokolatlan előtérbe állítása.

1951-ben két megyei pártértekezlet volt. A reális értékelés mellett meghatározóak az adminisztratív feladatok, érzékelhető az ugynevezett "kemény kéz" politikája.

1954. jelentős fordulat. Előtérbe került a dolgozók mindennapi ügyeivel való foglalkozás, a munka és életkörülmények javítása.

1957. Február pártaktiva értekezlet az ellenforradalom okozta mélységből való kilábalás első állomása volt.

1959. Pártértekezlet. A kétfrontos harc az ipar, a mezőgazdaság fejlesztése. A mult tanulságai, a jelen, a jövő feladatai témakörében vonta meg a tanulságokat.

1962. Megyei konferencia. A termelőszövetkezetek megszilárdításának időszaka. Műszaki fejlesztés az iparban. Erőteljesen szól a kétfrontos harcról, a kommunista nevelés erősítéséről.

1966. Ipar, mezőgazdaság korszerűsítése, a termelés színvonalának erősítése. Napirenden az állami és társadalmi élet demokratizmusának fejlesztése. Fontos és jelentős szerepet kap a konferencián a polgári és kispolgári gazdálkodásmód és magatartás elleni küzdelem.

1970. Gazdaságpolitika, tudatformálás és pártpolitika központi helyet kapnak. Elemezte az osztályok, rétegek helyzetét.

1975. Gazdaságpolitikáról, állami életről, a szocialista demokratizmusról, a pártélet, pártmunka kérdéseiről kiemelten esik szó.

1980. A megye gazdasági helyzetének elemzése mellett fontos helyet kapnak az életszínvonal, az életkörülmények, a szociálpolitika, az ideológia és a kulturális élet fejlődése, a pártmunka és tömegszervezeti munka helyzete.

Megyénkben a gazdasági-, társadalmi-, kulturális építés legfontosabb feladatai mellett kiemelt helyen szerepelt az ideológiai, tudatformáló tevékenység. E témakörben mindig szóba került a munka és tudat kapcsolata, az érdekviszonyok és a közéleti tevékenység, a szocialista emberré válás feltételeként

a marxista-leninista világnézet, a magasszintű műveltség el-sajátítása, az erkölcsi-, a közéleti tisztaság, a nacionalizmus elleni küzdelem, a szocialista hazafiság és internacionalizmus. Mindez úgy merült fel, hogy e téren hosszú távra kell berendezkednünk.

Napjaink ideológia küzdelmében folyó viták közös nevezője a jelen megítélése, s a jövő felvázolása. De a helyes önismeret csak a történelem konkrét dialektikájával, a valóság ellentmondásainak feltárásával lehetséges. A ma ugyanis mindig a tegnaptól érkezik, de így vagyunk a jövővel is. Ahogyan a tegnapi ma már történelem, a holnap mindig a mában gyökeredzik.

Négy évtizedes tapasztalatunk arra utal, hogy sokszor és sokan hajlamosak vagyunk a történelmi valóságot felületes, felszínes és hiányos ismeretek birtokában megítélni. Gyakran kiragadjuk az eseményeket a tényeket környezetéből, s bármely egyoldalú tulhangsúlyozása leegyszerűsíti a dolgokat, ez torzuláshoz vezethet.

Felfogásunk ellentmondásos volta összefügg a megtett ut minősítésével. Minden időszak felhalmoz olyan értékeket, s olyan javakat, amelyek nélkül a következő nemzedék nem élhet, vagy pedig nagy árat kell fizetnie, ha újra kell megteremtenie azt, amit akár anyagiakban, akár szellemiekben elveszített.

Gondolkodásunk zavarainak további oka az ötvenes évek helytelen minősítéséből fakadó hiba. Erről a korszakról, - amely a ma élő nemzedék egy részének személyes élménye, hiszen cselekvő részese volt ennek az időszaknak, más részének, s lassan a döntő többségnek már csupán történelem, vagy irodalom - két szélső nézettel találkozunk. Az egyik felfogás szerint hőskorszak volt, amelyben minden mindig a legnagyobb rendben zajlott, hiba sehol sem történt, sőt itt-ott időnként az is elhangzik, nem ártana, ha néha visszajönné az az időszak, nagyobb rend lenne az országban. Más minősítés szerint a hibák, a tulkapások, a bűnök miatt a korszakot ki kellene törölni történelmünkől. Szelidített formában elsősorban fiatalok - úgy tesz fel a kérdést, hogy mi módon történhetett meg mindaz, ami végülis több tényező együttes hatására ellenforradalomhoz vezetett.

Nos valahol a két szembenálló nézet középpontjában van az igazság. A háboru után mély, tömegnyomorból emelkedtünk fel. Néhány évtized alatt iparosítási áttörést valósítottunk meg, szegényes falvainkból a világ élvonalába tartozó mezőgazdaságunk lett. Mindnyájan bevonultunk az iskolába, ostromoljuk a tudományok és a művészetek barikádjait. Felszámoltuk az évszázados kasztrendszer. Ellentmondásai ellenére nem vitatható történelmi sikerek ezek.

Amikor azt mondjuk - teljes joggal - hogy méltán illeti elismerés és köszönet mindazokat, akik eredményes munkájukkal addig is részt vállaltak céljaink megvalósításában, akkor az is igaz, hogy voltak évek, amikor a marxizmus-leninizmus dogmává vált, a messianisztikus hit és a leegyszerűsítés nagy veszélyt jelentett, s az áldozatos munka méltatása, eredményességének elismerése nem feledtetheti, hogy ma a követelmények megnöttek.

Lehet, hogy a történelem valóságos értékelése a mi nemzedékünk egyes tagjainak egy szép illúzió elvesztését jelenti, amelyet nem könnyű elviselni, ezt időnként lehet és kell is méltányolni. Azonban a ma feladatai megkövetelik a megújuló küzdést, az önmegvalósítást az új helyzetben is, a céltalanság ellenében a célok tudatos vállalását és végrehajtását nemzedékektől függetlenül.

Van ennek a kérdésnek egy másik oldala is. Lakosságunk életkori összetétele jelentős változáson ment keresztül. Az elődök egy része előtt sajnos már csak levett kalappal tisztelgünk. Ugyanakkor objektív tény az is, hogy lakosságunk többsége már az új élet hajnalán, derekán született.

A mai ifjúság problémaérzékenysége nagy, tűrőképessége kicsi. Oka teljesen érthető, hiszen ez a nemzedék nem élt át komoly konfliktushelyzetet, ezért nincs politikai veszélyhelyzete, veszélyérzete. Történelmi alapélménye eltér a korábbi nemzedéktől. Ebből a szempontból sajátos helyzetben lévő generációval van dolgunk, amely szinte minden esetben csak empirikus tapasztalatokból, pillanatnyi benyomásokból indul ki öszintén hévvel és lendülettel.

A korábbi "üvegházi környezetét, védettségét" pedig szét-törte a mai bonyolult valóság, amelyet nap mint nap gazdasági, politikai, ideológiai és nemzetközi konfliktusok terhelnek. Sok mindent tud a világról, technikáról, mai helyzetünkről, önmagáról, de ha arra kell válaszolnia, honnan jöttünk, most hol tartunk, hogyan ítéltethető meg társadalmunk mai helyzete, összehasonlítva másokkal és saját önmagunk által megtett utunkhoz történt viszonyítás alapján, a többség hamar zavarba jön.

Van bizonyos hangsúlyeltolódás is körükben. Örülünk kell a szókimondásnak, az őszinteségnek, de ha ez önmagáért való, s elzárkózást jelent más vélemények iránt, ha ez egyoldalúsághoz vezet, ha csak az élet fonákját jelenti csupán, ha csak a hibák halmazát nagyítja, s másokkal is azt akarja elhíttetni, akkor ezt nekünk korrigálni kell. Ugyanis ebben a fajta felfogásban az is benne van, hogy a marxista gondolkodás kötelező és kijelölt ösvény csupán. Nem fogadható el ez azért sem, mert az egyest, a különöst akarja az általánosítás szintjére emelni, s a jogos, vagy vélt sérelmek - társadalmi szintre emelése esetén elfeledkezünk a legfontosabbról. Ugyanis az egészséges, aggódó, cselekvő kritikán alapuló önismeret mindig feltétele-

zi a tények pontos ismeretét, amelyben nincs helye a jól értesült, felszíni értékitéletnek.

Nekünk kell pontosabban, meggyőzőbben, az ő gondolataikat is jobban megértve válaszolnunk arra, honnan jöttünk, most hol tartunk, s merre megyünk. Nekünk kell, nem a prédikáció szintjén elfogadtatni velük, hogy a marxista gondolkodás nem csupán kötelező és kijelölt ösvény, hanem mindannyiunk iránytűje, ha nem akarunk eltévedni. Nekünk kell itt a pártiskolán is velük együtt a szocialista demokrácia adta lehetőségeken keresztül felkészíteni őket a helyes önismeretre, s annak állandó fejlesztését közösen gyakorolni.

Ennek elmélyítését időnként befolyásolja az a tény, hogy amíg korábban a gazdasági élet gyors fejlődése, életszínvonalat növelő hatása mindenki számára kézzel fogható volt; s ez termékenyítő hatással volt a tudatra, az emberi magatartásra, addig ma a politika, a nevelés, a propaganda, s az agitáció előlegezett bizalmat kell kölcsönözzön az ember számára, de megkockáztatom: a gazdaságnak is szüksége van erre a politikai hitre és meggyőződésre.

Csak ezzel az akkumulációval tudjuk a meglévő társadalmi feszültségeket elviselhetővé tenni, és átmenteni a bizalmat egy későbbi időszakra, amikor lehetőségünk is lesz ezen feszültségek fokozatos felszámolására.

A szocializmus megjelenésének első formája az utópikus szocializmus volt. Marx, Engels felléptek az utópizmus ellen. Kimondották: kiindulópont az ellentmondásos társadalmi viszonyok elemzése. Ezért a cél nem valamilyen igazságos társadalmi állapot kigondolása, hanem a történelmi fejlődés törvényszerűségeinek elemzése. Az eszmei képpel azonban elsődleges a gyakorlati, valóságos társadalmi folyamatok elemzése.

4 évtizedes utunk első, kezdeti szakaszában a szocializmusra vonatkozó elképzeléseinket a következőkben lehetne összefoglalni. Korábban azt mondtuk: a szocializmus felépítése történelmileg rövid időszak alatt megvalósítható. A szocializmus és a kommunizmus között viszonylag rövid, átmeneti időszak szükséges. A fejlődés egyenletes, gyorsuló ütemű, a tervezés lehetővé teszi az ingadozások, aránytalanságok kiküszöbölését. A szocialista fejlődés független a kapitalizmus fejlődésétől. A magántulajdon megszüntetése automatikusan biztosítja a különböző érdekek harmóniáját. A szocializmuson belüli konfliktusok csupán az ideológiai és tudati sikon az érdekek felismerésének mechanizmusában állhatnak elő. A szocialista viszonyok lehetővé és szükségessé teszik az áru és pénz viszonyok megszüntetését. Nos ezeket az élet nem igazolta.

Ma másról van szó. Mai szocializmusképünk fő forrásai is megváltoztak. A szocializmuskép történelmileg meghatározott. Nem egyszerűen megoldódnak a régi ellentmondások, hanem mások és újak keletkeznek. Más összefüggést jelent a munka helye, szerepe, ha az érdekviszonyok tükrében vizsgáljuk. Törekszünk a társadalmi egyenlőségre, ugyanakkor ez differenciálódás útján, az egyenlőtlenségek új formái megjelenésével megy végbe. Mindezek alapján a szocializmusról kialakult felfogásnak fő forrása fejlődésünk történelmi és távlati értékeléséből fakad. Az illúziók felszámolása és a realitások számbavétele fontos kritériuma munkánknak.

A szocializmus, mint valóság: világtörténelmi folyamat, amely a tőkés rend elleni harcban megy végbe. A szocialista fejlődésnek különböző utjai lehetségesek, a hozzávezető utak, a szocialista építés módszerei sokféleséget tükröznek. Legfontosabb követelmény ma: tükrözze társadalmi viszonyaink jelenlegi állapotát. Ne idealizálja, ne hamisítsa a társadalmi valóságot, addigi fejlődésünket és perspektíváit, hanem reálisan fejezze ki a fejlődés valóságosan meglévő lehetőségeit. Ugy kell felfognunk a szocialista társadalmat - ha nem akarunk tévedni, - mint a fejlődés mai szakaszán álló, országonként eltérő sajátosságokkal rendelkező, belső ellentmondásokat tartalmazó társadalmat.

A szocializmus mint átmeneti társadalom, árutermelő társadalom, amelyben az érdekek ütközhetnek. Az új ellentmondások felismerése és leküzdése fontos feladatunk. A valóságot szüntelen össze kell vetni céljainkkal, a szocializmusról alkotott elképzeléseinkkel. Ugyanakkor nem nélkülözhető az eszmék gyakorlati kritikája. A kritikának a gyakorlat kritikájának kell lennie. Csak így kerülhető el, hogy újabb utópiába torkolljon felfogásunk és gyakorlatunk. Ezért törekszünk nap mint nap reális perspektíva kidolgozására, a gyakorlati teendők meghatározására. Egyszóval: folytonosság, állandóság, közben megújulás, változás, reform, a szocializmus építésének gyakorlatában és a gyakorlat kritikájában, csak ez lehet a biztosítéka annak, hogy tévedéseinket minimálisra csökkentjük.

Ugyanakkor ma több a szélsőséges felfogás balról és jobbról egyaránt, mint korábban volt. Csak a helyes önismertet lehet az alapja minden fajta elméleti és gyakorlati vitának. Ugyanis a szélsőséges felfogás hamarabb nyitja meg az utat a káros ideológiák előtt. A helyes önismeret pedig jelenti a mult pontos minősítését, a jelen értékelését és a jövő elképzelt, megtervezett lehetőségeinek együttes tudatát.

Közben megtanuljuk becsülni a nagy forradalmárok mellett a reform embereket is. Végső soron persze nem személyekről van szó, hanem történelmünk mai oksági összefüggéseinek jobb felismeréséről. A történelmi tudat hiánya pedig másfajta

közérzetet erősít az emberben. Mindenekelőtt elveszíti irányítóját, értékmérőjét, áldozatvállalását, a közösség iránt érzett felelősségét, s egyetlen motiváló tényezője lesz magatartásának: a pillanatnyi önérdek, amely mindenekelőtt az anyagi, a dologi javakra degradálódik. Sajnos ezt a helyzetet erősítik a világban hatványozódó veszélyhelyzetek, feszültséggócok, válsághelyzetek, szorongások.

Tudatzavaraink okainak csak egy része hazai, más része világjelenség, nem kívánatos importcikk. Ez persze nem menti saját felelősségünket. De tény, hogy mindezek egymással kölcsönösségi viszonyban állnak, és egymást erősítik.

A mai bonyolult, kihívásokkal, időnként értékvesztéssel járó, nehéz, ellentmondásokkal terhes világban saját munkatérületünkön csak akkor tudunk megfelelni politikai céljainknak, ha alapos felkészültséggel, széles körű tárgyi ismerettel, az új iránti fogékonysággal, szilárd ideológiai értékrendet és filozófiai megalapozottságu világnézetet képviselünk, amely nem hiányolja a kritikai mozzanatot, sőt feltételezi a szembenálló nézetek és elképzelések vitáját, a téves és hamis nézetek kritikáját és legyőzését. Ehhez ma sokszor erkölcsi bátorságra, a társadalmi valóság mozgástörvényeinek helyes ismeretére, tudásra és hitre, lelki szilárdságra is szükség van.

Ránk, propagandistákra az a megtisztelő feladat hárul, hogy a XIII. kongresszuson elfogadott határozatokat magunkévá téve és annak ismeretében elméleti igényességű, elemző, feladatmeghatározó tevékenységünket összekapcsoljuk a gyakorlati politikai célokkal, s azt helyesen ötvözve értelmileg, érzelmileg azonosulva és cselekvésben, tettekre mozgósítva másokat is meggyőzzünk ügyünk igazáról.

FELDOLGOZOTT FORRÁSOK:

- /1/ Bárdos László István: Bányászszív és bányászöklöl. /Tatabánya munkásmozgalmának története a bányanyitástól a felszabadulásig 1896-1945./ Tatabánya, 1958.
- /2/ Benke Valéria: Töretlen politika, Kossuth Könyvkiadó 1983.
- /3/ Három szabad évtized. Pártkonferenciák és pártértekezletek Komárom megyében 1946-1970. /MSZMP Komárom megyei Bizottsága, 1975./
- /4/ Igy kezdődött /1972. Dokumentumgyűjtemény a tatabányai szénmedence közsegeinek egyesítéséről 1945-1947. Komárom megyei Könyvtár, Komárom megyei Levéltár, Komárom megyei Munkásmozgalmi és ipartörténeti Múzeum kiadványa./
- /5/ Komárom /Magyarország megyéi, Kossuth Könyvkiadó 1985./

- /6/ A munkáshatalomért! Komárom megye forradalmi munkásmozgalmának harcosai. Életrajzgyűjtemény. Tatabánya, 1980.
- /7/ Munkásmozgalmunk harcosai. Komárom megyei bibliográfia, Tatabánya 1970.
- /8/ A nemzetközi ideológiai harc időszakos kérdései I-II. Országos elméleti tanácskozás Tatabánya 1981. /Kossuth Könyvkiadó 1982./
- /9/ Pártértekezletek Komárom megyében. A megyei pártértekezletek dokumentumai. /MSZMP Komárom megyei Bizottsága, 1985./
- /10/ Sipos Gyula: Akkor voltunk fiatalok. /Kossuth Könyvkiadó 1981./
- /11/ A szabadság útján. /Komárom megye felszabadulásának eseménynaptára/ 1969. 1984. /Komárom megyei Könyvtár kiadványa/
- /12/ Tatabánya ma és holnap /1976. Tatabánya Városi Tanács kiadványa./

NEIGER M. TIBOR

KOMÁROM MEGYE TÁRSADALMI STRUKTURÁJÁNAK ALAKULÁSA AZ
ELMULT 40 ÉVBEN

Megyénk jelenlegi területe a felszabadulás előtti Esztergom és Komárom vármegyék területének egy részéből 1950-ben alakult ki. Területe 2250 km², hazánk legkisebb megyéje. Lakossága 322.800 fő, ezzel népességét tekintve az országban a 15.

Megyénk hazánk egyik legjobban iparosodott területe. A lakosság számához képest nálunk a legmagasabb az iparban dolgozók száma. A megye lakosságának növekedése az elmúlt 10 évben csökkenő tendenciát mutat. Ennek az az oka, hogy míg korábban a gyors iparfejlesztés következtében nagy volt a más megyéből ideköltözők vagy az ingázók száma - ez a szám az 1950-es években a megyei népszaporulat 37 %-a volt -, addig mostanra valamivel nagyobb az elköltözők száma, mint az ideköltözőké, így a népesség csupán a természetes népszaporulattal gyarapszik, és megnőtt a megyéből ingázó dolgozók száma is.

Az elmúlt 40 évben az ipar nagyarányú fejlődésével párhuzamosan átrendeződött a megye népességének területi megoszlása. A 6 városban él a megye lakosságának 57,7 %-a. Mivel a községek is jelentősen iparosodtak /pl. Nyergesújfalu, Lábatlan, Tát, Tokod, Kisbér/, ma már a falvak lakosságának nagyobb része is az ipari üzemekben dolgozik. Társadalmi strukturánk egyik alapvető jellegzetessége ennek folytán, hogy a felnőtt lakosság tulnyomó része ipari munkás. A 140.421 szocialista szektorban foglalkoztatott dolgozóból fizikai foglalkozású 108.022, közülük az iparban és építőiparban 56.033-an dolgoznak.

Elsősorban az iparosodás kibontakozásával hozható összefüggésbe, hogy felgyorsult az urbanizációs folyamat. Megyénk 6 városából 4 a felszabadulás után nyerte el a városi rangot /Tatabánya, Tata, Oroszlány, Dorog/. Azzal, hogy a lakosság 57,7 %-a városban él, az országban nálunk a legmagasabb a városi lakosság aránya. A megyei városok figyelmen kívül hagyásával a legdinamikusabb fejlődés a megyeszékhelyen és Oroszlányban következett be.

A felszabadulást követően Komárom megye gazdasági fejlődésének megindulásával társadalmi fejlődése is új alapokra helyeződött. Az agrárforradalom gyökeres változást idézett elő a mezőgazdasági tulajdonviszonyokban. Felosztásra került 1699 földbirtok, a megye területének csaknem fele. 1945-ben birtokhoz jutott 2700 teljesen nincstelen és kisbirtokos. 1949-ig összesen 11.701 személy jutott földhöz. Az agrárforradalommal kialakult a megye új parasztstruktúrája, melyet a jelentős falusi kisárutermelő réteg jellemzett. Az agrárforradalom indította el falvaink gazdasági, társadalmi, politikai arculatának formálását, demokratikus fejlődését.

Megyénkre - elsősorban az évszázados hagyománnyal rendelkező szénbányászat következtében - már a felszabadulást megelőzően is jellemző volt az ipar jelentős súlya. 1930-ban az aktív keresők 59,8 %-a volt fizikai dolgozó, ebből ipari munkás volt 48 %. Ezt a tömeget szakadatlanul, még a mai napig is, növelte a bányaművelés térhódítása, a nehéz- és könnyűipari üzemek megyei letelepítése, részben pedig a mezőgazdaságból az iparba áramlók száma. 1949. végére egyébként a megye összes ipari munkása már az állami szektorban dolgozott. Ekkor - az országos színvonalat már meghaladva - az iparban és építőiparban dolgozott a foglalkoztatottak 39,3 %-a, közel annyi, mint a mezőgazdaságban foglalkoztatottak, mely az aktív keresők 40,6 %-át tette ki. Az ezt az időszakot követő ipartelepítés és a mezőgazdaságból az iparba áramlók számának következménye a megyében az ipari munkásság tulsúlya.

Megyénkben a kedvező természeti- geológiai adottságok következtében 1962-ig döntően a nehézipar, ezen belül elsődlegesen a szénbányászat és a villamosenergia termelés fejlődött. Bár az ellenforradalom okozta társadalmi megrázkódtatás törést okozott megyénkben is, 1962-re a megye ipara már országos jelentőségre tett szert.

A szocializmus alapjainak lerakása idejére Borsod megyét követően Komárom megye hazánk második nehézipari bázisa lett, ahol a munkásság zöme a nagyüzemekbe koncentrált. Ezt az előkelő helyünket azóta is megtartottuk. Erre az időre a megye három /Tatabánya, Oroszlány, Dorog/ szénbánya vállalata már több, mint 30.000 embert foglalkoztatott. Az energiatermelő iparban foglalkoztatottak száma meghaladta a 35.000 főt. Megyénkben dolgozott az ország szénbányászainak egynegyede, az összes ipari dolgozók 15 %-a.

1962-re Komárom megyében volt a legnagyobb a 10.000 lakosra jutó iparban foglalkoztatottak aránya, 400-al több, mint a második helyen álló Győr-Sopron megyében. 1949-ben 100 keresőre még 152 eltartott jutott, 1966-ra már csak 112. A munkaképes lakosság 72 %-a ekkor már aktív kereső tevékenységet folytatott.

Az erős iparosodás hatására megváltozott a munkásság társadalmi származás szerinti összetétele. Az utánpótlás egyik forrása a nagyüzemi munkásság maradt. Másrészt az ipar erősödő elszívó hatására - a mezőgazdaság szocialista átszervezésének időszakában és az átszervezés befejezése után - számbeli- leg is jelentős paraszti tömeg épült be megyénk iparába. Kialakult a munkásság soraiban egy sajátos paraszti-munkás réteg. Komárom megyében még a legparasztiabb községek lakosaiból is sokan váltak ipari munkásokká. Pl. Kocs községben a 2950 lakosból 500 ember jár el ipari üzembe dolgozni. Ehhez hasonló tendencia figyelhető meg a Bakony-környéki községekben is. Erre a vidékre a komáromi ipari terület és az oroszlányi bányáüzemek gyakoroltak vonzást. A városok, ipari nagyközségek munkásaitól ez a réteg abban is különbözött, hogy általában segéd- vagy betanított munkásként dolgozik. Megfigyelhető volt körükben a kétlakiság, a földhöz kötöttség, a termeléshez szorosan nem kötődő magatartásukban megnyilvánuló passzivitás. Az iparba került falusi lakosság ezen paraszti jellemző tulajdonságai fokozatosan tűnnek el, a faluról bejárók egyre jobban integrálódnak az ipari munkásságba. Arra vonatkozóan a megyében felmérés nem történt, hogy ebben van-e, és ha igen, milyen szerepe a ma már egyre elterjedtebb hobbikerteknek, annak, hogy az ipari munkásság egy nagyon jelentős hányada szabadidejét mezőgazdasági termeléssel tölti el.

Javulás tapasztalható a nők foglalkoztatottsági színvonalában, bár 1962-ig csak lassu fejlődés figyelhető meg. Eddig az időpontig a nők elsősorban adminisztratív területen tudtak elhelyezkedni, a termelésben számarányuk nem volt jelentős. A megye könnyűiparának fejlődésével, olyan üzemek telepítésével, mint Tatabányán a BHG, a Magyar Gyapjufonó, Oroszlányban a KONAKTA, Kiskőrémen a GAMMA, Dorogon a Magyar Hanglemezgyártó Vállalat és a Kőbányai Gyógyszerárugyár, sikerült elérni, hogy pl. a szocialista iparban dolgozó 61.063 főből 23.377 a nő, tehát 38 %. Kedvező a fiatalok aránya is a munkavégzők között, 30 év alattiak aránya ugyanis 31,8 %.

A munkásság magyaránny létszámnövekedésével párhuzamosan pozitív változás figyelhető meg a szakképzettség vonatkozásában. A magyaránny ipari fejlődéssel összhangban megfelelő ütemben növekedett a szakmunkásréteg. 1961-ben szakmunkás volt az összes ipari dolgozó 43,7 %-a. Jelenleg arányuk 44,5 %. Ez a 30 év alatti fiataloknál természetesen kissé magasabb. Csökken a szakképzetlen munkaerő aránya, a segédmunkások száma az összes foglalkoztatottból csupán 14.943, ami 14,5 %-nak felel meg.

Az elmúlt 4 évtizedben a beruházások nagy része a megyében az ipar, ezen belül is elsősorban a bányászat, az energetikai ipar és a vegyipar területére koncentrálódott. A 60-as évek közepén elkezdődött - a szénhidrogének arányának növelésével

egy időben - a szénbányászat visszafejlesztése, mely korábban a megyében a huzó iparág szerepét töltötte be. Ez olyan arányu volt, hogy 1965-höz képest a megyei széntermelés 1980-ra 42 %-kal, a bányászatban foglalkoztatottak száma közel 10.000 fővel csökkent. Az 1970-es évek legvégén elkezdődött ismételt fellendülés, a megye mindhárom bányavállalatát érintő eocén-program ismét jelentős szerephez juttatta a bányászatot, azonban a korábbi évek létszám-vérvettségét pótolni nem sikerült.

A szocializmus alapjainak lerakását követő immár több, mint 2 évtizedben fejlődésünk fő irányává a következők váltak:

- az ipar szerkezeti átalakítása, a nehézipari bázis további fejlesztése, könnyűipari üzemek letelepítése, a szolgáltatóipar fejlesztése,
- a foglalkoztatási színvonal növelésével párhuzamosan elsősorban a munkát kereső nők részére munkahelyek biztosítása,
- a gazdaság intenzív fejlesztésével összhangban a megye munkássága szakképzettségének fokozása,
- a megyében kialakult viszonylag magas anyagi, kulturális és egyéb körülmények változatlan biztosítása.

Ennek jegyében fejlődtek az elsősorban Esztergom környékére összpontosult kohó- és gépipari ágazathoz tartozó üzemek, a nyergesujfalui VISCOSA, valamint a dorogi KÖGYÓ kb. 10.000 dolgozót foglalkoztató vegyipari ágazata, és a már említett könnyűipari üzemek.

A megyénknek az országos átlagot lényegesen meghaladó iparosodottsága folytán az ipar fejlesztésének extenzív lehetőségei korábban kimerültek, mint a többi megyében. Az intenzív fejlesztésre áttérés időszakában - mely teljesen még ma sem zárult le -, a munkaerőgondok jelentettek a korábbi évekhez képest nagyobb problémát. Ezen belül is az, hogy megnövekedtek a szakmai követelmények. Korszerű, műszakilag színvonalas, minőségileg kifogástalan termékeket kell előállítani. Ezért megnőtt az előkészítő, kiszolgáló, karbantartó és zavarelhárító munkatevékenység hányada. Nőtt a szakmunkások, ezen belül is a több szakmával rendelkező munkások iránt az igény, megnehezedett a szakképzetlen munkaerő elhelyezkedési lehetősége. Ez elsősorban a nőknél okozott problémát, hiszen a szocialista szektorban jelenleg fizikai állományban foglalkoztatott 39.825 nőből a szakmunkások száma csupán 8.324 fő, ami alig haladja meg a 20 %-ot.

Megyénk társadalmának fejlődését nagymértékben befolyásolja lakosságunk anyagi és kulturális körülményeinek alakulása. A megyében az ipari munkásság átlagbére - részben a szénbányászatban foglalkoztatottnak az átlagot meghaladó bérezése folytán - mindig is meghaladta az országos átlagot, az országban a legmagasabb volt. 1983. december 31-én például me-

gyénkben az iparban foglalkoztatottak havi átlagbére 5.552,- Ft volt, az ezt követő legmagasabb Budapest, ahol a havi átlagbér csupán 5.157,- Ft. Az egyéb ágak tekintetében sincs panaszkodnivalónk, hiszen a szocialista szektorban foglalkoztatottak havi átlagkeresete az országban csupán Budapesten magasabb, mint Komárom megyében. Ennek következtében nem kevés gondot, problémát okoz a viszonylag magas életszínvonal megtartása és évről-évre való emelkedésének biztosítása. Elsősorban a szakmunkásoknál sok a csábítási lehetőség a munkahelyek megválasztásában.

Komárom megyében 1948-ban kezdődött a mezőgazdaság szocialista átszervezése. Az első termelőszövetkezeti csoportot Baj község 60 családja alakította meg. 1956-ban, az ellenforradalom idején 34 termelőszövetkezet oszlott fel, a kollektív gazdaságok több, mint fele. 1957-ben újra indult a termelőszövetkezetek szervezése. 1959-ben a megye mezőgazdaságának szocialista átszervezése lényegében megtörtént. 90 termelőszövetkezet alakult, 15.929 taggal, összesen 136.097 katasztrális holdon. A kisparaszti gazdaságokban 2.320 fő maradt, termelői tevékenységük elsősorban a kedvezőtlen természeti viszonyu helyeken zajlott, így az nem volt számottevő.

1949-ben az összes keresők 40,6 %-a dolgozott a mezőgazdaságban. 1962-re ez az arány 21,1 %-ra csökkent. Ezt követően a termelőszövetkezetek tagsága évente 1-2 %-kal csökkent, kissé emelkedett ugyanakkor az alkalmazottak száma. Ennek oka egyfelől az ipar elszívó hatása, másfelől a mezőgazdaságban érvényesülő iparszerű termelési rendszerek meghonosodása. Az 1970-es évek elején erőteljesen megindult a termelőszövetkezetekben a melléküzemági tevékenység fejlesztése. Ilyen a gyermelyi tsz térsztagyára, a kesztölci Jószerencsét MGT SZ tapéta-üzeme, mely az ország tapéta termelésének közel 70 %-át adja. A sárisápi tsz-ben pedig személyi számítógépek összeszerelése folyik. Több termelőszövetkezet folytat például vágóhídi tevékenységet, ezzel jelentős szerepet vállal a megye, a főváros, valamint a környező megyék ellátásában.

Jelenleg a megyében 27 mezőgazdasági és 1 halászati termelőszövetkezet működik. Az 1960-ban volt 17 állami gazdasággal szemben jelenleg 3 mezőgazdasági kombinát és 3 állami gazdaság található a megyében. A szocialista szektorban foglalkoztatottak 22,4 %-a, 27.106 fő dolgozik a mezőgazdaságban, közülük több, mint 1.000 felsőfoku végzettségű szakember. Ez utóbbi is közrejátsszik abban, hogy ma már a falvakban a pedagógusok mellett a legjelentősebb értelmiségi réteg az agrár-értelmiség.

A mezőgazdaságon belül 1984-ben az állami gazdaságok termelési értéke 12,1 milliárd, míg a termelőszövetkezeteké 7.7 milliárd forint. Ebből a nyereség az állami gazdaságoknál meg-

közelíti az 1 milliárdot, míg a termelőszövetkezeteknél 720 millió forintot. A termelési érték 51 %-a keletkezett az alaptevékenységből. Jelentős a kistermelők által előállított érték is, bár ez az országos 33 %-kal szemben csupán 21 %. Ez összefüggésben van a megye kiemelkedő jövedelmi viszonyaival, a nagyarányú iparosodottsággal. Mindemellett a mezőgazdasági termelés gazdaságosságára panaszkodni nem lehet, hiszen például míg 1964-ben 24 termelőszövetkezetet kellett állami dotációban részesíteni, jelenleg már csupán egy, igen mostoha körülmények között gazdálkodó tsz részesül állami támogatásban. A mezőgazdaságban foglalkoztatottak havi átlagkeresete 5.126.- Ft.

Az elmúlt 40 évben bekövetkezett fejlődésünk alapvető változásokat vont maga után a megye társadalmának rétegviszonyaiban is. Ez visszatükröződik legjelentősebb rétegünk, az értelmiség megváltozott helyzetében, szakmai, politikai felkészültségében, anyagi helyzetének megváltozásában. Az ipar meghatározó szerepe, a mezőgazdasági ipari melléktevékenység növekvő aránya, az egyéb ágazatok technikai-műszaki bázisa jelentősen megnövelte a műszaki, a megnehezült gazdasági környezet pedig a közgazdász értelmiségiek szerepét.

A szocialista szektorban foglalkoztatottak közül 39.538 a nem fizikai állományúak száma. Közülük 4.126 fő a közvetlen termelésirányító, míg a kifejezetten műszaki beosztásúak száma 9.327. Műszaki értelmiségünk szakmai-politikai felkészültsége színvonalas. Alkotó munkásságuk kibontakozását bizonyítják azok a találmányok, melyek megyénkben születtek. Csupán példának említve a legismertebbeket: a magyar-lengyel HALDEX, az almásfüzitői Timföldgyár AJKÓ találmánya, Esztergomben a MEDICOR-Elfiben az Enkefalográf. A Tatabányai Szénbányák Vállalatnál kidolgozták a víztisztítás mechanikai megoldását, a szennyezett vizek újrahasznosítását. Ha nem is találmányok, de nagyon jelentős újítások születtek a szénbányászatban is.

Hasonló tendencia érzékelhető az agrárértelmiségiek tevékenységében is. Az iparszerű rendszer alapgondolatainak kidolgozását a Bábolnai Mezőgazdasági Kombinátban végezték el. A fejlett nagyüzemi mezőgazdasághoz és a mellette létező ipari melléktevékenységhez kapcsolódóan a mezőgazdaságban már nem csak az agrárértelmiségiek, hanem számos műszaki, pénzügyi, jogi szakember is dolgozik. Ennek következtében a falusi értelmiségiek szerepköre kitágult, hatása az anyagi javak termelésén túl érvényesül a tudatformálásban, az új falusi viszonyok kialakulásában.

A megyében működő orvosok száma 1983. december 31-én 762 fő volt. Most helyezték üzembe a Tatabányai Kórház új, 252 ágyas pavilonját, aminek következtében tovább nőtt a szakorvosok és egészségügyi középkezelők száma.

A megyében 917 óvónő dolgozik. Az általános iskolai tanítók száma 1.249, a tanároké 1.209, közülük 54-en képesítés nélküliek. A középiskolai pedagógusok száma 538, az Esztergomi Tanítóképző Főiskolán, megyénk egyetlen felsőfoku tanintézményében 54-en tanítanak.

1983-ban a megyében 106 általános iskolában 39.796-an tanultak. A középiskolai tanulók száma 7.251 fő volt. Ha tekintetbe vesszük, hogy a felszabadulás előtt a megyeszékhelyen, Tatabányán nem működött gimnázium, jelenleg pedig a középiskolai tantermek száma itt 82, a tanulók száma pedig 2.336, a fejlődés szembetűnő.

Egyre jelentősebb szerepet töltenek be a megyében a kisiparosok, akiknek száma az 1950-es, 60-as években jelentősen lecsökkent. 1972-ben például a kisiparban csupán 1.510 fő tevékenykedett, az összes dolgozók 1,4 %-a. A szolgáltatási tevékenységnek az elmúlt években bekövetkezett előtérbe kerülése folytán jelenleg a kisiparosok száma 3.358, a kisiparban foglalkoztatottak száma 4.644 fő. A vállalati gazdasági munkaközösségek száma 475, itt 4.187-en dolgoznak, az egyéb magánszemélyek által alakított munkaközösségek száma 99, itt 410-en tevékenykednek. E kisszervezetek beindulásakor, 1982-ben hirtelen felfutásnak lehettünk tanui, jelenleg már csupán ennyhe emelkedést lehet regisztrálni.

Az elmúlt 40 évben a bekövetkezett változások hatásaként fokozatosan csökkent az osztályok, rétegek közötti különbségek. A fizikai munka és a szellemi munka hasonulása a munkásság, a parasztság és az értelmiség kapcsolatait erősítette. A munkásság összetételének változása, jelentős paraszti tömegek ipari munkássá válása, az ipari munkások szerepe a mezőgazdaságban, szerepet játszik a munkás-paraszt közeledésben. Felerősödött az ipari és mezőgazdasági munka nivellálódásának tendenciája. Jelentős az értelmiségen belül a munkás és parasztszármazásuk száma, aránya. Felszámolódtak azok a társadalmi viszonyok, melyek szükségszerűen elkülönítették az értelmiséget a munkásságtól, parasztságtól. Mindezeknek - nemcsak a megyében érvényesülő - együttes hatására felerősödött megyénk társadalmának homogenizálódása.

Megjegyzés: a jelenleginek jelzett adatok 1983. december 31-ére vonatkoznak /A szerző/.

KISS GÉZA

MUNKÁSMOZGALOM - SZOCIALIZMUS - NEMZET.
A SZOCIALISTA NEMZETTUDAT TÖRTÉNELMI GYÖKEREI

A nemzettudat problémái sok oldalról közelíthetők és sok oldalról vizsgálándók is. Elemezhető az ifjúság történelemadata és a nemzettudat kapcsolata. Vizsgálat tárgya lehet a társadalom szocializmusképe és a nemzettudat kapcsolata. Eszmefuttatásunk lehet defenzív, eleve vállalva a burzsoá propagandával szembeni védekezés aspektusát, vagy éppen saját társadalmi - politikai célokat offenzív jelleggel követő módszert is alkalmazhatjuk. Am akármelyik kiindulópontot vagy megközelítési módot választjuk, - vállalva a leegyszerűsítéssel járó veszélyeket - végső soron két fogalom: a szocializmus és a nemzet kapcsolatának a feltárásához jutunk.

Távol áll tőlem, hogy a mai magyar nemzettudatot csupán e két tényező kapcsolatából tétélezzem. Jól tudom, hatnak történelmünk során kialakult nemzeti hagyományok, a nemzettudat "szabadságharcos- kurucos" hagyományai, vagy éppen a "nagy - nemzeti" tudat burkoltan, vagy nyíltan retrográd megnyilvánulásai. Hatnak, újjélednek, sőt: új arcot öltve beszüremkednek közgondolkodásunkba nacionalista vonások. Meggyőződésem, hogy csak a 20. századi történelmünk néhány eseménye - Trianon, az ellenforradalmi rendszer, Magyarország második világháborús szerepe, az ún. "utolsó csatlósság" vagy az ún. ötvenes évek - mély barázdákat szántatott nemzeti tudatunk arculatán.

Mindezekkel együtt állítható, hogy a mai nemzettudat alapkérdése a nemzeti fejlődés és a szocializmus viszonya, a nemzeti fejlődés osztályszempontu megítélése. Az e kérdésre adott válasz pedig - bárholnan jöjjön, vagy bármilyen - történeti, szociológiai, szociálpszichológiai - legyen, politikai tartalmat hordoz: a magyar nemzeti fejlődés mai valóságához, a szocialista nemzethez való viszonyt tartalmazza.

A munkásosztály osztállyá szerveződése új állomást jelent a nemzettudat fejlődésének történetében is. Miközben a magyar

paraszt szobája falára az agg Kossuth képét akasztja, - jelezvén, hogy a népben tovább él a demokratikus hazafiság - a magyar uralkodó osztályok 1848/49 eszméit egyre inkább az ellentmondásosan kialakuló tőkés rend indokolására, védelmére használják. A magyarországi nacionalizmus retrográddá válik. A dualizmus korában nem lehet úgy a társadalmi haladást szolgálni, hogy ne kellene tagadni a "hivatalos" nemzet-eszme alapvető vonásait, a polgári társadalom és állam megvalósult formáját. Nem lehet haladó nemzeti öntudat a nemzeti függetlenségi törekvéseknek demokratikus politikai és társadalmi reformokkal való összekapcsolása nélkül, a nemzeti felsőbbrendűség érzéséről, a nemzetiségek feletti magyar szupremáciáról való lemondás nélkül. Ez az a talaj, amelyből a proletár hazafiság szárbra szökken és terebélyesedik.

Olyan osztály hazafisága ez, amely saját felszabadulását objektív helyzetéből adódóan csak az egész nép felszabadulásával - felszabadításával együtt oldhatja meg, saját felemelkedése elválaszthatatlan a nemzet felemelkedésétől. Míg a reformkor, 1848/49 küzdelmei azért folynak, hogy a nem nemesek bocsátassanak az alkotmány sáncai közé, hogy a nép része lehessen a nemzetnek /tudniillik a nemesi nemzetnek/ addig a munkásosztálynak osztálycélja az, hogy a kizsákmányoló osztályok felszámolásával végső soron az osztályok felszámolásával a nép váljék nemzetté. Ugyanakkor a munkásosztály e harca, nemzeti léte és sorsa objektíve elválaszthatatlan lett más népek harcától és sorsától: a nemzeti felemelkedésért való küzdelem a munkásosztály megjelenésétől nemzetközileg is meghatározottá vált. Ez az új hazafiság szükségszerűen szakít a nemzeti szűklátókörűséggel. Ez az új hazafiság - internacionalista hazafiság. A munkásosztály osztályérdekében magában hordja a nép nemzetté válásának, a szocialista nemzet kialakulásának a programját, az elnyomás elleni küzdelem, a társadalmi felemelkedés, a szocializmus világméretű küzdelmeinek, majd - ha napjainkban ritkábban is mondjuk ki: a szocializmus világméretű győzelmének programját. A hatalom megragadásával a nemzet fejlődésének új szakaszához, a szocialista nemzetté válás periódusához érkezünk.

Mégis, erre az új nemzettudatra azonnal rásütik a hazafiatlanság bélyegét és - mivel a szocializmus elleni antikomunista kritikák jószerivel ma is alapvető mondanivalójukban e gyökerekhez nyulnak vissza - érdemes itt egy kissé elidőznünk. Az, hogy az akkori magyar uralkodó osztályok a magyar "néplélektől" idegen, nemzetietlen vagy éppen nemzetáruló bélyeggel illették a munkásmozgalmat, nem lehet természetellenesnek tartani - az ő nemzettudatuk, retrográd nacionalizmusuk nézőpontjából valóban az volt. Frankel Leó így fogalmaz: "Mi azt mondjuk nektek: ha hazaárulás az, hogy felemeljük a hazugságból és képmutatásból szőtt, Magyarország szabadságszerető népeit már megfulladással fenyegető sűrű fátylat: a hazaáruló elnevezés nem szitok számunkra, hanem kitüntetés,

amit ezerszer jobban szeretünk, mint a "magyar hazafi" nevet, úgy, ahogyan azt az urak képviselik." Egyébként is - a "magyartalan" bélyeget megkapja itt mindenki, aki szembenáll az uri Magyarországgal - Ady a magyar ugar dühös siratója kérdez vissza e vádra: "Én nem vagyok magyar?"

Bonyolítja azonban a dolgot, és gondolom, nemcsak a mai szemlélő számára, hogy tartósan van egy felszíni egybeesés az előbbi vád és a magyar munkásmozgalom frazeológiája között. Már a szociáldemokrata mozgalom is óvakodik a nemzeti jelzők, jelszavak használatától, s a kommunista párt megalakulása után sincs ez másként. Nemzeti történelmünk olyan kiemelkedő szakaszában sem, amikor a Magyar Tanácsköztársasággal másodszor tudjuk beküzdeni nemzetünket a nemzetközi haladás élvonalába. Sajátos skizoid állapot ez! Lenin arra tanít, hogy a fejletlenfeudális kelet-európai országokban a munkásmozgalomnak, a szocializmusnak kell felvállalnia a polgári átalakulást, a demokratikus nemzeti követeléseket, a szocializmussal egyidőben megvalósítania a demokratikus házat is.

A magyar munkásmozgalom - tekintsünk itt most el stratégiai tévutaktól - lényegében ezt teszi. De miközben objektíve a legnemzetibbet képviseli, vonakodik ezt a felszínen is megjelteni, sőt a nemzeti jelleg, jelképek, jelszavak helyett - hosszú ideig inkább valamifajta tuldimenzionált internacionalizmus adja a magyar mozgalom karakterét.

Milyen tényezők hatására alakul így a munkásmozgalomnak a nemzetihez - nemzetközihez - való viszonya? Mindenekelőtt ebbe az irányba hat a burzsoá nacionalizmustól való elhatárolódás kényszere, s ne felejtsük: a magyar munkásosztálynak születésétől kezdődően egy roppant virulens, agresszív és gyakran hatásos nacionalizmussal kellett megküzdenie! Ebbe az irányba hat az ország soknemzetiségű volta is. Már az MSZDP 1903-as programjának is ellentmondásos az álláspontja a nemzeti kérdéskörben. Forradalomelméleti fel fogásából következően úgy látja: ha a nemzetiségek különválasztási jogáért küzd, ezzel gyengíti a magyar tőkés fejlődés kibontakoztatását, következésképpen egy szocializmusba való átmenet esélyeit is. Ráadásul ilyen követeléssel egy platformra kerülhetne a nemzetiségi burzsoáziákkal. Mi marad más, mint egy tisztességgel képviselt, hangsúlyozottabb internacionalizmus!

Az első világháború befejeződésével kibontakozó nemzetközi forradalmi fellendülés ismét új helyzetet teremt. A forradalmi helyzet szülte azonos, vagy közel azonos feladatok, valamint a forradalmi helyzet szülte kommunista moz-

galom tapasztalatlansága együttesen hatott abba az irányba, hogy az egyes pártok nemzeti feladataikat nemzetközileg kidolgozott egységes stratégia alapján valósították meg, illetve terveztek megvalósítani. Mindezek együttesen eredményezték a nemzeti jelleg háttérbe szorulását, sőt a mozgalomban élő illúziók alapján egyesek a nemzeti tényező túlhaladottságának megfogalmazásáig is eljutnak.

Ismét az előbbi képlet. A Magyarországi Tanácsköztársaság az egyetlen reális alternatíva az antant-diktátummal szembenállva a nemzeti lét megmentésére! A proletárdiktatúrával hazánk ismét az európai haladás élvonalába lendül - de ez nem jelenik meg a KMP, illetve az egyesült párt dokumentumaiban. A politika és a propaganda mellőzi a nemzeti jelképeket, utalásokat, a nemzeti folytonosságot.

Még jobban bonyolódik a magyar kommunista mozgalomban a nemzeti- nemzetközi viszony a Tanácsköztársaság leverése után. Bár Horthy rendszere nem népi, nem nemzeti talajból fakad, idegen hatalmak ültetik az ország nyakára, az országot elöntő fasiszta ideológia mégis éppen a nemzeti érzéseket - tegyük hozzá, a nemzeti sérelmeket - manipulálva, azokkal visszaélve próbálja megteremteni a maga tömegbázisát. Nem szabad elfelejtenünk, hogy az ellenforradalmi rendszer nemzeti identitását manipuláló mindkét fő ideológiai vonulatnak, a bethleni neokonzervatív, illetve a Gömbös-féle nemzeti radikális ideológiáknak alaptézise: nemzeti az, ami nem kommunista és nem zsidó. A proletárdiktatúra: a zsidó bolsevizmus rémtettei minden ellen, ami szent és magyar! És ugyancsak alaptézis: Tiranon és az 1918/1919-es forradalmak közötti összefüggés. Az uri középosztály tömegeinek magatartását az a tudatosan alakított közmeggyőződés vezérelte, miszerint az osztályharc, a nemzeti erők egységének megbontása vezetett a történelmi Magyarország összeomlásához.

A Kommunista Magyarországi Pártja szükségszerűen száll szembe az eluralkodó sovén nacionalizmussal, a gyűlölködéssel, de a "rendezni végre közös dolgainkat" higgadt tanácsa nem tudja legyőzni a "Nem! Nem! Soha!" harsogását.

Megint egy tótágas. A békeszerződés és következményeinek megítélésében a közgondolkodásban helyet cserél a nemzeti és az osztályszempont. Trianon igazságtalan voltában senki nem kételkedik, de annak okaként nem e békeszerződés imperialista jellege, hanem elsősorban vagy kizárólag a nemzeti sérelmek hozakodnak elő. Holott a helyzet éppen fordított. A jelentős nagyságu magyar etnikum határainkon kívül kerülése éppen következménye a győztes hatalmak általános imperialista és speciális kelet-közép-európai érdekeinek.

A Kommunista Internacionálé VII. kongresszusa nagy horderejű stratégiai váltás a nemzetközi mozgalomban és ezzel együtt annak a felismerése is, hogy a fasiszmus elleni harc

egyre bonyolultabb viszonyai, körülményei, feladatai nem nélkülözhetik a pártok nagyobb önállóságát, a stratégia kidolgozásában a nemzeti sajátosságok érvényesítését.

Mindez - némi bizonytalanság után - hamarosan a magyar párt stratégiájában és taktikájában is megjelenik. Olyan időszak következik a mi kommunista mozgalmunk történetében, amikor egy konzekvens, állandóan épülő stratégiában és rugalmas taktikában harmónikusan simul egy folyamba a munkásosztály osztályérdeke a nemzeti érdekekkel és a mozgalom nemzetközi harcával, érdekeivel. Mindez nem csupán a stratégiában megjelenő célokkal bizonyítható. A KMP hangsúlyozza is politikája nemzeti jellegét! Több tényező együttes következménye ez. Fel kellett ismertetni a tömegekkel, hogy a Horthy-fasizmus nemzeti színű zászlót lengetve árusítja ki az országot, hogy a nagy propagandahadjáráttal kísért vértelen országgyarapítás valójában nemzetvesztés. Fel kellett ismertetni a tömegekkel, hogy az igazi nemzeti érdek az ország függetlenségének védelme, majd visszaállítása a KMP által szorgalmazott, épített antisziszta nemzeti összefogással valósítható meg. Ugyanakkor az objektív nemzetközi viszonyok megjelenítéseként is egyre szélesebb körben tudatosul: e harcban nem vagyunk egyedül, a nemzeti függetlenség, a demokratikus átalakulás, a nemzeti felemelkedés nem valósítható meg a Szovjetunióval, a szomszéd népekkel való együttműködés nélkül.

A szocializmus építésének első évei, az úgynevezett ötvenes évek ismét egy új, sajátos szakaszt jelentettek a szocialista nemzettudat kialakulásában, fejlődésében. Folytatódott a népi demokratikus átalakulás országépítő lendülete. A "fényes szellők" időszaka ez, hatalmas energiákkal, világforgató ambíciókkal és - illúziókkal. Meg a bezártság, a szektás elzárkózás politikájának időszaka ez, a maga hibáival, törvénysértéseivel, traumáival. Csoda-e, hogy a nemzeti tudatban is érződik ez a meghasonlottság, kettősség?

Egyik oldalról a korábbi tendenciák folytatásaként, de főleg takritkai megfontolásból, és a fordulat éve utáni gazdasági autarkiára törekvést igazolandó: kiemelték, már-már abszolutizálták a szabadságharcos - függetlenségi tradíciókat, s szinte teljességgel háttérbe szorították a másik jellegzetes hagyománytípust, az emberiség felé nyitottat, a forradalmi, osztályharcosat. Bocskai - Bethlen - Rákóczi-féle függetlenségi küzdelmekről szinte töretlen vonalban vitt az út az 1848/49-es és 1919-es forradalmakon át a szocializmust építő jelenig. Egy félresiklató folyamatosság révén a nemzeti történelem a maga önkritikája alól felmentődött. Már-már egészében eszményi lett a mult.

Más oldalról viszont ugyanebben az időben a szektássádogmatikussá torzuló politika már-már diszkreditálta a nemzetit. Gyanus maradványnak, a mult csökevényének, az ellenzéki-

ség köntösének tartották - a szocialista közösség ellenlábának minősítették a nemzeti közösséget. Ez a politika ad acta tette. Az ember tragédiáját, gyakorlatilag indexre a Himnuszra, a nemzeti ünnepeink sem közösségi élmény már, hanem "belépőjegyes" exkluzív rendezvények, protokoll-események sora.

A szocializmus építésének gyakorlatában is torzult a nemzeti-nemzetközi dialektikája. A szektás-dogmatikus politika negligálta a nemzeti vonásokat, sajátosságokat és valamifajta szektás internacionalizmus-igénnyel a szocializmus minősítőjévé a Szovjetunió tapasztalatainak kritikátlan, adaptáció nélküli átvételét tette.

Ismét egy skizoid állapot, melynek eredményeként lassan a tudatban kettéválik, sőt szembekerül egymással a szocializmus és a nemzet. Az egyrészről felkorbácsolt, aktualizált, sematikus nemzettudat, másrésztől ugyanannak elfojtása, gyanussá tétele! Ez tette lehetővé a revizionizmus számára, hogy nyíltan is szembeállítsa a szocializmust a nemzetivel, és tálcán kínálta az osztályellenségnek, hogy az 1956-os ellenforradalom során nemzeti jelszavakkal leplezze valóságos szándékát, nemzeti köntösben támadjon a néphatalomra.

Az ellenforradalom leverése után a politikai konszolidáció témánk szerint legfontosabb kérdése, hogy az MSZMP elméletileg, és érzékelhetően a napi politikai gyakorlatban is küszöbölje ki a nemzeti kérdéskör szektás és revizionista kezelésének torzulásait, adjon marxista-leninista választ a nemzeti-, nemzetközi dialektikájának elméleti és gyakorlati problémáira. Az Ideiglenes Központi Bizottság 1956. decemberi határozatából: "A Magyar Szocialista Munkáspárt a marxizmus-leninizmust alkotó módon alkalmazva, a szocializmust a magyar sajátosságoknak és a jelen történelmi körülményeknek megfelelően kívánja megvalósítani. Nem fogja más, a szocializmust építő országok gyakorlatát gépiesen másolni, hanem történelmi tapasztalataikat és eredményeiket figyelembe véve, a hazai adottságok alapján, a szocializmusépítésének sajátos, magyar útján akar haladni." Érdemes figyelni erre a két mondatra: benne van minden, ami az MSZMP több mint negyedszázados politikai gyakorlatának azóta is jellemzője. Az elkötelezettség a nemzetközi mozgalom, a testvérországok felhalmozott tapasztalatai mellett, tehát ezek tanulmányozásának, figyelembevételének a kötelezettsége - ugyanakkor elhatárolódás mindenfajta sematizmustól: a gépies másolástól, a tapasztalatok adaptáció nélküli alkalmazásától. Az MSZMP a marxizmus-leninizmus elméletének, a szocializmus általános törvényszerűségeinek, a testvérpártok tapasztalatainak alkotó alkalmazása mellett kötelezi el magát. És benne van e két mondatban a nemzeti karakter igénye és ígérete is. Végző soron ez a felismerés, hogy a szocializmus építése során, a nemzeti- nemzetközi dialektikája bármilyen irányba torzul, ha a nemzeti sajátosságokat

nem veszik figyelembe, vagy tulhangsulyozzák - végeredményben a szocializmus és a nemzet fogalma konfrontálódik. Mint ahogy fordítva is igaz: a nemzeti sajátosságokkal, megoldási módok sokszínűségével nemcsak egy nép történelme, hanem a szocializmus egésze gazdagodik.

Feltehetnők a kérdést: A nemzettudatunk számos jellemzője mellett miért fontos a munkásmozgalom és a nemzeti kérdéskör kapcsolatát külön is számbavenni? Mindenek előtt azért, mert tartósan számolnunk kell azzal, hogy ellenfeleink és ellenségeink éppen a nemzeti tudat e kérdésben meglévő labilitásait, gyengeségeit kihasználva támadnak, vonják kétségbe a munkásmozgalom nemzeti jellegét, végső soron a szocializmus legitimitását. És, mert tartósan nem vállalható e kérdéskörben propagandánk defenzív jellege! Pedig hát ebben - ti. a nemzeti kérdéskör propagandájában bátortalan, szégyenlős jellegében is megvannak a "gyökereink", a már-már "hagyományokká" szilárduló - merevedő történelmi előzményeink.

Jeleztem már, hogy a magyar munkáosztály nemzettudata, a szocialista hazafiság egy különösen intenzív burzsoá nemzettudattal konfrontálva alakult, fejlődött. A magyar uralkodó osztályok nacionalizmusa ráadásul mindig hordott magában, vagy legalább frazeológiájában egy csöpp valóság-magot, - legyen az 1848-ra hivatkozás, vagy Trianon nemzeti sérelmeinek felemlégetése - amelyekre építve hatásosan nemzeti érdekké lehetett manipulálni a különösen konzervatív uralkodó osztályok nemzetellenes osztályérdekeit. Próbáltam bizonyítani, hogy a velük szemben fellépő mozgalmakat, a kommunista mozgalmat is mindez óvatossá tette a nemzeti jelszavak, jelképek használatában. Aztán jöttek az ötvenes évek, amikor ezt a nagyon is indokolt óvatosságot torzra tülözta a nemzeti-nemzetközi dialektikájának dogmatikus értelmezése. Noha az 1956 utáni politika a nemzeti-nemzetközi kérdésben egyértelmű állásfoglalásai - és a politika tényei! - azt nem indokolták, az imént csak vázolt fejlődési vonal okkal-joggal alakított ki beidegződéseket, talán itt-ott a nacionalizmus bélyegétől való félelmeket is pedagógusokban, propagandistákban, a szocialista nemzeti érzések művelőiben.

Tapasztalatom, hogy közöttük ma is van nem kis számban olyan elvtársunk, aki a nemzeti jelleg felemlégetését gyanúsan fogadja, nacionalizmust, ellenséges szándékot sejt a nemzeti identitás szilárdításának szándékában. Ez is oka lehetett annak, hogy a szocialista hazafiságra nevelésben mindmáig megmaradtunk a jelszavaknál /egy olyan ifjúsággal foglalkozva, amely alig türi a jelszavakat!/, s főleg, hogy a szegényes tartalom jórészt érzelemnélküliséggel, illetve az érzelmekre hatás többnyire silány eszközeivel párosult. Féltő, hogy pedagógusaink, ifjúsági vezetőink - és a szülők - többsége már ennek az érzelemszegény hazafias nevelésnek a "terméke", illetve áldozata.

Mi lehet mindezekből a következtetés? Az, hogy nemzeti identitásunknak, benne a szocializmus multjának és jelenének, mozgalmunk nemzeti jellegének bátrabb - kimondom: szektás színezetű beidegződésektől mentesebb kezelésére van szükség. Nem mondhatunk, nem mondunk le arról a hatalmas huzóerőről, erkölcsi tartalékról, amit a szocialista hazához kötődő pozitív értelmi - érzelmi - akarati viszony jelent. A szocializmusért küzdők generációi a nemzeti felemelkedés élharcosai is voltak, mint ahogy a felszabadulás óta eltelt 40 évünk valóságos nemzeti felemelkedés fejezeteként vonulhatott be ezeréves történelmünkbe. A szocialista világrendszer részeként történelmünk során immár harmadszor kerültünk az általános emberi haladás élvonalába. Tőlünk függ, hogy itt bent, és kint a világban is ez a "helyezés" milyen tartalommal telítődik.

FARKASDI SÁNDOR

AZ ÉLETKÖRÜLMÉNYEK ALAKULÁSA KOMÁROM MEGYÉBEN 1945 UTÁN

Az 1945 után eltelt 40 esztendő történelmi léptékekkel mérve nem túl nagy idő. A szocialista társadalom erejét bizonyítja azonban, hogy e negyven esztendő alatt Komárom megye lakosságának életkörülményei teljesen átalakultak. A háború pusztítása után kialakult körülményekhez viszonyítva még a kis mértékű fejlődés is jelentős változásként hatott, azonban a jó fél emberöltő időtartamának hatása Komárom megye lakosságának életére óriási értékű.

Rendkívülien nagyok a változások, ha ma az ut elejére pillantunk vissza. A tatabányai előljáróság a kezdetről írta 1946 márciusában: "Közellátás terén Tatabánya lakossága igen mostoha körülmények között színlődött. A harcok hullámozása következtében az élelemtárákat teljesen kifosztották. Hónapokig nem volt számottevő élelmiszer-kiosztás. Az emberek megszűni vidékekre gyalogoltak, hogy amugy is hiányos ruházatuk és szükségleti cikkek feláldozása árán élelmiszerhez jussanak. A közellátásba vett személyek száma 1945. december 31-én 11355 dolgozó, 22700 családtaggal."

A szocialista társadalmi rendszer hatása a számok nyelvén teljes egészében nem is fejezhető ki. Az életek, évek, napjaink számtalan eleme mutatja az átalakulást, de jelzik a további tennivalókat is életkörülményeink javítása érdekében.

I. Komárom megye népessége, a foglalkoztatás és a képzettség helyzete.

Az 1950-ben /a régi Komárom megyéből és Esztergom vármegyéből/ kialakult mai méretű megye lakosainak száma 1985. év kezdetére közel másfélszeresére növekedett.

Jelentős mértékben emelkedett megyénk lakosságának átlagéletkora. A 60 éven felüli lakosok részaránya 1949-ben 10,1 % volt, ma már meghaladja a 15 %-ot, bár ez az országos 17,9 %nál alacsonyabb. Figyelemre méltó, hogy a 60 éven felüli nők

létszáma majdnem másfélszerese a 60 éven felüli férfiak létszámának.

Az ország második legsűrűbben lakott megyéjében /1984-ben Komárom megyében 143 fő/km², Pest megyében 154/fő/km²/ gyors ütemben növekszik a városi lakosság részaránya. A megyeszékhely /Tatabánya 1947. október 10-i várossá nyilvánítása után/ lakosainak száma közel duplájára emelkedett. Az ifjú városok /Oroszlány, Dorog/ lakosainak létszáma gyorsan gyarapodik. Komárom város közigazgatási területének bővülésével a lakossági lélekszám több mint kétszeresére emelkedett 1949 óta. Hasonlóan alakult Tata lakosainak a száma, az 1949. január 1-i 13.500 főről 25.200 főre emelkedett.

A községek lakosainak létszáma egyenként is sokszínű változást mutat a felszabadulás óta eltelt 40 évben. A népesség lassu fogyása, csökkenése szinte minden községben előfordult. A gyors urbanizáció és lakossági létszámnövekedés több szép példája /Bábolna, Környe/ is megmutatkozott községeinkben. 1980-ban már összességében több ember élt a városokban, mint a falvakban. A városlakók mai létszámának aránya /57-58 %/ Komárom megyében az országosan kialakult szinten van, pedig az országos arány létrejöttében Budapest lakossági lélekszáma majdnem 20 %-kal szerepel. Az 1949. évi adatok szerint a városlakók aránya Komárom megyében csak 39 % volt.

A megye gazdasági egységeiben foglalkoztatottak száma a 40 év során 1,6-szeresére emelkedett. Az utóbbi tíz évben pedig már az aktív keresők létszámának csökkenését észlelhetjük. Ma a megyében munkaerő-forrásnál figyelembe vehető népességnek 80 %-a vállal munkát. Míg 1949-ben 100 aktív keresőre 147 eltartott jutott, addig 1983-ban 100 keresőre 124 eltartott számolható. Óriási előrelépés történt a női lakosság foglalkoztatásában.

1949-ben a munkavállalók 23 %-a volt nő, ma már majdnem minden második foglalkoztatott közülük kerül ki /44,8 %/. A gyors ütemű ipari-foglalkoztatotti létszám növekedésének eredményeként Komárom megyében alakult ki az összlakossági számra vetített legmagasabb arányú ipari foglalkoztatott létszám. A szocialista iparban foglalkoztatottak száma /1000 vetítve 1983-ban/:

Komárom megyében	189 fő
Budapesten	169 fő
Borsod-Abaúj-Zemplén	173 fő
Magyaországon	139 fő

Az ipari foglalkoztatottak száma az összlakossághoz viszonyítva közelíti a 20 %-ot, az országban ez az arány csak 14,4 %. Az ország összes bányásza közül ma is majdnem minden ötödik a megyénkben él, dolgozik. A szénbányákban foglalkoz-

tatottak - az 1970-es évektől csökkenő - létszáma még ma is egyharmadát adja a megye iparában dolgozók létszámának. Az iparban munkát vállalók 1949-es létszámának több mint kétszeresére történő felemelkedése /1970/ után a folyamatos létszámcsökkenés megy végbe. Hasonló tendencia figyelhető meg az építőiparban, bár ott az utóbbi évek során egy-egy évben a dolgozói létszám növekedése is előfordult.

A mezőgazdasági üzemekben a munkavállalói létszámot folyamatosan csökkenteni tudták, csak a legutóbbi években mutatkozott létszámnövekedés. A közlekedés, a kereskedelem egyre növekvő létszám mellett tudta ellátni feladatait. A szellemi és adminisztratív munkát végzők köre folyamatosan /több mint kétszeresére/ bővült az elmúlt 40 év során.

Jelentős átrendeződés valósult meg a dolgozók heti, napi munkaidejében. Ma már a munkavállalók többségének főfoglalkozási munkaideje heti 40 óra vagy annál kevesebb. A hatvanas évek elején a szinte általános 48 órás munkahét 1970-ben az iparban dolgozók 93 %-ánál fokozatosan csökkent 44 órára, 42 órára. A munkavállalók összlétszámának csökkenése és több más tényező eredményeként megjelenő munkaerőhiány, kapacitáshiány ellensúlyozására megalakult vállalati kisservezetek tevékenységének eredményeként a vállalati teljesítmények 1-2 %-kal emelkedtek. Az objektív és szubjektív okok miatt a munkások termelésből kiesett munkanapjainak száma növekvő és magas, a megye iparában 17-18 %, az országos 15-16 %-hoz viszonyítva.

A felszabadulást követő évtizedekben gyors ütemben növekedett a szakmunkások, a közép- és felsőfoku iskolai végzettségűek aránya. Sajnálatos, hogy az utóbbi 15 év során a szakmunkások száma lassabb ütemben emelkedik, /27-28 %-os részarány a foglalkoztatottak összlétszámán belül/ szinte stagnál a betanított munkások, és csak lassan csökken a segédmunkások száma.

Óriási mértékű előrehaladás észlelhető a megye lakosságának képzettségi szintjében. Az 1949-es adat szerint a 18 éven felüli lakosságból minden 30-ik, ma pedig közel minden ötödik személy rendelkezik középfoku iskolai végzettséggel. Az országos átlaghoz viszonyítva azonban a helyzetünk a középiskolai végzettségűek lakosságarányos számát tekintve 1980. évi adatok alapján nem minősíthető kedvezőnek. Az országban a 18 éven felüli lakosságból 23,4 %-nak van középfoku iskolai végzettsége, Komárom megyében ez az arány csak 21,4 %. A majdnem ötszörös előrelépés mellett sem lehetünk elégedettek a felsőfoku iskolai végzettségűek megyebeli létszámarányával sem. A 25 éven felüli lakosságból a felsőfoku iskolai végzettséggel rendelkezők megyénkben /1980-as adat szerint/ csak 5 %-ot képviselnek, szemben az országosan kialakult 6,5 %-kal. A 25 éven felüli lakosságból az országos arány szerint minden 16. ember

rendelkezik felsőfoku iskolai végzettséggel, addig Komárom megyében pedig csak minden 20. személy rendelkezik diplomával.

Képzettségi lemaradásunknak valószínű oka, hogy Komárom megyében napjainkra már csak egy felsőfoku oktatási intézmény működik. Komárom megyében az ország felsőfoku oktatási intézményei nappali tagozatos hallgatóinak csupán 0,6 % /az 1983/1984. oktatási évben 370 fő/ tanul az Esztergomi Tanítóképző Főiskolán.

A megye 100.000 lakosára vetítve 538 egyetemi, főiskolai nappali tagozatos hallgató tanul az ország felsőoktatási intézményeiben. Az országos arány ehhez viszonyítva /589 fő az 1983/1984. oktatási évben/ magasabb. Hasonló beiskolázási és képzési lehetőségekkel nem valószínű, hogy Komárom megye országos átlagnál alacsonyabb felsőfoku iskolai végzettségű lakossági létszáma gyors ütemben kedvező irányban változni fog. Különösen alacsony a létszáma a felsőfoku iskolai végzettségűeknek az összlakosságon belül Tatabánya és Oroszlány városokban.

II. A megye lakosságának jövedelmi viszonyai.

Komárom megye munkavállalóinak átlagkeresete egyre csökkenő mértékkel, de 10-20 %-kal meghaladja az országos átlagot. A megye iparában foglalkoztatott munkások nominális átlagkeresete a 40 év során közel hatszorosára emelkedett. Az 1952. évi adatok szerint a legmagasabb ipari átlagkereset a szénbányászatban volt havi 1.310.- Ft-tal. A szénbányászati fizikai munkát végző dolgozóinak havi átlagbére már 1983-ban megközelítette a 7.000.- Ft-ot. A könnyűiparban dolgozó munkások átlagbére még ennél gyorsabb dinamikával emelkedett a 40 év során. Míg 1952-ben a nehézipar munkásainak átlagbére 1,6-szoros volt a könnyűipar dolgozói havi átlagbérének, napjainkban ez az arány már csak 1,4-szeres a nehéziparban foglalkoztatottak javára. Az élelmiszeriparban dolgozó munkások havi átlagbére főleg az utóbbi 10-15 évben emelkedett jelentős mértékben. Az élelmiszeriparban dolgozó munkások havi átlagbére 1970-ben alig haladta meg a 2.000.- Ft-ot, ma már több mint 4.500.- Ft. A közvetlen termelésirányítók havi átlagbére a munkásokéhoz viszonyítva a szénbányászatban /1,7-szeres, 1983-ban 11.393.- Ft/ a legmagasabb.

A termelési, munkavégzési feltételek a 40 év során a megye iparában jelentős mértékben korszerűsödtek. Különösen óriási előrelépés történt a szénbányászat gépesítésében. Sajnálatos, hogy még ma is a megye nehéziparában a legalacsonyabb /53-56 %/ a gépek, berendezések és az épületek nettó értékének aránya a bruttó értékhez viszonyítva. Az országos helyzet a Komárom megyeinél jobb, mivel az országban a nehézipar összes állóeszközeinek nettó értéke 1983-ban a bruttó érték-

hez viszonyítva 66 %-os értékű, Komárom megyében 63,6 %-os. A gépek, berendezések és felszerelések nettó értéke az ország nehéziparában 58,8 %-os, Komárom megyében pedig csak 55,9 %-os. Ez mutatja, hogy a nehéziparban nem a legkorszerűbb robot és automatizált technikával dolgoznak az emberek, hanem alavult, nem elenyésző hányadban 0-ra leírt gépekkel, berendezésekkel. A kevésbé korszerű gépek, berendezések feleslegesen kötik le a munkaerőt és a foglalkoztatásban konzerválják a nehéz, megerőltető monoton fizikai munkát.

Az átlagos műszakszám változatlanul a szénbányászatban a legmagasabb, és itt jelentkezett az utóbbi évek során a legtöbb túlmunka, munkaszüneti napon végzett termelés /az utóbbi években évente átlagosan több mint 400.000 munkanap/. A kivitelező építőiparban dolgozók átlagbére a legutóbbi 40 év során több mint hatszorosára emelkedett. Komárom megye építőiparában teljes munkaidővel foglalkoztatott dolgozók havi átlagkeresete 1970-ben 15 %-kal haladta meg az országos átlagot. Az építőipari fizikai munkát végzők havi átlagbére Komárom megyében 1983-ban 4.907.- Ft volt, ami már csak 120.- Ft-tal több mint az országos átlag. A nem építőipari szervezettek által az építési tevékenységben foglalkoztatottak átlagbére közel 10 %-kal haladja meg az építőipari szövetkezetek, vállalatok dolgozóinak átlagbérét. A megye építőiparában dolgozó fizikai munkások havi átlagkeresete 10-12 %-kal kevesebb /1984-ben/ mint az ipar munkásainak átlagkeresete.

A felszabadulás óta a mezőgazdaságban dolgozók bér- és jövedelem viszonyai változtak meg a legnagyobb mértékben. A földosztással a megyében több mint 10.000 család jutott földhöz, és a foglalkoztatottak 36 %-a dolgozott a mezőgazdaságban. Az állami földterületeken működő állami gazdaságok és mezőgazdasági kombinátok dolgozóinak havi átlagbére több mint hatszorosára emelkedett 1949 óta. A mezőgazdasági termelőszövetkezetek a teljes kollektivizálástól számítva jelentős mértékben tudták növelni tagjaik jövedelmét. Az aktív tsz-tagok átlagos havi jövedelme már 1975-től - egy-két év kivételével - meghaladja az állami gazdaságok dolgozóinak átlagkeresetét. A megye állami gazdaságaiban, mezőgazdasági kombinátjaiban a dolgozók havi átlagkeresete 12 %-kal, a tsz-ekben 10 %-kal magasabb, mint az országban átlagosan.

A közlekedés, posta és távközlés területén foglalkoztatottak száma a felszabadulás óta megyénkben is folyamatosan növekszik. Az 1949-es összefoglalkoztatotti létszámból csupán csak 3300 fő dolgozott a szállítás területén, ma ennek közel háromszorosa dolgozik a megye közelekedési, posta és távközlési egységeiben. A közlekedésben, hírközlésben dolgozók átlagbére az utóbbi tizenöt évben több mint kétszeresére emelkedett. A közúti szállításban dolgozók átlagbére gyorsabban növekedett mint a vasúton dolgozóké s így már 1980-ban a köz-

uti közlekedésben dolgozók átlagbére - 4257.- Ft - túllépte a vasuton fizikai munkát végzők 3786.- Ft-os átlagbérét. Az 1983. évi átlagbérek azonos szinten alakultak a közlekedésben dolgozók körében, a vasuton és közúton. A közlekedés, posta és távközlés területén dolgozó Komárom megyeiek átlagbére több mint 5 %-kal alacsonyabb, mint az országos átlag. Posta, hírközlés területén a különbség a 10 %-ot is meghaladja a Komárom megyei dolgozók hátrányára.

A megye kereskedelmében foglalkoztatottak száma több mint háromszorosára növekedett a felszabadulás óta. A kereskedelmi, vendéglátóipari dolgozók nominális átlagbére az utóbbi 10 évben több mint másfélszeresére emelkedett. A Komárom megyei kereskedelmi dolgozók közül a fizikai munkát végzők 1983. évi havi átlagbére /3352.- Ft/ közel 10 %-kal alacsonyabb az országos átlagnál, a 3615.- Ft-nál. Az 1982. évi adatok szerint a megyék közötti sorban a Komárom megyei kereskedelmi dolgozók bére volt a 19. helyen.

A férfi és a női dolgozók keresetszint különbsége lényeges mértékben csökkent a 40 év során. Ma az azonos szakképzettségű, teljesítményű, felkészültségű női dolgozók átlagkeresete 15-20 %-kal alacsonyabb a férfi munkavállalók havi kereseténél. /A szakmák különbözősége, a végzett munkák nehézsége meghatározó módon játszik közre a bérkülönbségek kialakulásában, tartósságában./ A bejáró dolgozók száma az 1960-as évek második felétől növekvő tendenciájú. Kedvezőtlen, hogy a megyéből dolgozni eljárók száma nem csökken.

III. A lakossági jövedelmek felhasználása, a fogyasztás alakulása.

A lakossági fogyasztás alapvető feltételrendszerének kialakításától a fogyasztás minőségi elemeinek előtérbe kerüléséig számtalan kimagasló eredménnyel fémjelzett utat járt be 40 év alatt Komárom megye lakossága. A fejlődés leméréséhez elég csak egy-egy mozzanatra visszapillantani a háboru utáni évek fogyasztási körülményeiben és velük szembe állítani a mai élelmiszer, ruházatkódási és tartós fogyasztási cikk ellátottságunkat.

A Lábatlan községi előljáróság 1946. március 27-i jelentése szerinti helyzet a következő volt. "Ugy a cementgyár, mint a mészégető alkalmazottai élelmezését a gyárban alakított üzemi bizottságok fáradtságot nem ismerő munkával biztosítják. Beutazva az ország minden részét és cementért, mászért cserélve élelmet, osztják ki az alkalmazottak között. Nagy általánosságban az üzemek alkalmazottjai így élelemmel el vannak látva. A kisebb réteg és így a közalkalmazottak is hatósági ellátásra szorulva kénytelenek családjuk megélhetését biztosítani. A község lakosainak 70 %-a gyári alkalmazott,

míg 30 %-a földműves és iparos. A föld az elmúlt évben rossz-
szul fizetett, és ennek következtében magának a gazdának is
alig van élelme, de nem csügged senki, dolgozik építi a biz-
tos alapját a demokráciának."

A megyében kezdetben - a felszabaduláskor - nem jelen-
tős mértékű saját termelésből fedezett fogyasztás helyébe az
évek során a sokoldalú, társadalmi közös termelésből biztosít-
ott lakossági fogyasztás lépett. A dinamikus fejlődést mu-
tatják a fogyasztás természetes mutatói és az értékek adatok egy-
aránt. Ma pl. a megye lakossága csak baromfihúst annyit fo-
gyaszthat el egy év alatt, mint amennyi a háború utáni egy-
egy évben a teljes huszfogyasztása volt, és ma még mellette
évente elfogyasztjuk ennek közel háromszoros mennyiségét tő-
kehusban és huskészítményben.

A munkás családok átlagos hus- és huskészítmény fogyasz-
tása egy főre számítva a legutóbbi 20 év során több mint más-
félszeresére emelkedett. A paraszti családokban az átlagos
husfogyasztás a növekedés üteme /1965-től számítva/ kissé ala-
csonyabb /130-140 %/. Míg 1965-ben a paraszti családokban egy
főre számítva átlagosan 2,2 kg-al több húst és huskészítményt
fogyasztottak el évente, mint a munkás családokban, ma ez az
arány a munkáscsaládoknál a kedvezőbb. Az egy főre jutó átlá-
gos évi huszfogyasztás 1983-ban a munkáscsaládoknál 71 kg/fő
szinten alakul, a paraszti családokban 68 kg/fő. Az egy főre
jutó legmagasabb átlagos évi huszfogyasztás mennyisége a ket-
tős jövedelmű családoknál alakult ki. Kedvező, hogy az álla-
ti eredetű zsirok, zsiradékok megyei szinten elfogyasztott
össz mennyisége az utóbbi 30 évben alig változott. Az egy főre
jutó zsír és zsiradék fogyasztás a munkás családokban 1965
óta több mint 40 %-kal csökkent, a paraszti családokban a csök-
kenés kevés, csak 10 % körüli.

A felszabadulás utáni években a kenyérellátás biztosítá-
sa komoly gondokkal járt. A lábatlani feljegyzések 1946 már-
ciusában így rögzítik a helyzetet "A pénzromlás következtében
csereforgalom alakul ki. A község ellátatlanai december hónap-
ban kapják az első hatósági lisztkiutalást, és ezzel némileg
biztosítottat az ellátatlanok kenyérszükséglete. A háború kö-
vetkezményeivel járó nehézségeket mindenki megérzi." Ma me-
gyénkben az átlagos egy főre jutó kenyér- és kenyérféleség fo-
gyasztás mértékét tulzottnak minősíthetjük. Az országban kia-
lakult magas átlagszintnél - 1983-ban az éves egy főre jutó
átlagos cereália fogyasztás 111 kg - a Komárom megyei átlagos
fogyasztás még mindig több. A legtöbb szénhidrátot tartalmazó
élelmiszert a nyugdíjas háztartásokban fogyasztják /1 fő átlá-
gosan 1983-ban 143 kg-ot, ami napi értékben 0,4 kg liszt, ke-
nyér, péksütemény fogyasztást jelent/.

Ma a megye bolti kereskedelmi hálózatában évente közel nyolcszor annyi vaját értékesítenek mint 30 évvel ezelőtt. Az egy főre jutó átlagos évi vajfogyasztás a megye paraszti családjaiban az utóbbi 20 év során háromszorosára emelkedett. Az egy főre jutó átlagos évi vajfogyasztás országos /1983-ban 2,3 kg/ szintjét csak a kettős jövedelmű családokban mért értékek haladják meg, a többi társadalmi csoporthoz tartozó családok fogyasztási szintje nem éri el ezt. Mérsékeltebb ütemű, de folyamatos fejlődés észlelhető a megyében az egy főre jutó átlagos zöldség, gyümölcs, főzelékféle fogyasztásban.

Az élvezeti cikkek fogyasztása /átlag szinten számolva is/ rendkívül nagy mértékben megnövekedett. A megyében 1983-ban bolti értékesítéssel feketekávéból 867 tonnát, tehát többet fogyasztott a lakosság mint 1953-ban /841 tonnát/ hentesáruból. Az egy főre jutó átlagos szeszesital fogyasztás nagy ütemben növekedett, csak a bolti értékesítésben eladott sör egy főre számított éves mennyisége ma a megyében meghaladja a 100 litert, a 20 évvel korábbi hasonló tartalmu adat nem érte el a 60 liter/fő szintet. Számokban nehezen érzékeltethető változás történt az utóbbi 30-35 évben a lakosság tartós fogyasztási cikkekkel való ellátottságában. Komárom megye lakosságának tulajdonát képezte 1951-ben 101 db személygépkocsi, 1952-ben 27345 db rádió és 1958-ban 345 televízió. Ma a több mint 40.000 db személygépkocsi, több mint 90.000 db televízió lakossági létszámhoz viszonyított aránya a megyék közötti rangsorban az 5-6. helyet biztosítja.

Komárom megyében a munkásosztályhoz tartozó háztartásokban egy főre jutó összes személyes célú fogyasztói kiadás 1982-ben közel 8 %-kal meghaladta az országos átlagszintet. /Az összes személyes célú fogyasztói kiadás Komárom megyében 36.796.- Ft, az országos átlag pedig csak 34.128.- Ft 1982-ben/. Komárom megyében a munkássághoz tartozók éves szintű fogyasztói kiadása elsősorban a jobb kereseti viszonyok, az egyes területeken tapasztalt magasabb árak, és az eltérő fogyasztói megnyilvánulások /több vásárolt fogyasztás, stb./ miatt magasabbak, mint az országban átlagosan tapasztalt. Az egyes fogyasztási cikkcsoportok részesedése is eltér az országos átlagtól. Élelmiszerre évente a megyében egy-egy fő a munkásosztályhoz tartozó családokban 350-400.- Ft-tal többet fordít, mint az országban átlagosan a hasonló helyzetűek.

A lakásfenntartás, építés és ingatlanvásárlási kiadások Komárom megyében - a magasabb arányu állami lakásállomány miatt - 720-750.- Ft-tal alacsonyabbak egy főre vetítve az országos átlagnál. Pozitív, hogy az előbb említett kedvezőbb jövedelmi helyzet mellett a megyében a munkáscsaládok az országosan alacsonynak minősülő testápolási és egészségügyi kiadá-

sok szintjét 1983-ban elérték. /Országosan 1 fő éves ilyen jellegű kiadása 1982-ben 785.- Ft, Komárom megyében az 1982-es 689.- Ft-ról 1983-ban 855.- Ft-ra emelkedett./

A ruházkodási jellegű fogyasztói kiadások Komárom megyében öröndetesen lényeges mértékű emelkedést mutatnak. Különösen fontos tényező ez, mivel a ruházkodási vásárlásokat a munkáscsaládok az országban alig növelték. A közlekedésre, művelődésre, üdülésre, oktatásra, szórakozásra fordított kiadások 1977-1983. között megduplázódtak.

A kistermelői, kertészkedési kedv megnövekedését mutatja, hogy 1983-ban a munkáscsaládokban a termelési ráfordítások 1 év alatt 46 %-kal emelkedtek, messze meghaladva más fogyasztási kiadás növekedési ütemét.

Komárom megyében a munkásosztályhoz tartozó háztartások tartós fogyasztási cikkekkel való ellátottsága magasabb szintű mint az országos átlag. Személygépkocsiból 1982-ben 100 munkáscsaládra Komárom megyében több mint 25 %-kal magasabb /42 db/ az ellátottság, mint országosan /33 db/. Hűtő-, mosó-, és porszívógépből szinte 100 %-osnak minősül a családonkénti ellátottság. /1983-ban 100 munkásháztartásra Komárom megyében 101 hűtőgép, 103 mosógép, és 95 porszívógép jut. Egyes kevésbé "divatos" tartós fogyasztási cikkek állományában csökkenés indult el /motorkerékpár, hagyományos mosógép, centrifuga/. A legkorszerűbbnek minősülő tartós fogyasztási cikkek ellátottsági színvonala szinte robbanásszerűen növekszik. A munkáscsaládok automata mosógép állománya 1983-ban az 1982. éviének majdnem háromszorosára emelkedett. Hasonló tendenciák tapasztalhatók színes televízió-, képmagnó- ellátottságban.

A szövetkezeti parasztsághoz tartozó családokban az egy személyre jutó összes személyes célú kiadás majdnem 8 %-kal haladja meg az országos átlagszintet. /1982. évi adatok szerint az egy főre jutó összes személyes célú kiadás az országban átlagosan 33.000.- Ft, megyénkben az átlag 35.510.- Ft a szövetkezeti paraszti családoknál./ Érdekes, hogy a megye szövetkezeti-paraszt családjaiban a munkásokéval ellentétben az országos átlagnál 650-700.- Ft-tal kevesebbet fordítanak élelmiszerekre. Nem kedvező, hogy a megye szövetkezeti-paraszti háztartásaiban a ruházkodási kiadások szintje alatta marad az amúgy is alacsony országos átlagnak. Háztartásra és lakásfelszerelésre a megyében többet költenek a szövetkezeti paraszti háztartások, mint az országosan kialakult átlagszint.

A szellemi munkát végző családok háztartásaiban az egészségügyi és testápolási kiadások, a lakásfenntartás-, építés, ingatlanvásárlási kiadások megyei átlaga elmarad az országban kialakult átlagos kiadási összegektől. Közlekedésre, hírközlésre, továbbá művelődésre, oktatásra, üdülésre viszont Komárom megyében fordítanak többet az országos átlagnál.

A nyugdíjas családokban az élelmiszerre fordított kiadások egy főre számítva magasabbak mint az ország nyugdíjas háztartásaiban általában. A lakásfenntartás-, építés, ingatlanvásárlás átlagos kiadási szintje pedig Komárom megyében alacsonyabb mint országosan. Az ún. kettős jövedelmű családokban magasabb az élvezeti cikkekre fordított kiadás szintje mint országosan a hasonló társadalmi csoportuaké. Feketekávéra a szellemi munkát végzők és a nyugdíjasok háztartásaiban átlagosan egy főre vetítve évente 800-1000 Ft-ot fordítanak. A szövetkezeti paraszti és a munkás háztartásokban átlagosan évente egy főre számítva lényegesen többet fizetnek ki kávéra mint testápolási cikkekre. Ujságra, folyóíratra a családokban egy-egy személyre számítva átlagosan 200-550.- Ft összeget költenek, a dohányáruk vásárlására fordított személyenkénti átlag ennek kétszerese, 450-1100.- Ft között mozog. A TOTO, LOTTO vásárlás és egyéb szerencsejátékok címén személyenkénti átlagos kiadás 60-220.- Ft között van, a színház, hangverseny és mozilátogatásra együttesen ennek felét, 30-150 Ft-ot fordít egy fő átlagosan. A könyvvásárlásra fordított kiadások 5-15-szerese jut egy főre számítva évente a szeszesitalok fogyasztására. A szellemi munkát végző családokban a könyvek vásárlására évente egy fő 350-500.- Ft-ot fordít, a szeszesital fogyasztás személyenkénti kiadásai 1800-2000.- Ft-ig elmennek. A kettős jövedelműek átlagos könyvvásárlási kiadása egy évben alig haladja meg a 130.- Ft-ot, a szeszesitalra fordított összeg ennek 20-30-szorosát is meghaladja, hasonló a helyzet a szövetkezeti parasztok háztartásaiban is.

A statisztikai megfigyelésbe bevont családok mindegyikében - a szellemi munkát végzők háztartásai kivételével - az élvezeti cikkekre fordított éves fogyasztói kiadások meghaladják a ruházatkódásra fordított pénzösszegeket. Az átlagszámok szerint - hasonlóan az előzőhöz - a háztartásokban személyenként többet fordítanak évente égetett szeszes italokra, mint amennyit lábbelik beszerzésére.

A 100 háztartásra jutó tartós fogyasztási cikkekkel ellátottságban csak néhány területen jelentkezik lényegesebb különbség az egyes osztályok, rétegek között. A szellemi munkát végzők 100 háztartásából átlagosan 57-59 rendelkezik személygépkocsival, a 100 nyugdíjas háztartásban a személygépkocsi állomány ennek csak egyötöde. Színes televízióból a szellemi munkát végzők 100 háztartásában 23 db van, 100 munkás családban 11, 100 szövetkezeti paraszti családban 100 nyugdíjas háztartásban 5 db működik. Hasonló az osztályonkénti helyzet az automata mosógép ellátottságban is.

A megyében egyes köröknél tapasztalhatók a státuszfogyasztás, a presztizs- és pazarló fogyasztás jelei /kerítés kultusz, magas gyógyszerfogyasztás, stb./. Felvilágosító munkával szükséges a lakosságot figyelmeztetni az alacsony hatékonyságu,

káros fogyasztás többszörösen előnytelen oldalára. A szocialista fogyasztási modell elméleti pontosításával párhuzamosan a megyében is indokolt törekedni az egyéni fogyasztás egyre ésszerűbbé tételére.

IV. A lakossági infrastruktúra Komárom megyében.

Komárom megye lakóház, közmű és egyéb szolgáltató létesítmény hálózata óriási fejlődésen ment át. Tatabánya lakossága /40.221 fő/ 1949 évben alig több mint 10.500 lakásban lakott, a 100 lakásra jutó személyek száma megközelítette a 400 főt. Az 1980-as évek során a 100 lakásra jutó lakosok száma a megyében egyre jobban 300 fő alá csökkent. A mennyiségi lakásellátottság jelentős mértékű javulása mellett a lakásminőségi változások hosszú sora történt meg. Az 1949. évi lakásállomány 67,9 %-a az 1 szobás lakásokból tevődött ki, 1984-ben a kétfő szobás, vagy annál nagyobb lakásoké már a 80 %-os arány körül alakult. A gyors ütemű lakásépítés eredményeként Komárom megye elmaradása az országoshoz viszonyítva jelentős mértékben csökkent.

1983-ban a 100 lakásra jutó lakosok száma Komárom megyében már csak 5 fővel magasabb - 287 fő - mint az országos átlag, a 282 fő 100 lakásonként. A megyében 1945 után átlagosan évente több mint 2000 lakás épült. A felszabadulást követő közel három évtizedben az állami és szövetkezeti erőből épített lakások jelentették a nagyobb hányadot az abszolút lakásszaporulatból. A lakások 5,5 %-a rendelkezett fürdőszobával 1949-ben, és Komárom megyében a lakások elektromos energiával történő ellátása csak 1955-re valósult meg. A vezetékes vízellátás 1984-ben már a lakások több mint 70 %-ában működött, a csatornahálózatba bekapcsolt lakások aránya is meghaladja a 40 %-ot.

Kedvezőtlen, hogy még ma sem rendelkezik Komárom megyében egy háztartás sem vezetékes gázzal. Mielőbb szükségzerű, hogy az ország két ellátatlan megyéje, Tolna és Komárom megye lakossága is fokozatosan vezetékes gázhoz jusson. Az egy háztartásra jutó évi átlagos villamosenergia fogyasztás az utóbbi 20 év során megduplázódott. A távfűtésbe és a melegvízszolgáltatásba bekapcsolt lakások száma is gyors ütemben növekszik. Ma már közel minden negyedik háztartásban biztosított a vezetékes melegvíz és távhőszolgáltatás.

Egyre több gondot okoz, hogy a lakások jelentős hányada nem rendelkezik telefonnal és a hálózatfejlesztés is csak lassú ütemben teszi lehetővé a korszerű hírközlés alkalmazását. A lakossági szolgáltatás /javítás, karbantartás, tisztítás, mosás stb./ számtalan területén nagy a fejlődés, azonban feladataink még jelentősek a gyors ütemű tartós fogyasztási cikk állomány bővülés és a sokoldalú igénynövekedés miatt.

A lakosság kereskedelmi, vendéglátóipari hálózattal való ellátottságában szintén óriási ütemű fejlődésnek vagyunk tanui. Különösen értékelhető ha itt is a kezdetre tekintünk vissza. A gyermelyi közjegyzőség 316/1946. számú levelében írták: "A Hangya Szövetkezet mindhárom üzlethelyisége áruiból kifosztva romokban hever. A magánkereskedelem és a kisipari műhelyek a teljes anyaghiány, valamint a beszerzési és közlekedési nehézségek miatt a jobb jövő kialakulását várják. Csúpan az építőipar kezdhette meg munkáját a helyben beszerezhető kő- és faanyag felhasználásával, tetőfedőanyagot azonban nem tudtak beszerezni." A megyében kiépült jelentős méretű kereskedelmi, vendéglátóipari hálózat rugalmasabb nyitvatartási idővel, kulturáltabb kereskedelempolitikával, a körülményekhez jobban igazodó mechanizmusokkal állhatna a lakosság szolgálatában.

V. Az egészségügyi és kulturális ellátás fejlődése.

A megyében dolgozó orvosok száma a 40 év alatt négyszeresére - 1984. év végén 807 főre - növekedett, a kórházi ágyak száma megduplázódott /1984. év végén 2698 ágy/, a szakorvosi órák száma közel háromszorosára emelkedett. A felszabadulás óta - a legutóbbi tíz évben - állampolgári joggá fejlődött egészségügyi ellátás hatása számtalan oldalon érvényesül. A 40 év során kialakult az anya- és gyermekvédelem, az üzem- és iskola-egészségügy rendszere. Mig 1953-ban 46 védőnő tevékenykedett a megyében, addig 1983-ban ennek több mint háromszorosára /153 fő/ látogatta a csecsemőket, a terhesanyákat.

A bölcsődei férőhelyek száma az utóbbi 30 év során bővült nyolcszorosára. A megyében több mint 1000 férőhely áll rendelkezésre a szociális otthonokban az idős rászoruló emberek számára; az öregek napközi otthonában 1275 idős egyén kap ellátást.

A gyógyszerterek számának közel kétszeresére emelkedése is jelentős mértékű fejlődésüket mutatja. Érdemes visszatekinteni a kezdetre. A Tatabánya közszégi előljáróság 191/1946. számú levelében az esztergomi alispánnak a kiindulópontból írta: "Egészségügy terén Tatabánya helyzete a körülményekhez képest kielégítőnek mondható. A harci cselekmények folyamán az ittmaradt kevés létszámú orvosra és az egészségügyi személyzetre igen nehéz feladatok hárultak, de derekasan megállták helyüket. A felszabadulás után az élelmiszerhiány, a szappanhiány és a hosszú ideig tartó bunkerélet következtében a betegszaporulat igen magas számot ért el. A betegnapok száma a férfibe-tegeknél 339.737, a nőknél 22.422 volt." A táppénz, a gyermekgondozási segély, a családi pótlék egyre növekvő összege a sokoldalú szociális gondoskodásról tanuskodik.

Az önálló társadalmi csoporttá változott nyugdíjasok több mint 50 %-ának a nyugdíja nem éri el a 2500,- Ft-ot, ami napjainkban már jelentős mértékű társadalmi gondnak számít. A gyermek születések több éve tartó csökkenése sem mondható kedvező jelenségnek. Egyre jobban növekszik a gyermektelen családok száma. /1980-ban 32,7 % a Komárom megyei arányuk./ A megyében a közel 13800 óvodai férőhelyen az óvodáskorú gyermekek nagy hányadának biztosított az ellátás. Az óvodai és az iskolai oktatás feltételrendszerének minőségi változását mutatja, hogy az utóbbi 30 év során az általános iskolai tanulók létszáma csupán 30 %-kal emelkedett, az általános iskolákban dolgozó pedagógusok száma pedig több mint 2,5-szeresére - 1984. szeptemberre 2657 fő - nőtt. A középiskolai tanulók száma kétszeresére növekedett 30 év alatt, az itt dolgozó pedagógusok létszáma pedig 2,5-szeresére emelkedett. A szakmunkástanulók száma az utóbbi 20 évben alig változott, évi 5500-6500 fős létszám körül mozgott. A szakmunkástanulói létszám stagnálása összefügg a betanított és a segéd munkások viszonylag magas számával.

Az elmúlt 40 év változásai bizonyítják, hogy szocialista társadalomban, a békés építőmunkával nagy fejlődést tudunk létrehozni. Az ma már szinte természetes, hogy életviszonyainkat a még fejlettebb szintekhez is mérjük. Arról azonban sosem feledkezhetünk meg, hogy egy magasabb szintről továbblépni csak úgy lehet, ha ehhez rendszeresen még nagyobb, pontosabb, koncentráltabb erőfeszítéseket teszünk.

FELDOLGOZOTT FORRÁSOK:

- /1/ A felszabadult Komárom megye 25 éve. = KSH Fejér megyei Igazgatósága, Székesfehérvár, 1970.
- /2/ A megye társadalmi-gazdasági helyzete és fejlődésének főbb tendenciái. KSH Komárom megyei Igazgatósága.
- /3/ Haintz Endre: Mozaikok Tatabányáról. = Forrás 1969/2. szám.
- /4/ Komárom megye fontosabb statisztikai adatai, 1952-1955. = Statisztikai Kiadó, Budapest, 1956.
- /5/ Komárom megye fontosabb statisztikai adatai, 1960 = Statisztikai Kiadó, Budapest, 1961.
- /6/ Komárom megye Statisztikai Évkönyve, 1970 = Statisztikai Kiadó, Budapest, 1971.
- /7/ Komárom megye Statisztikai Évkönyve, 1980 = Statisztikai Kiadó, Budapest, 1981.

- /8/ Komárom megye Statisztikai Évkönyve, 1983 = Statisztikai Kiadó, Budapest, 1984.
- /9/ Ortutay András: Adatok a felszabadulásról és az újjáépítésről. = Uj forrás, 1975/1. szám.
- /10/ Ötezer család 1956. évi háztartási feljegyzései. = KSH, Budapest, 1957.
- /11/ Statisztikai Évkönyv, 1983 = Statisztikai Kiadó, Budapest, 1984.
- /12/ Számvetés az MSZMP VII. kongresszusa előtt. = KSH Komárom megyei Igazgatósága, Tatabánya, 1959.

KELEMEN ISTVÁN

MAI NEGYVENÉVESEK ÉS SZÜLEIK ÉLETKÖRÜLMÉNYEI HAZÁNK NÉGY
ÉVTIZEDES FEJLŐDÉSÉNEK TÜKRÉBEN

/Volt esti egyetemi hallgatók körében végzett felmérés
tapasztalatai./

Negyvenévesek. Negyvenen azon magyar állampolgárok közül - számuk jelenleg mintegy 66 ezer fő -, akiknek születési éve és hazánk történelmi sorsfordulója - felszabadulásunk dátuma - ugyanaz: 1945. Sajátos helyzetben lévő ez a korosztály, amelynek tagjai a második világháború utolsó évében - a borzalmak értelmesebb túlélésének reményében - fogantak. A megkérdezettek közös vonása, hogy valamennyien Ajka és vonzáskörzete esti egyetemét végzett hallgatói közül valók.

A felmérés kapcsán nemcsak arra kerestem választ, hogy a felszabadulástól eltelt négy évtized eredményei milyen változást hoztak az idősebb és fiatalabb nemzedék életében, hanem arra is, hogy miként vélekednek minderről ők maguk. Ugy vélem, e két megközelítés jól kiegészíti egymást és pontosabbá teszi ismereteinket a megtett utról.

A szülők helyzetének alakulása

A szülők közül elsősorban az édesapák folytattak kereső-foglalkozást, 29 %-uk mezőgazdasági munkásként, idényjelleggel. Az édesanyák 43 %-a háztartásbeli volt. "Születésemkor a faluban nem volt sem bölcsőde, sem óvoda, így anyámnak otthon kellett maradnia. Csak alkalmi munkát vállalhatott - kapálást, aratást -, amely után később nem kapott nyugdíjat."

Kisebbségi ingatlannal mindössze 23 %-uk, többnyire egyszobás komfort nélküli családi házzal is csak 1/3-ad részük rendelkezett. A családok 53 %-ában három vagy több gyermek felneveléséről kellett gondoskodni. A szülők 48 %-a nem végezte el az általános iskolát. Az idősebb férfiak közül sokan csak katonaként jutottak túl a megyehatáron.

A felszabadulás a szülők életében gyökeres fordulatot eredményezett. A társadalmi tulajdon keretei között elkezdődött szocialista iparosítás, a szolgáltatás fejlesztése folyamatos munkalehetőséget biztosított a férfiak számára, a nők jelentős részét is kivonta a háztartásokból /az édesanyák 19 %-a maradt otthon, illetve a kisegítő gazdaságban/. A családok több mint fele legalább kétszobás összkomfortos családi házat épített, illetve OTP öröklakást vásárolt. Többsége ma már rendelkezik a fontosabb háztartási gépekkel. Az 1960-as évek közepétől egyre többen eljutottak külföldre is: 43 %-uk járt más országban, 38 %-uk legalább kétszer megfordult valamelyik szocialista országban.

A szülők helyzetében bekövetkezett kedvező változásban fontos szerepet tulajdonítanak /24 %/ a szocialista termelési viszonyok létrejöttének, fejlődésének. Például: "Az ipartelepítés és a gépesítés tette lehetővé, hogy kedvezőbb körülmények között éljenek, dolgozzanak". Nagyobb részük /48 %/ azonban a szülők szorgalmát, eredményes munkáját jelölte meg az érvényesülés indokaként: "Helyzetük javulását elsősorban szorgalmuk befolyásolta. A szocializmus gyermekeik számára volt meghatározó /pl. továbbtanulási lehetőséget biztosított/"; "Szüleim mindent a szocializmusnak köszönhetnek, személyes közreműködésükből azonban a közösség többet profitált, mint ők"; "A termelőségvetkezében a kezdeti években a szorgalmas munka ellenére is kevés volt a jövedelem, ezért most a nyugdíj alacsony."

A megtermelt - és a végzett munka szerint elosztott - javakkal való takarékoság kezdettől fogva értékrendjük egyik fontos összetevője volt: "Mi is bérből és fizetésből élünk, de úgy emlékszem, hogy sokkal jobban vigyáztunk mindenre /élelem, ruházat, anyaghulladék, stb./, mint ez napjainkban tapasztalható."

Negyvenévesek - magasabb szinten

A felmérésbe bevontak helyzete minden vonatkozásban előnyösebben alakult mint a szülőké. Valamennyien keresőfoglalkozást folytatnak. Az asszonyok 95 %-a főfoglalkozásu munkaviszonnyal rendelkezik, csak minden huszadik háztartásbeli.

Gyermektelen, illetve háromnál több gyermekes nem szerepelt a megkérdezettek között. A családok gyermekszáma:

	szülőknél	gyermekeiknél
- egy gyermek	10 %	24 %
- két gyermek	38 %	62 %
- három gyermek	28 %	14 %
- háromnál több gyermek	24 %	- %
Összesen:	100 %	100 %

A családok összjövedelme évről-évre emelkedett, ennek reálértéke azonban az elmúlt években csökkent. Helyes beosztással azonban még így is elegendőnek bizonyult a növekvő kiadások fedezésére. Figyelemre méltó, hogy a válaszolók 10 %-a nem költ utazásra, üdülésre /"nem jut"/, viszont 57 %-uknak van törlesztőrésze. 47 %-uk előtakarékosságot is folytat; további 30 % takarékoskodik úgy, hogy jelenleg törlesztőrészt nem terheli kiadásait.

A gyermekek iskoláztatásával és tervezett foglalkoztatásával kapcsolatban saját életpályájukat meghaladó célkitűzéseik vannak /ez általános szülői törekvés, realitása azonban a mi viszonyaink között lényegesen nagyobb/.

Önálló lakással 95 %-uk rendelkezik /5 % a szülőkkel együtt él./ A lakások 52 %-a kétszobásnál nagyobb, 86 %-a összkomfortos. A külföldi utazás beépült fogyasztásukba: mindenki járt már külföldön, 43 %-uk 25 éves korára már legalább egyszer kijutott; 48 %-uk négynél is többször vett részt külföldi utazáson.

Ingatlannal 38 %-uk, üdülővel 10 %-uk rendelkezik. A munkabérek és a szabadidős programok kényelmét 71 %-ban személygépkocsi szolgálja. Minden harmadik családban színes TV található.

Erkölcsei elismerésük mértéke is figyelemre méltó: vállalati kitüntetéssel 67 %-uk, miniszteri elismeréssel 33 %-uk rendelkezik. Minden tizediknek van kormánykitüntetése.

A 36-42 órás munkahét, a többletszabadság bevezetése megnövelte a szabadidőt, ez azonban az utóbbi években sok családban megrövidült. Az elért fogyasztási színvonal megtartása - újabb igények kielégítése - érdekében megnőtt a többletmunkát végzők száma /a férfiak 14 %-ának havi 2-4 ezer Ft többletjövedelmet biztosító mellékfoglalkozása is van/. A családfőt e tevékenység nem egy esetben elvonja a közös programoktól, a gyermeknevelés feladata - a második műszak terhével együtt - változatlanul az anyára marad. Van közöttük, aki pihenésre nyáron csak egy hetet fordít /hat/, sportra, művelődésre havi 1-2 órát: szórakozási igényét egyedül a TV elégíti ki.

Terveik között külföldi utazás /57 %/, butorvásárlás /29 %/, személygépkocsi beszerzés /24 %/, lakásvásárlás-, építés és -felújítás /24 %/ szerepel. A felsorolásból kitűnik, hogy egyszerre több - jelentős anyagiakat igénylő - célt tűztek maguk elé, amelyek megvalósítása csupán a főfoglalkozásu munkaviszonyban elérhető jövedelemből csak hosszabb idő alatt lehetséges.

E célok elérésében a hatékonyabb, eredményesebb munkavégzésnek van meghatározó szerepe, azonban központi bérpolitikai

intézkedést is szükségesnek tartanak. Ezt követte sorrendben a többletmunka végzés /pl. GMK/, illetve a véletlen /pl. nyemény/.

A szülők és saját életkörülményeik közötti különbséget jól érzékeltetik a válaszok: "Szüleim egyszobás komfort nélküli lakásával szemben nekünk kétszoba összkomfortos lakásunk van. Többet fordíthatunk utazásra, szórakozásra, más az étrendünk. Autót tarthatunk fenn, több a szabadidőnk"; "Szabadidőmben szakirodalommal foglalkozom, illetve politikai és társadalmi munkát végzek"; "Apám éjjel-nappal dolgozott, mert héttagu családot kellett eltartania."

Nehézségeik között olyanok szerepelnek, mint például: "Életkörülményeink jobbak, de továbbtanuló két gyermekünk kérésünk 40 %-át elviszi"; "Nyugdíjas szüleim igényeiket kénytelenek a szerény nyugdíjhoz igazítani."

Negyvenéveseink szerint életmódjuk, életszínvonaluk alakulásában szerepet játszó tényezők - fontossági sorrendben - a következők voltak: 1. az a tény, hogy szocialista társadalomban élünk; 2. a szülők körülményeiben bekövetkezett kedvező változások; 3. személyes hozzájárulás /tanulás-felkészülés-munka/.

Önkritikusan azonban azt is megállapítják, hogy: "Jobb anyagi helyzetünkből következően fogyasztási szokásaink közt sok a nemkívánatos /kávé, ital, cigaretta/"; "Művelődési, pihenési és szórakozási lehetőségeinket nem használjuk ki megfelelően."

Munkahely, lakóhely

Az egyén és a család boldogulása a végzett munka eredményességétől, elismerésétől függ. A válaszolók büszkéek munkahelyükre, amely a lakóhely fejlődését is jelentős mértékben meghatározta: "Munkahelyem az export, a városfejlesztés, munkalehetőség, tudatformálás szempontjából jelentős"; "A termelőszövetkezet léte a község számára meghatározó"; "Villanyszerelőként kevésbé, pártmegbízatásom révén sokkal inkább hatok környezetemre".

Jelenlegi beosztásával 85 %-uk, az anyagi elismerés mértékével 50 %-uk, erkölcsi elismerésükkel 75 %-uk elégedett, jóllehet különböző vezetőbeosztásban csak 65 %-uk dolgozik. Legutolsó munkahelyén 80 %-uk 10 évnél hosszabb munkaviszonnyal rendelkezik.

A felszabadulás óta eltelt négy évtizedben elért fejlődés nemcsak az egyén, a családok életében, hanem a lakóhely gyarapodásában is lemérhető: "A bányászfaluból modern kisváros lett üzlethálózattal, kulturális intézményekkel, általános és közép-

iskolákkal"; "A falu arculata lényegesen átalakult. Portalanított uthálózat, járda épült. Nyolctantermes iskola, megfelelő szemléltetőeszköz állomány áll rendelkezésre, rövidesen lesz tornaterem is."

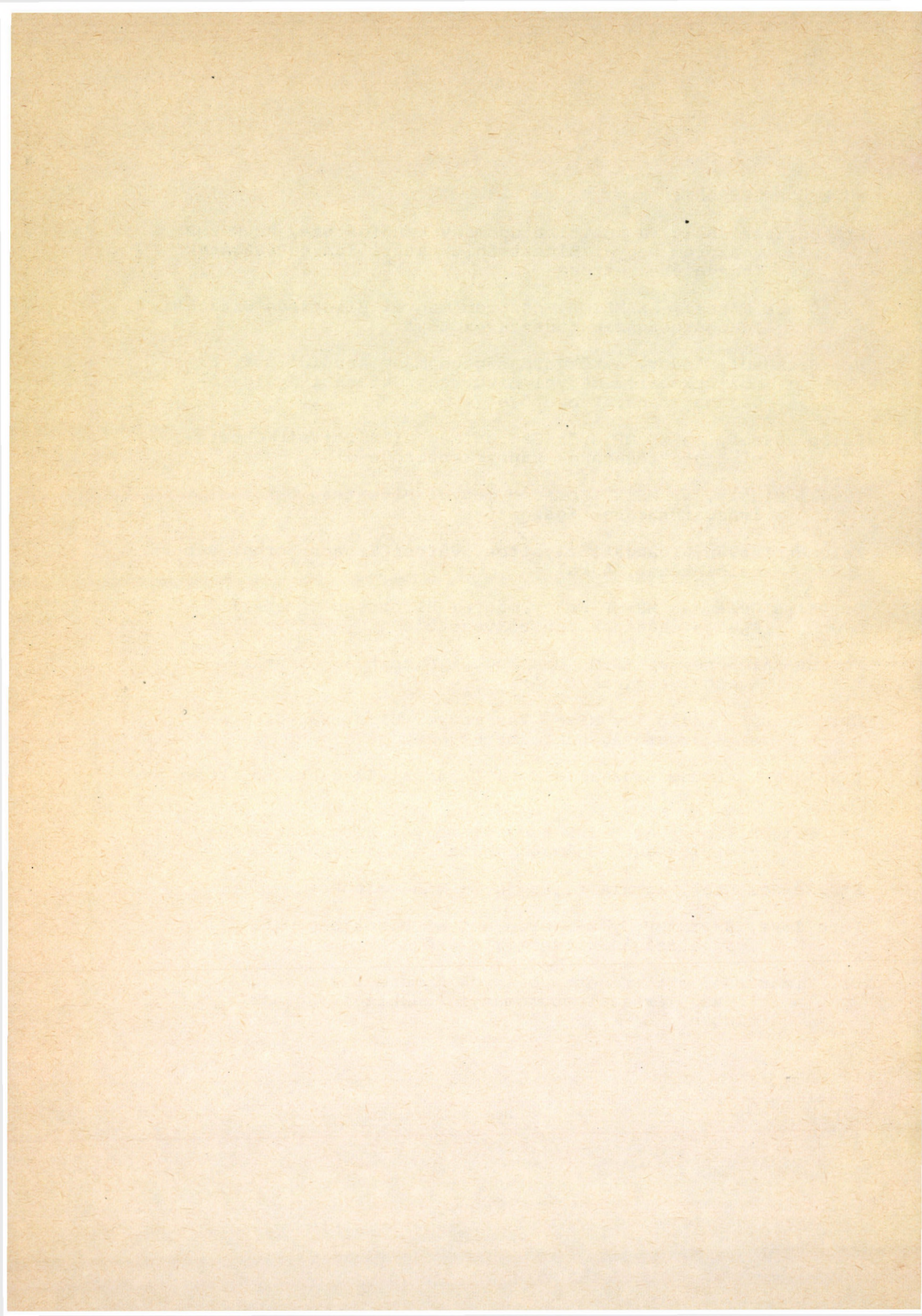
Az eredmények mellett megemlítik problémáinkat, megoldandó feladatainkat is: "A periféria fejlesztése még hátra van"; "Kár, hogy az ipar és a környezetszennyezés a közelmúltig édesestvérek voltak. Ettől kell mielőbb megszabadulnunk, hogy örömnkbe ne vegyüljön üröm" - írta egy ajkai hallgató.

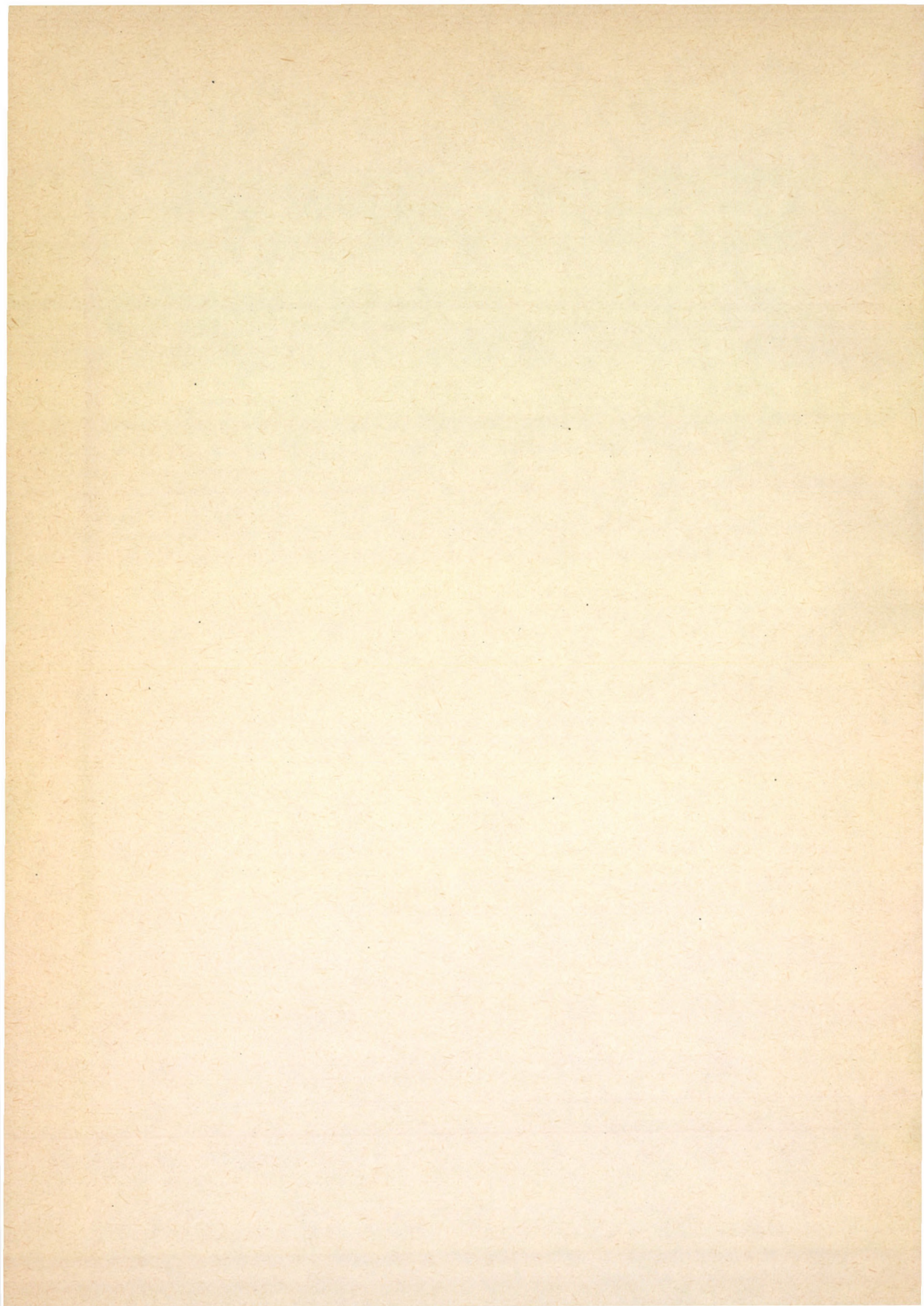
A lakosság közösségi magatartásával kapcsolatos vélemények általában kedvezőek, pl.: "Közös összefogással épült a városi strand és uszoda, a gyermekek közlekedési parkja, a városligeti tó, a parkerdei kirándulóhely és az 1984-ben átadott vásárcsarnok. Valamennyi területen végeztem társadalmi munkát. Jóleső érzéssel tapasztaltam azt az összefogást, amelyet a munkák során tanúsítottak az emberek." Emellett azonban a tapasztalható negatív jelenségekre is felhívták a figyelmet: "Előtérbe került az anyagiasság, a befeléfordulás, a kispolgáriság"; "Jobban kellene takarékoskodni, racionálisabb fogyasztásra van szükség a családok, intézmények és vállalatok részéről". A jó közérzetnek része a megfelelő alapellátás biztosítása is: "Uj rendelőintézetre, a szakorvosi ellátás fejlesztésére, telefonhálózatra van szüksége a városnak"; "Legalább az ivóvíz ellátást meg kellene oldani a faluban."

Kétségtelen, hogy a felmérésbe bevont volt esti egyetemi hallgatók kis létszámuk és speciális helyzetük következtében nem reprezentálhatják igazán még saját évfolyamukat sem. Társadalmunk - és az iparmedence közvéleménye - heterogénebb a megtett ut értékelésében és a számunkra szükséges - lehetséges - következtetések levonásában is árnyaltabban fogalmaz. Az azonban talán ebből a kis felmérésből is megállapítható, hogy a felszabadulás óta született, korszakos jelentőségű eredményeinket Ajka és vonzáskörzetének lakossága elismeri, magáénak vallja, ezek eléréséhez ki-ki munkájával maga is hozzájárult.

KÖTETÜNK SZERZŐI:

- Dr. Beszteri Béla, a politikatudomány kandidátusa, az MSzMP Veszprém megyei Bizottság Oktatási Igazgatóságának igazgatóhelyettese
- Dr. Dancs József, az MSzMP Veszprém megyei Bizottság Oktatási Igazgatóságának tanszékvezetője
- Dr. Farkasdi Sándor, a közgazdaságtudomány kandidátusa, az MSzMP Komárom megyei Bizottság Oktatási Igazgatóságának tanszékvezetője
- Fülöp József, az MSzMP Győr-Sopron megyei Bizottság Oktatási Igazgatóságának tanszékvezetője
- Izsáki Mihály, az MSzMP Komárom megyei Bizottság Oktatási Igazgatóságának igazgatója
- Kelemen István, igazgatóhelyettes, Városi Tanács Kórház-Rendelőintézet, Ajka
- Dr. Kiss Géza, az MSzMP Fejér megyei Bizottság Oktatási Igazgatóságának tanszékvezetője
- Kovács Kálmánné, az MSzMP Vas megyei Bizottság Oktatási Igazgatóságának tanára
- Dr. Kövesdi László, az MSzMP Vas megyei Bizottság Oktatási Igazgatóságának tanszékvezetője
- Lászlóné Lővitz Zsuzsa, a SzOT Oktatási Intézet, Balatonfüred tanára
- Dr. Neiger Tibor, az MSzMP Komárom megyei Bizottság Oktatási Igazgatóságának tanára
- Dr. Nemezc Ernő, az MTA r. tagja, a VEAB elnöke
- Pete Imre, az MSzMP Győr-Sopron megyei Bizottság Oktatási Igazgatóságának tanszékvezetője
- Dr. Timár Ede, a történettudományok kandidátusa, a VEAB I. sz. Társadalomtudományi Szakbizottságának elnöke

Ara: 30.- Ft